

LEON BLOY

EPOPEJA BYZANTSKÁ

A GUSTAV SCHLUMBERGER

PŘELOŽIL JOSEF FLORIAN

**DOBŘÉ DÍLO. SVAZEK 9. ZÁŘÍ L. P. 1913.
POŘÁDÁ A S POMOCÍ BOŽÍ A PŘÁTEL STUDIA
VYDÁVÁ ANT. LUD. STRÍŽ V OSVĚTIMANECH
MORAVA. TISKLI KRYL A SCOTTI V N. JIČÍNĚ**

Rád bych, aby se mi ukázala historie tak odstrašující jako historie Byzancie. Jsou jistotně také tak temné, na příklad historie XIX. století. Avšak kde nalézt dějiny, které rozrušují tolik obraznost a srdce a kterých dlužno tolik hledati v temnotách? Hle dvacet let, co dřepím nad knihami, v nichž se mluví o Byzantsku. Postoupil jsem o krok k věčné Slávě? Jest to velmi nejisto. A přece vše jest tam, ó moji náboženští současníci . . .

Kdybych aspoň byl dosáhl toho, abych znovu našel práchnivinu kostry Bulharobijcovy, jak se přihodilo oněm vojínům Michaela Paleologa, dvě stě třicet pět let po smrti strašného Basilea! Objevili ho, an stojí uprostřed zřícenin, tuto zříceninu císaře, před kterým třásl se sto tisíc mužů, s flétnou Melibeovou v zubech. Toť něco, čím možno živiti rozjímání. Avšak dnes není již ani zřícenin. Historické šetření o jednom z největších vyhlazovatelů, co jich kdy bylo, a jehož vláda byla z nejdelších, nenaplnilo by ani sloupec novinářský. Slávy oslňujícího toho mocnáře nepojala by kronika! A ke všemu jest pouze třetím z trilogie Nepřemožitelných, kteří, od r. 960 až do r. 1025, byli šedesát

let strašnými nositeli onoho „meče Holubice“, o němž jest řeč v Jeremiášovi.

Bylo třeba jmenovati především tohoto Basilea II., přímím *Bulgaroktona* nebo Bulharobijce, protože onť ze tří, který zaujímá nejvíce místa a který vyhloubil nejhlubší řeku krve. Tot zároveň ten z velikých mužů, o němž bylo nejméně psáno, jakoby v něm spočívalo nějaké tajemství, jakoby byl hrozným strážcem jednoho z těch klíčů symbolické Historie, pomocí nichž se otevře jednoho dne znovu dosažený Ráj.

Byl před ním, bezprostředně před ním Nicefor Fokas a Jan Cimiskés, kteří byli také neobyčejnými vítězi, a nevidím u žádného národu podobného sledu panovníků. A právě to Gustav Schlumberger jmenuje výstižně *Epopej Byzantskou*. Ihned po jejich nástupci Basileovi padáte do propasti. Historie Byzantska stává se ošklivou podívanou. Marně o polovici století později Aleksis Komnénos pokouší se o to, by uchopil Meč Holubice, který odlétl do hlubin nebes. Tehdy nastal konec. Nebylo již nic velikého leda nekonečná agonie jedné společnosti. Čtvrtá Křížová Výprava byla první ranou sekery na vaz Cařihradu, „města Bohem střeženého“

po devět set let, které mělo život velmi tuhý a kterému ještě déle než dvě století bylo umíratí.

Gustav Schlumberger uveřejnil právě čtvrtý a poslední svazek této serie Macedonské, nejzářivějšího to a nejtragičtějšího místa historie Byzantska, od 9. listopadu 959, v den smrti Konstantina Porfyrogeneta, ku dni 1. září 1057, úpadkovému to datu povýšení prvního Komnéna. Sto let dramatu děsně zázračného! Kterak tento člověk, tento popisovatel pečeti, tento zuřivý sběratel olověných plátků, odvážil se podniknouti takový úkol a kterak mohl ho naplniti ve dvaceti letech pod couvajícími hvězdami? Já vám nepovím. Dal bych se na útěk od první hodiny. Mluvím o tom dnes, protože jest to neobyčejné a rozrušující, protože jalové kobylky akademií a protivných institutů přestávají existovati, když běží o tak veliké věci. Bůh rač dáti mnohým takovou stálost lásky!

Jest to ohromující, pomyslíme-li na to, čemu dlužno se naučiti, bychom se uschopnili a směli prohlásiti oprávněně, že nevíme nic, nebo skoro nic z událostí, které jsme si předsevzali vypravovati. Jest na hřbitově Grand-Montrougeském pomník směšna do-

konale paradoxálního, jakési žertovné mau-soleum, korunované poprsím neskonale jakýmsi, pod nímž četla se s úžasem jména čtyřiceti jazyků nebo nářečí, za nimiž stála tato slova: *Všechny je znal!* Schlumbergovo dílo, až na to směšno, hlásá nemensší panglotism. Aniž bychom mluvili o jazycích tak zvaných mrtvých, bez nichž nemožno žíti, aniž o mnohých jiných, jimž udílí se vysvědčení živých, a do nichž se mobilisuje současná pitomost, bylo mu zassimilovati řeči tak vadivé jako ruská neb armenská, bez újmy saského chrochtání, které před třemi sty osmdesáti lety přimělo k útěku Andělaposilovatele Ježíše v agonii.

K tomu co říci o učenosti archeologické, numismatické, sigillografické, ethnografické, ba i hagiografické, vyžadované sto třiceti tisíci řádky úzkostlivé dokumentace, z nichž sestávají čtyři svazky *Epopeje Byzantinské*? Opravdu, čtyři svazky naplňuje tato trilogie, neboť autor nepředvídal, když se jal vyprávěti o Niceforu Fokovi před dvaceti lety, že ho jeho předmět povede podél velkého toho století byzantského. Heroické ty doby končí ostatně smrtí Basilea II., a těch třicet let, jež následuje, jest obludně tragickým vypravo-

váním nejnenapravitelnějšího ztroskotání, jakého se od pátého věku nespátřilo.

Křižáci, tak blízcí, nebyli by bývali možni bez náramného oslabení Byzancia. Nikdy meč Gotfrídův, jakkoliv silný, nebyl by pronikl nesmírné říše Bulharobijcovy, od Dunaje a Adriatického moře až k Eufratu a Kaspíjskému jezeru, polovici to římského světa pod Theodosiem. Po rozkolu ďábelského patriarchy nebylo již dosti vzduchu na Východě, by Řekům a Latiníkům tam bylo možno dýchatí pospolu. Když se jim naskytla chvílka dobrá, tito poslední slezli hradby Města, jež pravilo o sobě, že jest Bohem střeženo, a ulebedili se tam jako Barbaři.

NIKÉFOR FOKAS

Zápas mezi Niceforem Fokou, císařem byzantským a skvělým vůdcem Hamdanidem Seïfem Eddaulehem, knížetem Alepským, jest jedním z nejheroičtějších rozuzlení X. století. Jest to také jedno z nejméně známých. A kdo si vzpomíná na dobytí Kréty Niceforem, dříve než byl císařem?

A kdo by dovedl říci jen jediné slovo o nesmírné tragedii vraždění, o jatkách tohoto krutého Kosmokratora, rozsekaného za živa jeho rozhořčenými podveliteli? „V černé noci na černé tabuli černý mravenec . . .“, praví východní přísloví. Tot Byzantsko v X. věku. Zdá se, že jedině Bůh by mohl se v něm vyznati a je slyšeti, i viděti. Historické učivo o tomto předmětu, přednášené profesory takovými jako Lebeau, kterého nikdo neče od sta let, podobá se pohřební řeči univerzitního Žvatlotu. Bylo třeba apašské vytrvalosti Schlumbergrovy a jeho jemnocitné pronikavosti starého Mohykána, schýleného nad šlépějí, by něco v těchto temnotách vyslídil. A hle, jak prastará ta mosaika vykopaná,

s láskou obmytá, vytažená ze svého horní-
nového obalu věků, rozzařuje.⁽¹⁾

Křížové výpravy zlehčily cenu těchto všech
drahocenností, tak tomu lze rozuměti. Když
Nicefor Fokas, nastoluje dlouhou epopeu By-
zantskou, byl prohlášen basileem v Cesarei
Kapadocké nadšením svých vojáků, bylo
třeba sto třiceti čtyř let, by mohl Gotfríd
Bouillonský, těžce nemocen a nošený v le-
hátku za svou armádou, přetáhnouti – v sou-
sedství – drsnými krajinami Kilikie, na cestě
do Palestiny.

V době té již dílo tří velikých basileů
bylo zničeno a jejich šírá říše do tří čtvrtin
ztracena. Francouzské kníže mělo se státi
prvním z oné žalostné řady ubohých králů
Jerusalemských, jichž území nerovnálo se
malé provincii a které netrvalo ani sto let.
Vůdcové křížáctí, kteří přišli po něm, měli
býti ještě méně odměněni. Žádný z nich ne-
mohl učiniti nic trvalého, nemohl ani přijíti

(1) „Konec X. století a první čtvrt XI. jsou nejtem-
nějším obdobím byzantského středověku . . . Věc nesly-
chaná, nikdo si ještě nedal tolik práce, by napsal celkovou
historii této širé periody, od několika kapitol Lebeau-
ových! . . . Bylo mi ji restituovati skoro ve všech kusech.
Nic přibližného neexistovalo.“

ЕПОПЕА БЫЗАНТСКА, *Úvod.*

k Svatému Hrobu, a největší z nich, svatý Ludvík, rozbil se jako ostatní o prsa muslimanská. A přece vymazali slavné císaře byzantské a dosáhli i toho na nějaký čas, že je vypudili z paměti. Zdáli se neporovnatelně oslňujícími, protože byli většinou *chudi*, protože hladověli a žíznilo opravdu po Hrobě Ježíše Krista, protože nebyli pouze strašnými heroy, avšak reky *citu plnými*, jakých svět nikdy neviděl. Nikdo nemluvil již a neměl již, jak se zdá, mluvit o oněch samovládcích promlčených, jež romanopisci takoví jako Valter Skot zatahli do hloupého prostředí jejich nástupců.

Vzpomínáte si na onoho *Hraběte Roberta Pařížského*, společníka Baudoinů, Tankredů a Bohemonů, který se posazuje odvážlivě na trůn císaře Alexise a který zakouší brzy na to tak nebezpečných příhod? Úmyslem tohoto románu jest zvláště to, by Byzantsko a císařská rodina vyličený byly s toutéž přesností a svědomitostí, běda! jako Ludvík XI. a jeho okolí bylo líčeno v *Quentinu Durwardovi*. Čte se to v šestnácti nebo osmnácti letech a utkvívá se při dojmu o dvoře byzantském, zosnovaném jako bulvardní scéna, s dvořany nebo automatickými úředníky,

na tvář padajícími před rozplývavým císařem, jemuž moc jest dekorem, a kterého rytíři Západu mohou sraziti jedinou ranou své pěstě, v železné rukavici. Právě to jest touhou současných byzantinistů, by znovu zřídili, pokud jen možno, podivuhodné to Město a podivuhodnou Říši.

Dobyťí ostrova Kréty bylo u Nicefora čímśi na způsob dobytí Egypta u Bonaparta. Hned se pocítil v něm pán světa. Jest nesnadno pochopiti dnes důležitost a nesnadnost tohoto velikého vojenského činu. Rozkošnická jižní Italie, libé pláne Kalabrie a Lombardska, Peloponés a Thesalie Bohů, Archipel s vonnými ostrovy, až k provinciím nejbližším srdci, Macedonie a Thrakie, staly se vůlí černých demonů Agarenů prodloužením nebo odvislostmi pekla.

Kréta, starobylý ostrov se stem měst, jemuž jeho poloha na půl cestě křesťanské Evropy a muslimanské Afriky udělila důležitost tak velikou; Kréta, nadobro ztracená pro Říši v téže době jako Sicilie a Dalmácie pod vládou ohavného hovada, které se nazývá Michael II., stala se nejhroznějším bičem Řeků. Po více než sto třicet let Arabové a jejich loupeživí emirové se tam udrželi k zoufalství všech národností ostrovu Archipelagu a břehů

řeckých a asiatských, bez ustání jimi pustošených. Chandax — nynější Kandia — nebyla již ničím jiným než nesmírným hlavním městem saracenských pirátů celého Středozemního Moře, obrovskou jeskyní lotrů, zlodějů, kamž přitékaly všechny poklady Orientu, tržiště křesťanských otroků, kamž chodili se zásobovat všichni dodavatelé harémů světa muslimanského. Ustavičně sesilování dobrodruhy, sběhlými se všech měst Islamu, Arabové Krétští v tomto místě nedobytném, posunutá přední hlídka, již země saracenské obtáčely na jihu jakoby ochranný pás, byli bez velikého nebezpečí osobního nejhroznějšími nepřátely Říše. Každého jara jako obludný válečný stroj Kréta vyvrhovala svá loďstva o nespočetných a lehkých korábech s černými plachtami, podivuhodné rychlosti, které se všude vedraly, pálice města, podnikající loupežné výpady na poděšené obyvatelstvo, mizíce s kořistí a lidem celého města dříve, než císařské tlupy, stále přetížené, mohly přikvačiti.

Dlužno čísti v kronikářích devátého a desátého století hrozné líčení těchto událostí, znovu a znovu se opakujících ve své odstrašující jednotvárnosti. Několik hodin postačovalo často těmto podivuhodným korsárům, svižnosti, smělosti, přesnosti neporovnatelné, by se proměnilo kvetoucí byzantské město v kouřící samotu. Marně oddíly císařského loďstva křižovaly ustavičně Archipelem, Dodekanésou neboli Končinou dvanácti ostrovů, jak ji nazývali Byzantinci; vždy přicházeli příliš pozdě a mohli zjistiti toliko nové a ne-

odčinitelné zpustošení. Město bylo vydráncováno a vypáleno; nepřítel zmizel; moře bylo bez plachet; avšak za několik dní na to bazary Chandaxu naplňovaly se nesmírnou kořistí, jeho přístavy nemohly pojmouti všech sarsenských feluk, afrických člunů, nacpaných kupci ze Syrie a Egypta, a na velkém prostranství vně zdí nekonečné řady zajatců, mladíků, dívek, dětí, jakéhokoliv věku, neboť vše, co bylo staré a neužitečné, bylo předběžně zabito, očekávali nazí, ztupělí zoufalstvím a hrozným utrpením po čas dlouhého napěchování na nečistých korábech, až je noví jejich páni konečně rozeberou, by je zavedli odtud, spontané, až do nejzazších muslimanských zemí, na břehy Bassorahu jako ke kataraktům Nilu, do žhoucích samot Hedžazu jako na daleké stráně andalusské . . .

Není v celé historii episydy, která by více mysl rozrušovala, jako dobytí a poplenění Soluně r. 904, odpadlíkem Leonem Tripolitánem, který zanechal na onyxu Středověku, „kamtení to mrákoty a stínu smrti“, *lapidem caliginis et umbram mortis*, rýhu hrůzy, které tisíc roků nevyhladilo. V několika hodinách proslavené město, zvěčnělé Svatým Pavlem, první město Říše po Cařihradu, stalo se řevavíci kostnicí. Tripolitán odvedl *dva a dvacet tisíc lidí*, mladých lidí obojího pohlaví, určených k nejstrašnější slu-

žebnosti, způsobu to trýznění, který uchován jest, jak doufám, davu našich rozkošných křestanek, *Bazarem dobročinnosti* dostatečně neosvícených. Tato krásná chasa Tripolitánova honosila se apokalyptickými chutěmi a zálibami. Vypravování Jana Kameníáta jest mučivé přesnosti. Tento mladý kněz, jenž se stal zajatcem s několika svými a zázračně byl uchován, popsal toto rdousení, jako pět století na to Nicetas bude řvátí o zabíjení v Konstantinopoli, avšak s naivitou, které neznal rhetor z doby Murzufla a Baudoina.

Toho nebylo možno strpěti. Říše byla v zoufalství. A přece bylo čekati ještě padesát šest let! Věčnost samojediná zjeví, čeho bylo požadováno na tvorech Boha.

Mnoho velikých výprav bídně se ztroskotalo. Kréta byla zřítelnicí oka muslimanského; při nejmenším ohrožení ihned se sbíhali ze všech břehův afrických bezpočetní obhájcové. Bylo třeba stejně genia a smělosti, by se útok podnikl, a výmínečného štěstí, by se zdařil. Nicefor, již proslulý svými důležitými úspěchy na hranicích saracenských v Malé Asii, představoval ve své době typ dokonalého válečníka. Jmenován Konstantinem VII. *magistrem*, obdařen byl jednou

**z nejvyšších hodností Říše, hodností „nej-
skvělejší“, a když se stal velikým služeb-
níkem scholí Orientu, totiž generalissimem
sil Říše v Asii, nechyběla mu již než koruna.
Po svém podivuhodném vítězství, po němž
následoval triumf v Cařihradě, každý ji viděl
na jeho hlavě. Jak se vše zaskvělo po ohro-
mující výpravě do Kilikie a po dobytí hlav-
ního města, slavného sídla Hamdanidů, pře-
bohatého a až dosud nepřístupného města
Alepu! Po lhůtě tří a půl věků znovu počalo
římské panství v Syrii.**

**Niceforovi, velikému vojevůdci a vroucí
zbožností proniklému Byzantinci o to běželo,
aby přivtělil na útraty Islamu všechny části
té staré říše Římanů, jejíž úpadek každý zdárný
syn Cařihradu den ze dne oplakával. Co uči-
nil pro Krétu, chtěl dnes vykonati pro ty bo-
haté provincie Kilikie, Syrie, Mesopotamie,
jež od doby tak dávne upadly do rukou stou-
penců Mahomedových. Tento muž patriotismu
hrdého, účinného, vytrvalého, ustavičně po-
mýšlel na opětne zotavení a pozdvižení staré
římské moci.**

**Úctyhodná krása Prozřetelnosti vyžádala
si, by tento strašlivý vojin setkal se, by ji pře-
konal, se živoucí překážkou jednoho z nej-
krásnějších válečníkův Islamu. Seíf Edda-**

uleh, přemoženec Niceforův, nemohl dále pokročit v blahobytu, v rytířství, ve skvělosti. Jeho historie jest jako sen, a jeho truchlý konec není skoro uvěřitelný.

Pro toho, kdo listuje kroniky byzantské z prostřed X. století, průběhem více než dvaceti let od r. 945 až do r. 967, jediné jméno objevuje se na každé stránce jakožto stálého a neunavného, avšak také nejobávanějšího nepřítele řecké říše. Jest to jméno knížete Alepského, Seîf Eddauleh Hamdanid. Byl to dokonalý typ saracenského emira ve Středověku, krutého, hrdého, nádhery milovného, vášnivě zaujatého mocí, opatřujícího si všemi prostředky nesmírné sumy, jichž ustavičně potřeboval na žold svých námezdníků, k tomu neohrožený, nejskvělejší, nejsrdnatější chabrosti, beze strachu jako beze slabosti, rytířský, zjemnělý, schopný nejušlechtilejších a nejvznešenějších činů, osvícený a vášnivý podporovatel literatury a umění, stejně uzpůsobený k tomu, by obýval paláce *Tisíce a jedné noci* jako stan loupežného Beduina. Jistý současník nám ho líčí jako nejkrásnějšího mezi všemi syny Hamdanovými, jichž krása byla proslulá: „perla uprostřed náhrdelníku, jímž byli“, výmluvným, svobodě přejícím. „Jeho královský příbytek byl vnadidlem návštěvníků, oblíbenou zastávkou a odpočinkem pocestných, útočištěm potřebných, zahradou básníků a spisovatelů. Nikdy, kromě obydlí kalifů, nevidělo se tolik mistrů poesie, shro-

mážděných kolem téhož knížete.“ Pokud žil, jeho dvůr zářil nejživějším leskem. Jeho krásný palác předměstský v Alepě, El Halébah, kde rád si odpočíval ve vzácných a krátkých periodách klidu, jež nastupovaly po jeho nepřestávajících výpravách válečných, byl všeobecným dostaveníčkem učenců, umělců, skvělých to představitelův oné civilisace arabské, tehdy ještě tak skvělé. Tento svobodný syn pouště, tento neohrožený emir, který se vysmíval nebezpečí, tento podivuhodný a neporovnatelný jezdec, který, sledován svými pověstnými tělesnými strážci, strávil svůj život ve cvalu svého oře, probíhaje v jediném dni nesmírné prostory po všech cestách Asie, který neprožil ni jediného dne, aby nevystoupil na podivuhodné koně svých hřebčinců, tento dokonalý válečník saracenský, který od své nejčasnější mladosti každoročně vedl do některé křesťanské země nebo proti svým vlastním souvěrcům nějakou lítou výpravu, nějaký puštošivý nájezd, tento skvělý panovník, který udílel slyšení cizím vyslancům ve výzdobě bohatství omamujícího, fantastického, který žil uprostřed přepychu, o jakém jen ve snu se zdáti může, líboval si v tom, že podněcoval básnický zápal pěvců svého dvora. Večer poblíž překrásného harému, v zahradách balsamických vůní, podél chladných vod proudu Kuajiku, v nádvořích dlážděných mramorem, za stříbrného zvuku vodotrysků, rozšiřujících svěží chlad, nebo lépe v poušti, pod svým prostranným a nádherným stanem válečným „s piliři vysokými jako stěžně korábů“, rád

náslouchal svým oblíbeným improvisátorům, kteří opěvali jeho vítězství. On sám byl básníkem . . . Tisíce básní bylo složeno k jeho počtě. Když byl jimi spokojen, odměňoval je ohromnými sumami . . . K podobným odměnám dával raziti zvláště široké zlaté peníze váhy deseti denárů.

Nejslavnější ze všech spisovatelů, kteří žili na dvoře knížete Halepského, byl proslulý Moténabbi. Muž tento, jeden z nejznamenitějších mezi tak četnými básníky Islamu, neopouštěl Seífa. Žil s ním asi deset let (od r. 948. až do 957.), zahrnován počtami a bohatstvím . . . „Jeho verše, praví jeho arabský životopisec, vnikaly až do nejvzdálenějších krajův Arabie; noc je opakovala a den uchovával zbožně vzpomínku na ně.“

Nic není tak souladného, nic nedýchá mužnou poesii zápasu pouště a syrských hor jako verše Moténabbiho, vypravující rekovství jeho drahého emira: „— O Seífe! pokryl jsi všechny vrchy mrtvolami svých nepřátel, jako se sypou stříbrné peníze na hlavu nové nevěsty. — Vedeni Seífem osobně, jezdci halebští přepadli nepřitele ve víru prachu a v lese kopí. Jejich koni mají vzezření divoké; pot přischlý tvoří skvoucí ozdobu kolem jejich řemení; řeklo by se, že pás stříbrný obepíná jejich slabiny. Seíf přepadl ženy nepřátel, když prchaly ve svých nosítkách, a krev, jež vytryskla pod kopyty jeho koňů, potřísnila krk nejušlechtilejších paní. Všechny tyto samoty, žasnoucí, že se viděly navštíveny lidskými bytostmi, jsou naplněny těmito prcha-

jlícími ženami, vyzdobenými zlatými klenoty, sedícími na velbloudech největší ceny. — Tvoji koně, ó Seife, neumějí žrát ječmene, který jim slouží za potravu, nespočívá-li pytlík, v němž ječmen jest, na mrtvole.“

... Co to zajímavých podrobností, plných života! Slyšte ještě tento hrdý zpěv vítězoslavný, věnovaný arabskému vůdci, spřízněnému s Hamdanidem: „Jsem synem bojů a štědrosti, synem meče a kopí. Pouště a verše rýmované, sedla velbloudův a hory nahrazují mi otce a dědy. Nosím dlouhý závěs pro šavli; obývám stan podepřený dlouhými dřevěnými trámci; dlouhé jest také moje kopí a neméně dlouhé železo, jímž jest okováno. Můj meč předbíhá skon, který pronásleduje smrtelníky; řeklo by se, že jest sázka mezi ním a smrtí.“

Vše to bylo příliš krásné pro dívky všivého proroka. Lepý emír, již starý, upadl v krajní pokoření, zrazen svým oblíbeným podvelitelem, ba opuštěn i svým básníkem, bez vojáků a bez území, churavý a vidoucí, se smrtí u srdce, kterak řecké tlupy pálí jeho města, vydechující konečně v padesáti dvou letech, zoufalý.

Podložili, heroická to podrobnost, jež líčí dobře tyto bojechtivé pány stanu, pod hlavu mrtvoly, spočívající na lehátku, cihlu, zhnětenou z prachu a potu, jež po každém boji proti křesťanům před lázní večerní kartáč hřebe-

láčnickův sdrhl s kůže Seífa Eddaleha. On sám bděl pečlivě nad tím, by tato bizarní sklízeň byla shromažďována po celý jeho život. Chtěl spáti věčný spánek na této podušce.

Tím bylo skončeno s poetickým Islamem. Půlměsíc Mahomedův neměl již koupati svůj odlesk v průzračných vodách rozkošnických parků, kde zpívali tak dlouho básníci a slávíci v nocích vůněmi prosycených. Kající a lkající Výpravy křížácké nebyly již daleko. Což neměli skvělí nevěřící Syrie Severní býti nahrazeni luzou Egyptanů nebo Seldžuků, proti nimž drsní válečníci Západu připravovali se k bojům?

Jediné velké kníže, jež bylo v Evropě při nastoupení vlády Nicefora, byl Otto I., z Domu Saského druhý císař po Ptačníkovi. Jeho veliké vítězství na Lešském Poli, kde prý Uhři ztratili sto tisíc mužů, zachránilo Evropu. Právě restauroval stůj co stůj říši Západní, dav se korunovati v Římě. Jím znovu počal onen druh politické rovnováhy, před nedávnem zavedené Karlem Velikým a skoro ihned ztracené. Quedlimburg byl protiváhou Cařihradu.

Ostatek světa západního jest truchlý a pochmurný. Jistí papežové nebo protipapežové

oné doby div nerozvzlykají Kámen uhelní, Skálu Petrovu. Ve Francii karolínská dynastie jest nešťastný veliký strom zmírající. Archanděl svatý Michael, ochránce tohoto království, byl pohnut, by dal znamení Hugovi Kapetovi. Ostatní Monarchie ještě ani neeksistují pro naději nebo beznaděj lidí. Stěží lze si představití dobu, v níž nebylo ve vlastním smyslu slova ani Francie, ani Španělska, ani Anglie, ani Rakouska, ani Ruska, ani Pruska, ba ani Německa, leda ve stavu chaotickém a zárodečném.

Všechny tyto budoucí mocnosti, nedostatečně požehnané Bohem nebo ještě neseskupené demony, ječely v množství proti sobě, aniž by se mohly shloučiti a stotožniti jako osobnosti.

Ve skutečnosti byla jen Říše řecká, jež měla vnitřnosti národa a jednu hlavu: Autokratora Římanů, Kosmokratora, Isapostola, totiž Rovného Apoštolům, Nástupce velezbožného Konstantina, Představitele božské moci na zemi, atd. Božské právo panovati, vražditi a hýřiti nebylo leda zde.

Trůn byl tak posvátný, že stačilo vstoupiti naň, nechť kteroukoliv ohavnou cestou a komukoliv, by se stal ihned nedotknutel-

ným jako svátost oltářní. Šťastný některý vzbouřenec, improvizovav se basíleem, což bývalo pramálo vzácné, vtělil rázem, jedině tím, způsobu masa k svatokrádeži, a posledním úsilím jeho milosti bylo to, že dal toliko vypíchatí oči jinému vzbouřenci proti sobě. Dlužno nahlédnouti do našeho starého Lebeau-a, universitního a tradičního historika, k viditelné autoritě všemi pory úctu vypocujícího, s jakou pravidelnou hbitostí nejznamenitější padouchové stali se vznešenými.

Předsudek o krajní sešlosti byzantské, poznamenaný výše, jest obzvláště potřen, byt to bylo pouze s hlediska vojenského, přezajímavou dissertací Schlumbergrovou při jakémisi taktickém pojednání o *Vojenských Cvičeních*, přisuzovaných Niceforovi, které by bylo bavilo Napoleona.

Se zálibou, praví, četl jsem těchto pětadvacet kapitol o umění vojenském. Jest to úplný program války pohraniční v desátém století. Vše, co byzantskému nejdokonalejšímu stratigovi bude činiti v čele jeho kontingentů, by čelil vpádu moci saracenské, by paralysoval její postup nebo by pleněním jich skvělou pomstu vykonal, jest dopodrobna určeno jako v příručce našich důstojníků vojenské školy.

Všechny nahodilosti jsou ostře předvíhány. Pro každé zlo prostředek jest označen. Když jsem dokončil četbu těchto stránek, psaných jakousi řečtinou barbarskou, avšak chvějící se zvláštní vlasteneckou vroucností, hlubokou láskou k tomu, co přísluší k obraně národní, opravdovou vášní válečnou, domníval jsem se, že vidím táhnouti před svými zraky všechny ony boje tolik a tak dávno zapomenuté, avšak odvážné, divoké, bez ustání proplétané nástrahami, přepadnutími, zázračnými jízdami, a které za dobu onoho staletého zápasu Půlměsíce a Kříže tisíckrát zakrvavily tmavé houštiny, příkré, kostrbaté soutěsky, zelené svahy starého horstva Taurusského. Zdálo se mi, že slyším ve snu pádění klisen saracenských, unášejících do noci hlubokými travinami své mlčenlivé jezdce, s kopím a štítem v pěsti, ležících na ohbí sedel, sžirajících prostor, by se vrhli za svítání na řeckou vesnici, spící bez obrany, skoro dech zatajujících, by unikli neustálé bdělosti trapezitů, těchto podivuhodných byzantinských harcovníků. Znovu jsem viděl tyto neporovnatelné rychlojezdce vojsk řeckých, pravých to hulánů roku 1000, dokonalých umělců v tomto způsobu války, jediné na světě, války úskoku proti úskoku, ohnivých skrytých stíhání, válečné lsti, ustavičně odhalované, bez ustání však obnovované, přepadání jako hromem, bojů muže s mužem. Znovu jsem je přehlížel, s korysem nebo osnířem pod tlustým svrchním šatem, kterak v cvalu, s jistotou a přesností podivuhodnou podnikají odvážná pozorování,

neohrožená ohledávání, a jedině němečtí jezdci války z roku 1870. jsou jejich nejhroznějšími moderními představiteli.

Ano, důstojní to předchůdcové těchto hulánů, kteří zůstali u nás neblahým zosobněním vpádu, tito neunavní trapeziti byzantští, jichž nebezpečnou službu podrobně popsal uspořadatel *Taktiky* Nicefor Fokas.

Totéž nesmírné a rychlé pádění koňmo po dvou v zemi napořád nepřátelské, běží-li o nějakou drahocennou zprávu; totéž opovrhování nebezpečím, táž pokojná smělost, týž úmysl pevný, utkvělý, jediný, moci při návratu stůj co stůj přesně poučiti vůdce, který složil na ně svou důvěru, moci mu udati vše, čeho potřebuje, číslíci sil nepřátelských, jméno důstojníka, který jim velí, směr, jímž se chystají, pravděpodobný cíl, k němuž směřují; by se zjednaly tyto zprávy, rozvinují se táž důmyslná úsilí, zmnohonásobňují se tytéž lsti a úskoky, stejně zdokonalují se všechny pochody informační, týž duch vynalézavý, táž kázeň, založená na témže kodexu instrukcí na vlas přesných, bez mezer, vše to náramně znesnadňované všemi nedostatky oné doby poměrného barbarství. Klamou se hrubě ti, kteří věří rádi, že orientálské války oné doby spočívaly pouze na jakémsi postupu zmatečných šarvátek, nespořádaných srážek divokých hord. Sluhové Basileův, emírové Hamdanidů (neboť Saraceni sledovali taktiku rovněž tak přísnou, poslouchali disciplinu stejně krutou) utkávali se válkami plnými učnosti a umění; veleli armádám pravidelným,

svrchovaně zorganizovaným. Všechno bylo předvídáno, uspořádáno až k denní službě každé čtyř harcovníků, ba i každé osamoceně štafety.⁽¹⁾

A teď, pomyslíme-li na *absolutno* této války třikrát stoleté již mezi křesťany a muslimy, která neměla skončit za pět set let než nenapravitelným pádem Cařihradu; uváží-li se, že to byl opravdový souboj na život a na smrt, ze všech dosavadních nejdelší, nejzuřivější, nejnesmířitelnější, bude třeba málo námahy, by se pochopilo, jaká asi byla krutost episod takovými pomůckami. Dobyť Anazarbu a Kilikie a o několik měsíců později dobyť Halebu, dříve než vítěz Kretský se stal císařem, měly mezi

(1) Maje strhati jedno z nejhloupějších obecných rčení historických, považoval jsem za svou povinnost uvést celé místo. Avšak jisté ohrazení se vtírá. Sám jsa bojovníkem z roku 70., právě v jednom sboru harcovníků, a tím svědkem na pravém místě nekázně a hanebné zbabělosti hulánů, smělých toliko na ženy, jež kterýkoliv rozhodný muž mohl obrátiti na útěk, když bylo jich trochu méně než dvanáct na jednoho; jsem povinen a cítím toho potřebu odvrhnouti s energií obdivovací výrazy Schlumbergrovy: Možno, že někteří z těchto tribunových bojů plných zelí byli opravdu neohroženi, tu a tam. Avšak všeobecně, jací halamové! jaká mrzká zběh! jak to říkal s menší oprávněností o španělských partisánských tlupách Napoleon r. 1808.

tolika jinými onen ráz čiré neúprosnosti, který působí, že historie padá z rukou a že se tážeme se vzlykotem, proč Syn Boží přišel umřít na zemi.

Dne 23. prosince 962 v úterý, když se první červánky rděly na východě, dva dni před svatou slavností Narození, veliké město Haleb padlo do moci válečníků křesťanských, přísluševši před tím více než tři sta let Saracénům. Bylo to kolosální jatečné zabíjení, jedna z těch úděsných scén všeobecného vraždění, jehož nějaký hrozný příklad každý rok strašlivých dějin Orientu viděl. Právě potoky krve tekly úzkými uličkami, většinou klenutými, jak jsou až podnes některé. Sto tisíc vojáků tlouklo palcáty, sekalo šavlemi a píchalo a znásilňovalo obyvatelstvo, šíleně předěšené, nepomýšlející na nic než utéci některým otvorem. Až teprve únava útočníků zastavila krveprolévání, praví Abulfaradž. Neušetřilo se ničeho, jen nejkrásnějších žen a nejkrásnějších dětí obojího pohlaví, počtem deseti tisíc. Dívky byly určeny k zalidnění gynekeji Byzancia; hoši k utvoření budoucí školky vybraných sborů císařské tělesné stráže. Po krveprolévání nastalo plenění. Zámožné hlavní město Hamdanidovo bylo úplně zpustošeno těmito strašnými tlupami Severu. Kořist byla taková, že nemohlo se ani pomyslit na to, by byla odvezena. Bylo třeba vydati ji z větší části ohni na pospas, neboť nesmírné množství soumarů jevílo se naprosto nedostateč-

ným k této přepravě. Zběsilost v ničení, způsob to na pohled tak zpozdlý a neprozřetelný, který však nesmíme rázem odsuzovati, pokud nepoznáme než velmi nedokonale okolnosti těchto krvavých zápasů, byla hnána do nej-
krajnějších mezí. Vše bylo roztřískáno, zpu-
stošeno, zničeno. Zajímavý příklad nás o tom
poučí. Zásoby olivového oleje byly uchovány
v nesmírných zděných nádržkách, pravých to
umělých rybnících. Byzantinci napustili do
nich vody ze sousedních studnic; olej vyplul
na povrch, rozlil se vúkol a žeň celá byla
ztracena. Tato podrobnost, zaznamenaná kro-
nikářem, vypravuje nám velmi mnoho o této
nemilosrdné a obludné zkáze celého prostran-
ného města.

Nikdy byzantská armáda nedobyla úto-
kem podobného hlavního města arabského,
nikdy neodnášela podobné kořisti. Všichni
kronikáři jsou jednomyslní, když se zastavují
u této události. Krámy ohromného tržiště po-
skytly nespočetných pokladů. Drsní vojáci
Niceforovi byli přehojně odměněni za tuto
dlouhou výpravu válečnou, na které vedeni
byli od pobřeží Bosporu a břehů Kretských
až do horkých krajův Eufratu a Oronta. By-
zantští pěšáci, pronásledující temnými a kli-
katými uličkami, bludištěm tržišť saracenské
ženy alepské, mstili jako bez sebe tři století
skoro ustavičných pohrom, tři století neslý-
chaných utrpení pro všechny tyto nešťastné
křesťanské národy Malé Asie a Syrie: zvláště
mstili nejnovější neštěstí, ony obludné raz-
zias (loupežné vpády), jež každého roku „bez-

božný Samdas a jeho škadrony lehčí větrů“, páchaly v zemích Roum. Kolik žen, matek, sester divokých venkovanů Kapadocie, Isaurie a Lykaonie, kteří byli jádrem pěších pluků Niceforových a kteří rdousili bez slitování krásné Syřanky na dlažbě Alepa, zahynulo, rovněž povražděno ve svých venkovských příbytcích tam za Taurem sveřepými beduiny Hamdanidovými! Kolik jich bylo uneseno, připoutaných na hřbety velbloudů jejich eskort, by vytrpěly agonii hanebného zajetí v dalekých haremech synů Mahomedových! . . .

S vražděním a pleněním dostavily se ještě jiné krajnosti. Veliká část města, všechny bazary, všechny nejkrásnější domy byly spáleny. Nádherné mešity, ozdobené fajansemi a podivuhodnými štukaturami, jež byly slávou Alepa, byly vydány na pospas motyce bouratelů, jejich *members*, rozkošně řezané a pečlivě propracované byly spáleny a popel rozmetán do větru. Na jejich prokletá místa rozeseta byla sůl. Jiné, byvše očištěny, aspoň na den jistě byly věnovány kultu křesťanskému. Veliká mešita, „jeden z divů světa“, jak praví kronikáři muslimanští, podobná mešitě damašské a zbudovaná velkým nákladem Solejmanem ben Abd-Almalikem, byla vydrancována, zapálena, proměněna v stáj pro byzantské kobyly.

Konečně, hle, Nicefor císařem po některých dobrodružstvích. Vzal si za ženu oslňující dábelskou Theofanu, vdovu a jak se podobá travičku Romana II., jeho předchůdce.

Schlumberger ji omlouvá, a to mi srdce rve. Bylo by to krásnější. Roman II., bídne do-
dělavší ve dvacátém čtvrtém roce, nikým
nebyl oplakáván. Tento nectný basileus žil
jen svému břichu a přívěskům svého břicha,
dle výrazu Leona Diakona, mrzutě zřede-
ného Schlumbergerem.

Ovšem sňatek nového pána a vznešené
poběhlice nebyl možný bez nesnází. Otázka
„duchovní příbuznosti“, věc to neskonale
vážná v Byzancii, zakročila, a umíněnost
rozzuřeného patriarchy málem by byla vše
překazila. Protože Schisma nebylo dokonale
provedeno až o sto let později, Nicefor byl by
se mohl odvolati k Papeži, jehož by kanony
Církve řecké nebyly zastrašovaly. Avšak on
byl sám příliš Řekem, a snad také svým
výbojem stal se příliš Kretanem, aby nedal
přednost lži před tímto smírčím soudem.
Jakýmkoliv způsobem bylo mu třeba bě-
žeti za svým osudem, který se nemohl vy-
hnouti koncům tragickým, zvláště s takovou
družkou.

Ostatně, perná to práce býti císařovnou,
a strohé zaměstnání takové autokratorissy.
V naší době automobilův a pum se neví, že
obřady v Byzancii trvaly celé dny.

Theofano, sedíc velmi zpřímá, velmi nepohnuta na svém vysokém zlatém trůně, v hloubce pozadí veliké síně slavností gynekeja, obklopená svými protospatherními kleštěnci, s tváří malovanou živými barvami, s tělem utaženým do dlouhých zlatých šatů, podobných těsnému pouzdru, jež právě nahradily její vdovské roucho, plece halíc v těžký pestrý plášť, ve velkých čtvercích vyšitý perlami a rubíny, podobala se podivné blýskající antické modle, ztrácející se v hedbáví, drahokamech a vzácných kovech. Na její hlavě skvěl se diadém s trojnásobnou řadou perel. Její ruka držela ratolest, veledílo byzantského zlatnictví. Viděla zprvu, jak kráčejí, pokorně ohnutí, všichni kleštěnci Paláce, „všichni, kteří byli bez vousů“, jediní muži předpuštění. Když byla skončila s těmito bledými důležitými osobnostmi, nekonečný průvod žen započal. Předvoditel, náčelník kleštěnců, jemuž k ruce byli vrátní, uváděl dle ritu k Augustě, po skupinách nebo *vela* postupných, dle nezměnitelného hierarchického pořádku, manželky všech hodnostářův, majících hodnost u dvora, každou pojmenovav titulem nebo úřadem jejího pána. Nejznamenitější svou důstojností, totiž patricijky opásané, které směly kteroukoliv dobu volně vstoupiti do Paláce, představovaly se napřed, každá podpírána v podpaždí dvěma mlčenlivými kleštěnci, každá poklekajíc namáhavě ve svých nádherných ústrojích, plných šperků, by políbila kolena Basilissy nehybné, úředně lhostejné, omezující se z etikety pouze na to, že sklopí oči nechť to na kohokoliv,

jakoby ztracená v nějakém vzdáleném snu, nezdaříc se ani pozorovati nesmírný průvod, který defiloval u jejích nohou. Po patricijkách opáсанých, manželkách magistrův a patricijů šlechtických, kráčky protospatharissy a spatharissy, stratorissy, komitissy, kandidáty, ženy skribonů, služebníků mlčících, mandatarů, všech bezpočetných důstojníků loďstva a armády, sta jiných tříd ještě, skvělé to sbory žen, pohružujících se a vinoucích se do nedozírna bludišti gynekeja . . .

Triumfující krása této bytosti vyzařovala svrchovaný půvab na příliš vzácné obřady, v nichž neoblomná přísnost dovolovala jí ukázati se z dálky davu, nehybné, přetížené šperky, mající po boku malé Basileje, své syny. Objevovala se tehdy jako tajemné božstvo, podpíraná svými ženami a kleštěnci, bez nichž by se nebyla mohla pohybovati. Opravdu podobná krásné ikoně, sestoupivší ze svého rámce, přes svou již špatnou pověst jevila se očím naivního lidu samým vtělením Theotokos, královny nebes, matky všech Byzantinců. A Nicefor rozjímal ji s láskou, pomýšleje málo na strašný zítřek, který mu přivodí jednoho dne tak bláznivé spojení.

Nemohu se ubrániti velmi živé zálibě k této poběhlici krásy panovnické, nízkého původu a hluboce neřestné.

Leon Diakon, současník, pojmenoval ji nejkrásnější, nejsvůdnější, nejrafinovanější ze

všech žen své doby. Tato velká hříšnice, jejíž pŕvaby měly působiti vlivem tak osudným, která měla postupně vymoci si lásku tří císařův a státi se matkou jiných dvou císařů, narodila se, jak se podobá, v samém Cařihradě, v boudě svého otce, krčmáře Kratera. Její jméno skutečné bylo Anastasó, jméno dívky nebo služky. * Odložila je zavčas pro elegantnější Theofanó. Leon Diakon nám praví, že byla původu lakonského, snad ze samotné Lakedaimonie, na posled právě z onoho peloponesského thematu, k jehož obyvatelům Porfyrogetet jeví ve svých spisech tak prostřední sympatie. Celá první část života Theofanina jest nám neznáma. Nevíme, kterak uchvacující dcera chudého lakonského krčmáře vykonala tak rychlou cestu z otcovského krámku do císařského gynekeja. Rovněž nevíme, kterak řečený Konstantin Porfyrogetet dal se pohnouti a svolil k sňatku tak málo žádoucímú... Zajisté že krásná plebejka omámila láskou mladého Romana, a slabý Basileus, který miloval svého syna, nedovedl odporovati prosbám bujného jinocha...

Pochopí se, že i cudný přemožitel Islamu zahubil se při svém návratu pro tuto sukkubu.

Vítězoslavná výprava Nikéforova a rozhodné dobytí Kilikie r. 965 bylo snad největším vojenským úsilím Byzancie. Císařské vojsko, jak praví Leon Diakon jakož i arabští historikové, nepočítalo méně 400.000 bojov-

níků. Apokalyptická jako obležení Jerusalema byla obležení Massisy a Tarsu, rodiště svatého Pavla, měst ohromných, hemžících se útrob nesmírného světa muslimanského. Nebylo možno vše zabiti, jestiž život katanův příliš krátký, jakmile však město bylo dobyto, hnali před sebou sta tisíce zajatců, kteří hynuli bídou v krajinách děsně zpuštěných.

Tarsus, byv dobyt, ihned byl očištěn od poskvrny ohavného kultu Mahomedova. Přece však nedostalo se mu zničení naprostého, a Nikéfor prokázal jistou umírněnost. Jedině hradební síně velké mešity byly přetvořeny v obrovský stáj pro koně byzantské jízdy. To bylo zpravidla prvním kouskem vzájemné potupy, jímž si Řekové a Saraceni opláceli, dobytve některého města. Po tři století, tisíce a tisíce kostelů křesťanských oznívalo dupotem arabských klisen, a chraptivými křiky surových pacholků z pouště velmi často nahražovány byly pod zneuctěnými klenbami zbožné zpěvy orthodoxních kněží. Koni emirů žrali seno na oltářích všech basilik Syrie a posvátné nádoby sloužily k jejich napájení. Divocí dervišové strojili se všude do kněžských rouch, a berel biskupských a křížů processionálních používali za hole. Křesťané opláceli podobným svým dědičným nepřátelům. Podle zvyku také ony dva makavé symboly náboženského panství Prorokova: kazatelna, krásný to mem-

ber ze dřeva sykomorového, celá vykládaná perletí a jemně řezaná, a neméně bohatý kostelní kůr, Koutbah, s něhož denně od dobytí Tarsu veřejná modlitba byla předříkávána ve jménu Kalifově, byly slavnostně spáleny v přítomnosti Basileově, a jejich prokletý popel rozmetán do věru.⁽¹⁾

Strašlivý Nikfur arabských spisovatelů mohl se ukázati krutějším, maje pomstiti nesmírnou a čerstvou pohromu jedné ze svých armád na Sicilii, odkudž Řekové byli na vždy vypuzeni.

Tento zvláštní císař jako by po celý svůj život toužil po klášteře. To naplňuje podivem, když se čte, že „týž člověk stal se pro lásku veřejného blaha odvážným a zjevným odpůrcem řeholních řádův a protivil se do té míry jejich ustavičným choutkám po vzrůstu, že na sebe uvalil nenávist veškerého kněžstva“.

(1) Bez ohledu na to, že se bude zdáti, jako bych se vzdaloval svého předmětu, proč bych nepoznamenal, jak jest čímsi dojemným a hlubokým láska Gustava Schlumbergra k nejnepatrnější stopě historie byzantinské, jak se láská s nejnepatrnější mincičkou, jediným to svědkem obležení Tarsu, stříbrným dirhem, raženým v samotném Tarsu jménem Seifa Eddauleha, roku 354 hedžry, téhož roku, kdy bylo dobyt toto město vojskem Nikéforovým? (Viz *Jeden Císař Byzantský*, str. 491) Schlumberger jest historikem zamilovaným a toť rozhodně, co možno říci nejsilnějšího.

Snadno stával se člověk zbožným v Byzancii. Nadpřirozeno bylo netknuto v X. století, aspoň pokud se týká formulí a zachovávání pravidel, a náboženská horlivost Nikéforova toho nerozeznávala. Jeho strašné vášně asiatica rozjitřovaly jeho vroucnost, vrhající ho do nejprísnějších úkonů. Stará kronika praví, že lože císařovo bylo vystláno střepinami. V jednu zimní noc rozsekali ho na tomto loži, když mu bylo padesát sedm let.

Od té doby, co Ráj pozemský jest ztracen, život asketický byl vždy nejvroucnější lidskou dychtivostí. Čím jsou zběsilosti lakoty nebo ctižádosti proti tomuto požáru duše, který chce znovu Boha zavést do vlasti a Jej nastoliti, znovu nalézt v sobě vysoké lesy a paseky prvopočáteční Nevinnosti, s ptáky rozkoší a zamilovanými lítými šelmami, když Neposlušnost člověková jim ještě nezakrvavila oči.

...Byli plni vroucnosti a úpěli vřele k Bohu, praví podivuhodná visionářka Anna Kateřina Emmerichova, mluvíc o svatých lidech, kteří žili v hloubce věků před Ježíšem Kristem. Viděla jsem je často za dne neb i za noci, jak běží do samoty vzývající Boha a křičíce k němu s touhou tak prudkou, že rvali si a trhali oděv, by obnažili prsa svá, jako by Bůh měl vniknouti

do jejich srdce se žhoucími paprsky slunce nebo jako by světlem luny a hvězd měl ukojiti palčivou žízeň, kterou prahli po splnění Slibu.

Po Kalvarii Východňané, jimiž Víra nám byla přenešena, vložili to do očí a do srdce Západníkům, kteří je nápodobovali, seč byli. Ale nejnadlichtější domy svatého Benedikta a svatého Brunona nevyrovnaly se andělským skupinám Thebaidy nebo Syrie. V X. století časové Antonína, Pachomia, Hilarióna, byly tuze daleko. Stará Víra, která střežila — jako pastýř koziček — poskakující pahorky, jako by byla promlčena. Ovšem, žalostné Schisma nebylo dovedeno do konce. Bylo k tomu třeba tří nebo čtyř pokolení. Ale východní křesťanství počítalo se, ba i *zorthodoksnělo*, běda! tak, jak je vidíme ještě dnes. Pochodeň lásky přešla do jiných rukou, a když ubozí rytířové Francie vyšli vstříc slunci, by osvobodili Hrob Ježíše Krista, zvrhlé dítky prvních Mučedníkův a prvních Samotářů měli se k nim nepřátelštěji než Turci nebo Sarracéni. Dohádneme se, čím se asi stal duch mnišský.

Mezi šesti Novellami čili konstitucemi, jež nám zůstaly po Nikéforovi, jest jedna, která ukazuje, jak daleko i v oboru církevním, velmi

obávaném to úskalí u těchto duší X. století, tak přísné zbožnosti, jak daleko, pravím, hnal své vlastnosti rozumného umírnění, liberalismu na tu dobu velice uvolněného.

Tento muž tak zbožný, který si tolik vážil a tolik poslouchal svatého Athanasia, který rád se obklopoval skoro jedině řeholníky, který nosil žíněný rubáš kajících, který dával raziti na své mince obrazy Krista a Theotokos, který po dobytí Krety vyzdvihl si předem na svůj díl osobní kořisti nesmírnou summu sta liber zlat, by přispěl k založení monastýru Lavry na hoře Athosské, největšího a nejbohatšího kláštera svaté hory, kamž zamýšlel se uchýliti nadobro, který mu daroval ještě velké bronzové dveře svého paláce, tento císař, díky jeho velikým snahám řádu vojenského, jeho ustavičné péči, by zajistil pravidelný odvod k císařskému vojsku, měl dosti neodvislosti ducha, by se znepokojoval velmi opravdově stále rostoucím počtem mnichův a by snažil se odpomoci tomuto vážnému zneužití.

Tato veliká rána Církve orthodoxní: nužáký kaluděr, hrubé nevědomosti, naprosto neužitečný, hemžil se a rozmáhal se v říši X. století. Nebylo možno popojíti sto kroků po ulici byzantského města, nechť to bylo hlavní město nebo poslední vesnice, zapadlá v Kapadocii nebo Peloponesu, aby se nenarazilo na některého z těchto řeholníků špinavých, v rozedraném, krátkém a hrubém oděvu, s vousy zcuchanými, kteří bosonoží, brumlajíce nesrozumitelnou nějakou modlitbu, přecházeli sem a tam, těžíce z lehkověrné zbožnosti věřících.

Ani jediné vesnice, která by neměla aspoň svého kláštera, malého nebo většího. Ani jednoho města, které by jich neobsahovalo několik. Všude, v nekonečných pláních, jak na vrcholu všech hor, na všech svazích jako ve všech údolích, na všech ostrovech jako na osamělých pobřežích všech těchto břehů bez konce nesmírné té Říše, po tisících vystupovaly celly mnichů. Vroucí touha v těchto dobách sveřepých opatřit si řeholním rouchem poněkud pokojnou budoucnost, trochu zabezpečený život, potřeba tak přirozená v oněch dnech násilí a pustošení nekonečných, sdružití se a vést takto život prostší nebezpečí, zvláště vyhlídka, že se unikne službě vojenské, této strašné služebnosti obyvatelstva říše, neobyčejně přispívalo po tak dlouhá léta k rozvětvení mnišských rodin. Ba i v Cařihradě a v jeho předměstích našla se klášterů počítalo. Ani jednoho kostela, ani jedné kaple, která by neměla svého kláštera. Ani jednoho císaře ani jednoho rodového knížete, kteří by nebyli mnohých založili a skvěle nadali. V jistých čtvrtích kláštery a zbožné nadace všelijaké následovaly po sobě řadou na nekonečných rozlohách. Mnohé obsahovaly obyvatelstva opravdu ohromně. Sám klášter Studion, tento monastýr zasvěcený Předchůdci, byl obýván tisícem mnichů. Co říci o velikých shlucích Athosu, velikých lávrách Peloponesu, kde žily právě armády řeholníků? Hora Olymp hemžila se doslova samotáři. V této době válek neustávajících, které decimovaly pokolení dospěvší věku mužného, chápe se, jaké nebezpečí a jakou ztrátu představoval pro říši tento

svět mnichů, který se páčil na sta tisíce, který připravoval armádu o tolik statných ramen, který v mnohých okolnostech mohl se státi živlem fanatického vzrůstání velmi obávaným. A přece zbožný duch doby z důvodů vyjmenovaných podporoval ustavičně v rozměrech skoro nekonečných zvětšování tohoto nebezpečí již tak velikého. Každý zámožný senátor, každý archont krajinský nebo zbohatlý obchodník, každá urozená a vznešená žena zakládali neb obohacovali, za svého života nebo na svém loži smrtelném nějaký klášter, by si přitáhli Boží smilování nebo by vykoupili nějaký velmi vážný poklesek.

Ponenáhlu národní bohatství přecházelo do rukou kongregací, zrovna jako ve Francii za bývalé vlády. Říše byla ohrožena, že se stane vlastnictvím milionu řeholníků.

Nikéfor nezamýšlel vyvlastniti jich, což bylo bez pochyby nemožno, ale zakázal výslovně zakládati nové kláštery nebo nové nadace zbožné a chtěl poslati na poušť, dle ducha jejich řádu, většinu mnichů, kteří obývali města. Výklad pohnutek jest velmi zajímavý pro onu dobu.

Mnichové, pravil, nemají žádné z evangelických ctností, nepomýšlejí v každé minutě svého života leč na to, jak získávati nových statků pozemských jitro za jitem, jak stavěti nesmírné budovy, jak kupovati v nespočetném množství koně, býky, velbloudy, všelike sou-

mary; tomu, by se takto obohatili, zasvěcují všechny své síly, celou svou energii, takže život, který vedou ve skutečnosti, neliší se již v ničem od života nejsvětějších lidí. V jaké protivě jest tento život zcela prázdný, volá zbožně císařský znalec zákona, s životem svatých řeholníků, kteří ve stoletích minulých žili v Egyptě a v Palestině, těch, jichž život skoro nehmotný více se blížil životu andělů než životům lidí!

Toto slavné ustanovení bylo na neštěstí zrušeno o čtyřicet let později. Neodpustilo se mu; ale co nejvyšší měrou rozjitřovalo rozhořčení, bylo to, že si osoboval právo jmenovati biskupy, rozhořčení velmi pitomé, protože Církev řečená Orthodoxní, jsouc již odloučena ve skutečnosti od Náměstka Ježíše Krista, nepřijímala hodnosti biskupské leč od Patriarchy, který býval sám devětkrát na deset stvůrou císařovou. — Nic, opravdune bylo prominuto tomuto člověku vyššímu, ale nemilému, a od počátku jeho slavného panování rozhošťovala se všeobecná nespokojenost, která ho zaveleče na porážku.

Nešťastník jal se opevňovati proti svému lidu. Palác Bukoleon, kdysi zbudovaný Theodosiem, byl přestavěn na jeho rozkazy v strašný hrad, „poslední útočiště při povstání, pevnost, určenou k tomu, by držela

na uzdě bouřlivou plebs hlavního města“. Tyto práce vyžadovaly nových ohromných nákladů, nemilosrdných robot. Nikéfor, stále sužován potřebou peněz, by udržel své žravé armády, a málo na rozpacích, jak si k nim pomoci, měl již hroznou pověst lakomce. To byla poslední rána. Nebyl než jediný hněvný křik v Cařihradě.

A pak Nikéfor měl rozhodně neštěstí. Všechny tyto přípravy, tento palác Bukoleon, znamení otroctví, „tato akropole, zbudovaná, by se lépe utlačili nešťastní občané Byzancia“, nesmírné výlohy na tyto obrovské práce, rozdmychávaly neobyčejně nevoli lidovou, chytře využívanou stále četnějšími odpůrci vlády uplatněné. Neostýchali se již posuzovati císaře skoro před jeho očima, v Paláci. Jako vždy pitomý dav věřil nejnesmyslnějším povídkám. Nikéfor, říkalo se, neodhodlal by se obklíčiti takto hradbami a cimbuřími, kdyby příšerné proroctví ho nebylo přestrašilo. Mnich jakýsi podle jedněch, astrolog podle jiných, předpověděl mu, že nezhyne až rukou obyvatele cařihradského... V noci jednou, když budovali pověstnou zeď, hlas tajemný vycházející jako by z lůna vln marmarských, zvolal: „O Basileji, marně vztyčuješ tyto vysoké hradby. Kdybys je vyzdvihl až k nebesům, nezabráníš nikterak pohromě, aby tě nepronásledovala až do tvého příbytku, a svým nepřátelům, aby do něho nevnikli bez obtíží.“ Na rozkaz Nikéforův hledali

dlouho tohoto pohřebního a nočního chodce. Nenalezli nikoho. „Basileus nemohl uniknouti svému osudu, praví též kronikář, a lid neopomenul poznamenati, že kníže, které se provinilo proti svým poddaným, zahynulo zavražděno v též den, kdy hrad Bukoleon byl dostavěn a klíče bran jeho mu byly slavnostně odevzdány.“

Dříve než se přijde k děsnému rozuzlení této šestileté tragedie, již byla vláda Nikéforova, dlužno vypsati z kap. XIII. osvěžující a konejšivý výtah z vypravování o poselství Luitprandově, poslaném Ottonem Velikým do Konstantinopole. Tento ubohý biskup kremonský, držený proti vlastní vůli a ustavičně tupený Císařem, který jako by se byl velice bavil jeho směšnostmi, zanechal podrobné vyličení svých kocovin na dvoře byzantském, které jest jedním z nejvzácnějších soudobých památníků. Jest nesnadno představit si vyslance, jemuž by se tak malá úcta prokazovala. Po čtyři měsíce nejohavnějšího pobytu nebylo pokoření a ústrků, jichž by se mu nebylo dostalo. Každý večer náš popudlivý, žlučnatý mučeň, když se odebral do šeredného pelechu, který mu byl vykázan, mstil se za své urážky, vypravuje je nejvzdálenějšímu potomstvu, maluje nám

Basilea a jeho rádce v obraze nejčernějším a nejpřehnanějším.

„Nikéfor, praví, jest vzácné ošklivosti, postavy velmi krátké, s velmi hrubou hlavou, s očkama pramalounkýma, krtčíma, s vousem krátkým a tvrdým, hustým a již prokvétajícím, s krkem velmi tenkým. Jest černé kůže jako negr, tak černé, až by nahnal strachu, kdo by ho potkal v noci. Má tlusté břicho, úzké kyčle, stehna příliš dlouhá, nohy příliš krátké, šlapky netvárné.“ Nevraživý prelát nešetří ani nádherného slavnostního odění, o němž prohlašuje, že jest silně ošumělé, ani pověstných purpurových botek a ostatního, o čem pojednává velmi se zlou. Tato podobizna málo lichotivá není v ničem vyvážena malbou vlastností mravních. „Řeč Basileova jest zpupná a surová. Jest lstivý jako lišák, lhavostí vyrovná se Uliksovi... Jaký opak vás, ó můj šlechetný císaři, ó moje drahá císařovno!“ naříká zbožný dvořan ve svém naivním přání líbiti se; „oč jste krásnější, roztomilejší, vzdělanější!“

Důležitá část tohoto vypravování týká se odporné potrawy, již vyslanci a jeho družině bylo se spokojiti. Křivda hrozná těmto žaludkům vyběračným, zvyklým na vonná vína lombardská a piemontská, doháněné polykati kruté víno Řeků, směs pryskyřice a sádry k nepití, již znají dobře ti, kdož i za našich dnů poněkud pobyli v zemích hellenských.

Ba vězení vyslanectva bylo úplně bez vody... Možno též představit si labužníka na způsob Kambacéresa před ohavným *garonem*, pověstnou omáčkou, na níž si byzantinci pochutnávali, jakýmsi kaviárem nebo rosolem z různých ryb, jímž otravovali všechny jejich krmě, a na něž Západňané nejneohroženější nebo nejhladovější nedovedli patřiti bez hrůzy.

Posléze po stu dvaceti dnech zajetí a šeredných příkořích, zkrúšený vyjednavatel dědice Karla Velikého dosáhl toho, že směl opustiti Byzantsko, a cesta zpáteční, na níž byl vydán tři měsíce loupežení námořníků nebo úředníků císařských, dovršila řadu tragikomických trampot tohoto nešťastného diplomata.

Roku 968., předposledního své vlády, Nikéfor podnikl výpravu do Asie, vítězný pochod po Syrii a Fenicii.

Dva měsíce pustošiv krajiny položené na obou svazích Libanonu, zatím co svět muslimský se v sobě dále trhal, císař Nikéfor, obsazuje posádkami dobyté hlavní pevnosti, objevil se na konec před Antiochií, osmnáctého dne měsíce listopadu 968., vleka za sebou sto tisíc zajatců, skoro vesměs dítky nebo mladé lidi obou pohlaví. Vše, co bylo staré nebo slabé, bylo zabito nebo opuštěno, vyjma tisíc starců a stařen, jímž Nikéfor svěřil stráž nad veške-

rou touto mládeží.' Bylo dobyto a většinou sbořeno nebo spáleno osmnáct měst s velkými mešitami a nespočetných pevností, osad podružných nebo vesnic. Veliký počet obyvatel Syrie a pobřeží fenického přijali křesťanství, by se vykoupili.

Veliké Antiochie, třetího města světa, bylo zase dobyto jeho podveliteli. Ve všech městech muslimanských praví věřící prolévají hořké slzy. Letěla pověst o strašných záměrech nepřemožitelného Nikfura, který nemluvil o ničem menším, jak se povídalo na všech křižovatkách dobrých měst Islamu, leč o vyhlazení jména sarracenského stváře země.

A právě tehdy, v této propasti tísně, volá zbožně starý historik Abúlféda, Bůh vyjasnil tvář svou znova na Musulmany zkormoucené a osvobodil je náhle z tak strašné muky. A týž rok, který patřil na vítězoslávu Říše Nikéforovy, který viděl, jak šírá nadobro Syrii, padlou za oběť jeho bezbožným ctižádostem, při jehož pouhém jméně trásl se celý svět věrných dítek Allahových, uzřel tohoto velikého dobyvatele, an hyne v osidlech slabé ženy.

Zde stůjž kus vypravování ze syrského historika Jahiy, jež shrnuje způsobem dojemným tyto strašlivé výpravy Nikéforovy proti Saracenům:

Nikdo nepochybuje, že císař Nikéfor nedobyl by celku provincií syrských, Diâr Modar, Diâr Rabî'ah a Diâr Bekir, a že by jich nezabral. Vskutku, pevně se rozhodl, přepadnouti krajinu, města a vesnice, které vybral, popleniti, vypáliti, odvésti obyvatele do zajetí a odehnati hovada, a když nadejde doba žní, vyjíti a spálit veškeru úrodu a nechat takto zemřítí hladem obyvatele měst. Tímto způsobem vedl si proti nim rok jak rok, až nezbytím dohánění vydávali mu svá města. Stal se takto pánem všech pohraničních měst Syrie a Džezirahu; pobíjí a zavléká do zajetí takové množství obyvatele, že jen Bůh by je spočítal. Až tam došlo, že jeho výpravy staly se jeho vojskům jakýmsi zábavnými výlety, ježto páchal tyto spousty nepotkávaje ni jediného muslimana, který by ho zatlačil. Pronásledoval mnohokrát Arabů Beduiny a porážel je; po těchto úspěších báli se ho a neodvažovali se již na něho. Vzbuzoval největší hrůzu v Muslimanech. Nikdo se neodvažoval s ním se měřiti. Podrobil Bulharsko Rusům a přenesl na ně svou moc nad touto zemí. Posléze vše bylo pod jeho rukou, i vládl s největší obratností a s největším zdarem. Jakmile však dosáhl splnění svých žádostí, byl zabit.

Et post haec decidit in lectum, et cognovit quia moreretur.

Vážné starosti politické přiměly hrdinu k náhlému návratu do Cařihradu. „Přijetí, jehož se mu dostalo při jeho příchodu, asi

v měsíci lednu 969, bylo odevšad skvělé; ale tentokráte tuze zdá se, že to bylo nadšení zakázkové, prosté úřední nadšení; srdce jeho národa nebilo již souhlasně s jeho srdcem jako za krásných dnů vítězstev kretských a prvních triumfů z Kilikie. Deset let ustavičných válek, drtivé válečné daně, vymáhané snejnelitostnější krutostí, všeobecná drahota, působená ani tak špatnými sklizněmi jako nedostatkem paží, chudoba napořád, tisíc jiných příčin nespokojenosti, vzbuzených z části osobní a tvrdou povahou Basileovou, příliš hbitě převrátily někdejší city lásky v hlubokou nenávist, nenávist jak tak zatajovanou v třídách vyšších, skoro zjevnou u davů. Když udatný válečník, zdatel pověstných Hamdanidů, projížděl zamyšlen na svém komoní ulicemi svého nesmírného hlavního města v slavnostním rouše, mezi veškerým lidem, spořádaným na jeho přechodu, jistě přistihl nejeden zlověstný pohled, nejeden přidušený pošklebek, špatně zdržovaný přítomností cizáckých gard, nejednu kletbu sotva utajovanou.“

Nikéfor nezošklivil se pouze svému lidu a mnoha svým válečným druhům, nýbrž i své ženě, císařovně Theofaně.

Krásná chlípnice jistě byla dávno unavena tímto kozlem slávy. Veliký dvořenín Cimiskés, sám hrdina a velmi svůdný, roznítil v ní vroucí lásku. Rozhodla se posaditi ho na trůn a zavésti ho do svého lože. Cimiskés, jenž upadl v nemilost a hluboce byl pokořen podezíravým císařem, neotálel, zdá se, ani minuty.

**Cítě pudem, že hodina zdešla, a že cesta jest mu otevřena, že Nikéfor se přežil, že neoblíbenost jeho bývalého válečného bratra, toho, kterému tolik pomohl na císařství, do-
stoupila své krajní meze, ukázal se jako pravý muž svého věku a svého původu (byltě Cimiskés Arméňan), hotov zkusiti všeho, odhodlán utéci se k nejzazšímu, aby zase on zmocnil se trůnu...**

Nebylo mu těžko skupiti kolem sebe několik lidí odhodlaných, z nichž každý měl, nač si do Basilea stěžovati. Spiknutí spělo s určitostí a hbitostí děsivou. V noci z 10. na 11. prosince 969 v studeném a sněživém počasí neskonale truchloty, veliký císař byl probuzen — na několik minut — svými vrahy.

Spiklenci, když se jim podařilo proti jakékoliv naději vniknouti do Paláce, plného zrádců a vyzvědačů, opustivše zahradní terasu Kastronu, vstupují všichni pospolu s mečem obnaženým v ruce do císařské kobky. Arabský

dějepisec Abulféda tvrdí, že Theofano osobně šla před nimi a že právě ona otevřela tajné dveře, jichž schválně večer nezavřela. Zdá se to málo pravdě podobno. Jan Cimiskés zde zase poslední vstupoval do světnice svého bývalého válečného druha. Když se přiblížili k loži, našli je prázdné! Nevědouce o obyčejích Nikéforových, domnívali se, že jsou zrazeni. Chápali, že by jim bylo nemožno utéci, i zmocnilo se jich nesmírné zděšení.

Již někteří mluvili o tom, by se vrhli do moře se zdí a utekli z pasti plováním. Malý eunuch, který je vedl, vytrhl je z rozpakův. Prstem jim ukazuje v koutě příbytku Basilea, spícího hluboce na své tigří kůži. Ihned všichni, podobní dravcům, obkličují ho. Poněvadž on dále spí, vrhají se najednou na něho, hrubě jej nohama kopajíce. On, náhle se probudiv, zdvihá se, opíraje se o loket ruky. Tehdy Leon Balantés strašným máchnutím meče roztíná hlavu, kterou měl obnaženu, neboť jeho čapka padla na zemi, když usiloval vztýčiti se. Bolestí bez sebe, neboť zbraň rozsekla celou tvář, zafízla se hluboce do čela, přes brvy a víčka oční a prorazila až kost, nezasáhnuvši však mozku, nešťastník zvolal několikráte: „Theotokos, přispěj na pomoc!“ S tváře řinula se mu krev; svazují mu nohy; vlekou ho k velkému loži, na něž Jan Cimiskés se posadil; chtějí ho připravit na kolena před jeho bývalého bratra ve válkách, ale spoután, omámen ranou, kterou právě dostal, nemůže se udržeti zpříma a svalí se na zemi. Jan ho zahrnuje nejzuřivějšími nadávkami; všichni spiklenci po něm; každý mu

vrhá svou urážku nebo svou pomstu do tváře. „Odpověz mi, bídný tyrane, křičí na něho Arméňan bez sebe, šlapaje po něm nohama, odpověz mi: rci, zda nejsi mně díky zavázán, že jsi vystoupil na trůn, že jsi se stal všemohoucím císařem. Zapomenuv na všechna moje dobrodíní, zaslepen nejnižší závistí, svrhl jsi mne v nemilost, odňal jsi mi velení vojska, poslal jsi mne žíti do polí do bídného vyhnanství, se sedláky a sluhy, mne, jenž mám stokrát větší cenu než ty, mne, jehož všichni milují a ctí, kdežto tebe všichni nenávidějí. Nyní jsi v mé moci, nikdo tě nevyrve z mých rukou. Přes to však, máš-li, co bys řekl na svou obranu, mluv, poslouchám tě.“

Ale Basileus slábna, cítě, že jest ztracen, neodpovídal nic na tolik urážek; pouze dále vzýval hlasitě pomoc Boží a Theotokos. Vztekají se na nešťastníka, Jan mu vycásne chomáče vousů. Roztráštili mu čelist; vytloukli mu zuby čepelí meče. Jan kopaje tělo již skoro bezvládné, tne mu do plné tváře mečem, čímž mu rozpolťuje lebku. A teď každý z těchto ukrutníků, rozběsnělých záští, vrhá se na něho a bije ho. Jeden mstí dlouhé vyhnanství, druhý, že upadl v nemilost a opovržení pánovo za to, že dobyl veliké syrské pevnosti.

Posléze na hluk v Paláci, který se probouzí a naplňuje se hrozivou vřavou, chápou, že dlužno tomu učiniti konec. Kterýsi spiklenec svým dlouhým mečem, zakřiveným na špici, probodává Nikéfora z předu i ze zadu. Basileus ihned zhasíná. Tak bídně zahynul veliký císař, jemuž jeho nespočetná vítězství získala

jméno Niketés, vítězný. Theophano byla pryč za dveřmi, odkudž naslouchala.

Zatím tento příšerný výjev trval příliš dlouho. Přitlumený povyk vzbudil u služebníků, kteří zůstali věrní, podezření o nebezpečí jejich pána. Přibíhají. Vojáci, snad Varjagové, kteří dnešní noci střeží Posvátný Palác, pospíchají se sekerami v rukou v naději, že Basileus ještě nepodlehl. Usilují prolomiti bronzové dveře; rozzuří se boj; Abulfaradž mluví o sedmdesáti pobitých strážcích. Chvilí, zdá se, veta po spiklencích, když na rozkaz Cimiskův, který se zatím vrhl do velikého sálu Chrysotriklinionu, by se tam dal korunovati, Akypotheodoros utíná hlavu mrtvému císaři a mávaje s ní z okna, okazuje ji při svitu pochodní sběhnuvšimu se lidu. Jaký výjev, jaké vystavení z tohoto místa, v této černé noci, v tomto sněžném uraganu! Zděšené davy, pozdvihující odevšad oči k chmurné spoustě staveb Bukoleonu, nepozorovaly leč světelný bod, který vábil všechny pohledy; byla to skupina lidí, živě ozářených kouřícími smolnicemi, zmitajících za dlouhé, ještě černé vlasy hlavou velikého Basilea Nikéfora, s níž crčela krev.

Při tomto pohledu námezdní vojáci, kteří se domnívali, že jejich císař jest ještě na živu, zastavují se. Tito válečníci se Severu, lidé jiného národa, oživovaní citem cti vojenské, zcela vyhaslým u Řeků říše Byzantské, nenávidění lidem, jehož nemilují, vědí, že teď všemu jest konec, že nikdo nebude jich následovati, kdyby se odhodlali čeliti revoluci již dokonané; byli by statečně hájili Nikéfora, mstítí však ho nebudou.

Jan Cimiskés, který za tohoto shluku hbitě obul purpurové střevíce a oděl se v hlavní odznaky císařského kostymu, sedě na trůně Basileů v nádherném Chrysotriklinionu, neprodleně jest prohlášen spiklenci a zástupem svých nových přívrženců. Byzantium změnilo pána!

... Celý den zítřejší, v sobotu 11. prosince, za pošmurného a mlhavého počasí hrozné truchlosti, bezhlavý trup znamenitého vítěze nad Saraceny, svržený s okna do zahrad Paláce, zůstal ležeti na sněhu. Až k večeru nový panovník dal rozkaz odkliditi tyto důležité ostatky. Nebylo možno pomyslití ve zmatku té chvíle a po této vraždě skoro veřejné, by byly zvětšnělému Basileovi vystrojeny slavné pohřební obřady. Hanebně zahrabali ho pokoutně a se spěchem. Naložili na chvat toto ubohé tělo na nosítka, jen tak ledabyly sbitá z kusů dřev se sbíraných tu a tam, v příští noci, v noci černé a hluboké, přenesli ho skoro poklusem, bez jakékoliv okázalosti, v největší tajnosti k Svatým Apoštolům. Byl tam hned vložen do jednoho z velikých sarkofagů mohyly Konstantinovy.

**JAN CIMISKÉS. OBA
BARDASOVÉ. MLADÁ
LÉTA BASILA II.**

Já jistotně sám ze souvěkovců přečetl jsem čtyřikrát tento tak řečený první svazek *Epopeje Byzantské*, který není vlastně než druhý, an Nikéfor Fokas byl pravým zahajovatelem této Epopeje, která trvala zrovna pět a šedesát let, na postrach a k zoufalství světa muslimanského. A konal jsem tuto četbu nikoliv z horlivosti, ale abych *ukojil své vášně*.

Jest jisto, že hned po více než černém dramatu, kterým se končí vláda Nikéforova, historie jeho nástupce jest oslněním. Nevzpomíná se hrůzy, která právě se stala v Paláci Bukoleonu, v děsné noci prosincové, příšernosti beze jména, neskonaleho zhanobení tlupou zběsilců přisekanině jejich panovníka, jenž svíjel se bídnejší než červ u jejich nohou. Byli za to ostatně všichni odměněni s větší nebo menší náhlostí, zrovna jak se přihodí o dvě stě let později vrahům svatého Tomáše Kentorberského.

Nábožný Leon Diakon poznamenává dojat, že žádný z vrahův Nikéforových netěšil se pokojně z ovoce svého zločinu. Jan Cimiskés

po slavném, ale velmi krátkém vladaření zahynul smrtí násilnou a tajemnou. Theofano, vyhnaná skoro hned z Paláce svým milencem a svým spoluvinníkem ze včerejška, který se odepřel sni oženiti, vláčela žalostný život z kláštera do kláštera a až do nejzazších končin Armenie. Konec ostatních spiklenců byl bez výjimky nešťastný. Boží spravedlnost každého z nich zastihla. Jenom Leon Balantés byl popraven ihned jakožto první, jenž zasadil ránu. Byl to smírčí kozel, který předem za všechny zaplatil. Jan Cimiskés nemohl nebo nechtěl ho zachrániti.

Což natom, tento Cimiskés jest tak krásné kníže, že odvádí paměť od nejbližší minulosti a nedovoluje, aby se pomýšlelo na budoucnost nejméně vzdálenou. A pak, umývá si tolik ruce od krve „spravedlivého“ Nikéfora v krvi nepřátel svého lidu, že se neví již ani, zda je smočil v krvi svého císaře.

Hodně před zločinem, ba dříve než Nikéfor byl basilejem, jméno tohoto válečníka bylo již příslovím hrůzy po celé rozloze arabských zemí, a od břehů Tigru k břehům Nilu, jak praví kronikář, matky saracenské strašily své neposlušné děti, hrozíce jim hněvem strašlivého Čymyštiginu. Dějiny oněch dob, tak skoupé na dokumenty, přece zachovaly vypravování o boji na „Hoře Krve“, na

cestě z Tarsu do Massissy v Kilikii, kde bylo možno spatřiti zrovna ručeje krve, jak se řinou vodopády po svazích vrchu.

Dle zevnějšku byla nad to zdrcující protiva mezi ním a kozonohem, který byl právě vystřídán na trůně Konstantinově.

Vypravoval jsem, praví Schlumberger, o jeho slavných výpravách proti Saracenům, o účinné a převážné úloze, již hrál při povýšení Nikéforově na císařství za onoho vojenského povstání cesarejského, jehož byl opravdovým strůjcem. Pověděl jsem o jeho krásných vlastnostech, o statečnosti a šlechetnosti, do brotě, mírnosti, přímosti, zdravém smyslu, pro něž byl tolik oblíben, o jeho podivuhodné válečnické zdatnosti, o jeho neporovnatelném vzletu a bujarém nadšení, jimiž zosobňoval snad nejskvělejší vojenské ctnosti v oné době, a jež činily z něho obhájce říše Saraceny nejobávanějšího. Nakreslil jsem dle vypravování vrstevníků jeho fysickou podobiznu tak rázovitou, vymaloval jsem ho tak roztomilým, tak vzhledným a tak ušlechtilým, s jeho očima modrýma, s jeho pohledem živým a dobrým, s jeho světlou kšticí nabíhající do ryšava, s vousem bledě červeným, s pletí tak jasnou, s nosem ostrým, jemně orličím, s tělem tak dobře zrostlým v jeho postavičce, statnosti, svižnosti, obratnosti zázračné; nejlepší jezdec, nejlepší střelec šípy; nejlepší oštěpometce v říši. Měl všechny okouzlující vlastnosti, jež dobývají

odpuštění a vyhlazují z paměti veliké zločiny, také všechny roztomilé neřesti, které lid tak snadně omlouvá. „Miloval příliš víno a dobrá jídla“, praví Leon Diakon, který ho znal, „miloval vášnivě zábavu a liboval si ve všech marnotratnostech.“ Manassès přirovnává ho k novému ráji, z něhož vytékají čtyři řeky: spravedlnosti, moudrosti, opatrnosti a chabrosti. „Kdyby byl neposkvrnil svých rukou, volá podivem, zavražděním Nikéforovým, byl by zářil na obloze jako neporovnatelná hvězda.“ Bylo to právě kníže, svůdné, energické a válečné, jehož bylo třeba k povznesení Císařství, tak slavně zahájeného Nikéforem.

Jest pravda, že Arméňan očekáváje zatím, až kulhavá spravedlnost spořádá jeho účet, zakoupil si neprodleně dva pány.

Nejprve starého patriarchu Polyekta, bez jehož pomazání, jak Cimiskés věděl, byl by považován za nejhoršího zuchvatitelů. Tento rozzuřený velekněz dal mu zaplatiti velice draze svůj orthodoxní olej: „Nemohu, pravil mu, přijmouti do lůna Církve člověka, jehož ruce jsou zbarveny krví tou osvícenou. Napřed dlužno, bys činil pokání, bys se obmyl z hlavního obvinění, které na tobě lpí. Veřejný hlas tvrdí, že jsi se účastnil vraždy Nikéforovy. Třeba nám vinníků. Chceš-li vstoupiti na Místo Svaté, tam, kde jedině tě

mohu pomazati, napřed se ospravedlň; v domnění, že se ti to zdaří, udej beze zdráhání pravé vražedníky, ať jsou kdokoliv.“ Zakončil tuto promluvu větou, která překonala smělostí všechny předešlé: „Přede vším vyžeň z Posvátného Paláce ženu cizoložnou a zločinnou, která vše to podnítila, vše pořádala, která byla jistotně hlavní vinicí!“ Bylo mnoho jiných požadavků, z nichž nejmenším bylo úplné vzdání se movitého a nemovitého majetku Cimiskova.

Potom parakimomena — či prvního komořího — Basilea, levobočka Basilea Romana Lekapena, který ho vyklestil hned v útlém mládí. „Bylo zvykem, praví Lebeau, potlačovati takto v Byzancii záludy na purpur u těch, kteří, zrození na stupních trůnu, nebyli přece určeni naň vystoupiti.“

Parakimomen Basilej hrál již za tří po sobě jdoucích vlád úlohu skvělou. Tento muž smělý, obezřelý, neobyčejné energie, ale zkažený, tvrdý a beze svědomí, lačnící po moci jak neslýcháno, jest zajisté z nejzajímavějších a nejpoutavějších postav své doby. Jenom Psellus nám vypravuje tu podrobnost, že byl přes truchlivé postavení eunušské nejušlechtilejší statnosti, nejkrásnějšího vzrůstu, s tváří nejmajestátnější, nejvznešenější, jako pravý syn Basileův. Jeho

důležitost, značná již dlouhá léta, pod touto vládou ještě vzrostla. Pod následující posléze stal se na nějaký čas první osobností v Říši. Připomenu málo slovy, že tento slavný státník druhé polovice desátého věku východního byl levobočkem Basilea Romana Lekapena a jakési skytské otrokyně, totiž bulharské nebo ruské. Jakožto bývalý oblíbenec Basilea Konstantina Porfyrogeneta, jemuž byl vlastním bratrance, zastával již pod tímto knížetem velmi důležité úřady. Byl to duch svárlivý, nestálý, dobrodružný sice, ale opovážlivý, velmi rozhodný, velmi umíněný, válečných choutek přes svou fysickou vadu... Zejména r. 958 v čele všech vojenských sil Anatolie na hlavu porazil Saraceny a slavil triumf do Cařihradu.

Nový císař, který jemu byl z velké části zavázán za své povýšení, jistě zahlédl často, jak táhne jeho duchem tato veliká jalová postava, když mu bylo rozjímati o smrti.

Zbytečno mluvit o dvou jiných basilejích, obou synech Romana II. a Theofany: Basileus čtrnáctiletý, zvaný později Bulharobijcem, a Konstantin dvanáctiletý, kteří nemohli býti pány nikoho. Nikéfor byl poručníkem obou těchto zákonných následníků znamenitého domu macedonského, a Cimiskés hodlal prostě býti dále poručníkem. Od smrti jejich otce, bezprostředního předchůdce

Nikéforova, pozoruje se tato věc, spatřovaná v Byzancii tolikrát již: mnoho císařů zároveň na trůně, stav osudný, který bude trvati šedesát let.

Když každému bylo něco povoleno, když neústupný patriarcha plně byl uspokojen, když parakimomenes stal se prvním po „Rovném Apoštolům“, když skvělá a zoufalá Theofano, přeměněna náhle v bídnou kaluděrku ve vzdáleném klášteře, Cimiskés, posléze korunovaný a volný svými pohyby, na chvat spořádal říšské síly.

Však již ani hodinky nebylo nazbyt. Ruský příval, protrhnuv hráz, vypuštěn ze svých ledů a ze svých pouští, odpoután byv smrtelnou neopatrností Nikéforovou, hrozil velice Cařihradu. Dědictví zavražděného Basilea! Nikdy nebylo tak velikého nebezpečí. Rusové neb Rossové, zvaní tehdy Varjagy a původu dle všeho skandinávského, byli mátožným přízrakem Řeků.

Nejhroznějším, nejnaléhavějším nebezpečím byl nepřítel ruský. Tento sveřepý nepřítel, opojený svými nejnovějšími vítězstvími nad národem bulharským, tábořil té chvíle na hranici severní, na úpatí Balkánu, sotva několik pochodů od hlavního města. Den ze dne mohly

nekonečné hordy zjeví se pod samými hradbami Města, střeženého Bohem, nejtoužebnějším to cílem jejich baživosti . . . Nebezpečí bylo nesmírné, za dveřmi, ale Jan Cimiskés, hodný nástupce Nikéfora Foky, byl dobře na výši těchto krutých okolností.

... Asi v měsíci březnu, léta myslím 970, zalétly náhle do Města Bohem střeženého poděsné zvěsti. Rusové z nenadání přestoupili Balkán. Jako vlci vrhli se na Filippopolis, velké a opevněné město, vystavené na Hebru, jež bylo tehdy částí království Bulharského. Bylo to první město, s nímž se setkali na jižním svahu hor. Dobyli ho a potopili do hrůzné krvavé lázně. Leon Diakon vypravuje, že dvacet tisíc obhájců města, chycených po vítězství, bylo nabodnuto na kůl nebo pověšeno na řady šibenic těmito demony od severu... Zděšení v Konstantinopoli jistě bylo nejvyšší... Přece však, dříve než se pustil nadobro do tohoto zoufalého zápasu, Jan Cimiskés, plně zabaven shromažďováním svých posledních pluků, pokoušel se o vyjednávání. Nabízel peníze barbarskému vůdci, žádaje, by se neprodleně vyklidili. Svjatoslav rozzuřen dal zpupnou odpověď, již bylo možno předvídati. Prohlásil, že nesvolí vykliditi leda jen země thrácké, jež právě přepadl, a to s podmínkou, že Basileus mu zaplatí za tyto krajiny jako za nespočetné zajatce, jichž se zmocnil, nesmírné výkupné, ale že se usadí prostě a načisto v Bulharsku podunajském. „Zamítneš-li moje návrhy, žádal ve způsobě závěrku, nebude ti nic jiného učiniti, tobě a tvým poddaným, leč opustiti na-

dobro Evropu. Odebeř se do Asie, vydej nám Konstantinopol.“

Takto mluvil Janu Cimiskovi kníže Ros-sův, Svjatoslav, syn Igorův, kníže Kyjeva, „matky měst ruských“. Bylo to po třetí za století od zázračné porážky Askolda Varjaga, zahnaného Fotiem, smáčejícím ve vlnách božské „maphorion“, co Rusové vyzývali takto opovážlivě věkovité držitele Byzancia, by jim vyklidili město královnu. „Běda! dodává Schlumberger, mnohokrát v budoucnosti až na naše dny jejich potomci obnovovali tytéž hrozby, a přece rod Moskvanů nevládne ještě slavnými prostory, v nichž zdvihal se kdysi Svatý Palác císařů roumských!“

Válka byla nevyhnutelná a bez milosrdenství. Marno doufati milosti od těchto krutých hověd, naprosto nehodných odpuštění. „Nespokojení, praví počestný Lebeau, že vypalovali hospodářské dvorce, vesnice, kostely, bavili se nejnelidštějšími mukami. Přibíjeli obyvatele na kříže, probodávali jiné oštěpy a tak přibité nechávali na zemi; jiní přivázání na koly byli terčem jejich šípům. Ukrutnost jejich rozeznávala kněze a kleriky; svázavše jim za zády ruce, vráželi jim za žertů a smíchu hřeby do lebek . . .“

Kochám se nadějí, že takto Prusové budou s námi válčiti v brzké válce. Dokázali dosti r. 70, že takový jest jejich sklon. Ano přál bych si, aby tito lutheránští odpadlíci, zločinnější a proklatější ve svých duších než sami pohané, šli takto až na konec, protože pak bez pochyby křesťanská Francie by posléze vytryskla, k jejich vyhlazení, z tohoto hemžení ohavností.

Dlužno znovu a znovu připomínati zvláště ďábelský ráz této ruskořecké války z X. století, dnes tak hluboce zapomenuté, vedle níž, zdá se, ruskoturecká válka ze 77. byla jakoby řadou dobráckých rdoušení. Jest nesporno, že Jan Cimiskés byl spasitelem, a spasitelem kolika národů. Svjatoslav byl pro Byzanc toutéž pohrůžkou a týmž nebezpečím jako Alarich pro Řím v V. století, a jeho velké vojsko, ze všech vojsk tehdejších nejnovější, nejnetknutější, působilo na myslí nejhroznějším dojmem.

Poslechněte od jistého moderního autora tento popis tlup, které provázely při nájezdu na Cařihrad, šedesát let před tím, Olega, předchůdce Svjatoslavova. Tento výčet (připomínající výčet *Legendy věků*) bylo by možno obrátiti zrovna tak dobře na neméně strašlivé houfy, jež Svjatoslav vlekl za sebou: „Vedle obrov-

ských pěšáků skandinavských, Varjagů neb Rusů vlastně řečených, Tauroskytů historiků byzantských, celých v železe, ozbrojených meči do obou rukou, a strašnými sekerami, na obě strany broušenými, postupovali civilisovaní Slované z Novgorodu, ze Smolenska a z Kyjeva, s očima modrýma, s vlasy světlými, ozbrojení německými kopími a damaskovanými šavlemi; divocí Slované z lesů, Dřevané, Radimičové, Tveřané a Chorvati, polonazí, obutí v sandály, potřásávající v rukou otrávenými šípy nebo lassem z kůže, jímž chytali a odváděli svoje nepřátele; Finové od jezera Bílého a od pramenů Volhy, pohledu divokého, s vlasy zrzavými, pleti zemitě hnědé, odění kožemi medvědími a nesoucí na ramenou těžké palice; jezdcové Čudští z Finska a Estonska, harcující na svých koníčcích a zkoušející po cestě náramných laponských luků; Biarminci od zálivu Archangelského, hrdí na své zlaté prstence a na své turecké šavle, koupené od Bulharů; posléze, přivábění nadějí kořisti, jacísi Finové Gvenští od jezera Vleo, praví obři, obávaní pro svou sílu a svou chmurnou energii, jichž věkovitě rozbroje se Skandinavci jsou symbolisovány v mythologii Severu zápasy obrův s Asy.

Rozpoutání těchto barbarských spoust bylo jako třesení sloupů pekla. „Varjagové stejně jako Normani, praví Alfred Rambaud, vzbuzovali podiv v národech Poledních svou šílenou chrabrostí a svou obrovskou posta-

vou. „Byli vysocí jako palmy“, praví Arabové. Varjagové, odvážní námořníci, podivuhodní pěšáci, líšili se hluboce od jezdeckých a kočovných národů polední Rusi, od Uhrů, Chazarů, Pečenězů, kteří neuměli bojovat, leč na útěku. Rusové, dle Leona Diakona, který je viděl při díle, bojovali v hustých houfech a jevíli se jakoby bronzovou stěnou, zježenou kopími, zářící leskem štítů, z nichž unikala nepřetržitá vřava, jekot podobný jekotu mořskému, pověstný *barditus* nebo *barritus* Germánů Tacitových, onen strašný zpěv válečný, „jímž mřeli strachem až ptáci nebeští.“ Nikdy nebylo viděti, praví též autor, aby se v nějaké porážce vzdali. Když zoufali nad vítězstvím, rozdírali si sami vnitřnosti.“

Posléze, množství jich zdálo se nespočetno. Ale ještě jednou, byl tu Jan Cimiskés, který mohl říci jako Napoleon: „Padesát tisíc mužův a já, toť sto padesát tisíc mužův.“

Jan, zpraven svými harcovníky, že Rusové zanedbali stříci nebezpečných průsmyků balkánských, vidí na ráz celý děj válečný a rozhoduje se ihned, neztrácejí ni jedinké hodinky, těžiti z této nesmírné chyby. Hbitě svěřuje tento úmysl svým třesoucím se důstojníkům.

Byl Balkán ve špatné pověsti v Byzanciu. Jeho jméno připomínalo hrozné pohromy. Nikdo však není dosti smělý, by odmlouval samovládcí, jehož velikodušná jistota povznáší všechna srdce. Celou armádu to rozvlnilo. Snu se to podobá.

V čele táhl pluk Nesmrtelných, útvar Jana Cimiska, proslulé jezdecko, jež si slávy dobude v této válce. Tento skvělý elitní sbor, tato jakási císařská falanga byla s péčí vybrána z nejmladších šlechticův, z nejzkušenějších a nejneohroženějších vojákův armád Anatolie... Dle několika slov Lva Diakona jistě divadlem neobyčejným byl přechod tohoto sboru skvělého, obrněného, zářícího zlatem a stříbrem.

Vzadu postupoval Basileus, obklopen nejzářivějším štábem. Byl oblečen, praví nám kronikář, v překrásné oruží, které ho pokrývalo divuplně od paty k hlavě... Oslnivost odění a bohatství zbraní vůdcových v tehdejší době mocně působily na prosté duše těchto válečnických zástupů, jak na ty, proti nimž se šlo do boje. Bylo třeba, by vůdce, jenž chtěl být jistě poslouchán, zjevoval se v záření skoro božském jako nějaká bytost nadlidská, srše ohní kovů, třpyt se nejkrásnějšími barvami jako nějaký nadpřirozený bojovník... Skvostný kůň Janův byl pokryt zlatem, snad hedvábím, s drahocennými kameny nebo někdy kamejemi na způsob falerií. Z dálky basileus třpytil se na slunci Balkánu jako legendární svatý Jiří.

Třicet tisíc bojovníků táhlo za tímto nádherným vojevůdcem a všechno to nebylo leč předvojem.

Jak byl oznámil svým podvelitelům, obávaný přechod vykonal se bez překážky. Překročivše hory, odpočali si několik hodin, a v řadách sražených spěli na Velký Perejaslav, staré hlavní město carů bulharských, místo válečné, hájené značnou částí ruského vojska. Obležení začalo se ve středu Svatého Týdne, a skončilo se nazejtří vyhlazením obležených.

Nejspíše v hodinu, kdy Náš Pán Ježíš Kristus hotov jsa trpěti Umučení, pravil svým Apoštolům: „Toto jest Tělo mé, toto jest Krev má“, bylo v městě v plamenech osm tisíc *těl*, obřích synů stepi, ležících ve vlastní *krvi*.

Vítězná armáda si odpočala na Velký Pátek a oba dny následující, aby v Neděli Velikonoční císař a jeho vojáci slavili v polozbořené basilice hlavního města bulharského Slavnost Vzkříšení.

Ale bylo ještě skoro vše učiniti. Svjatoslav byl v Dorystolonu (Silistrii) na Dunaji se šedesáti tisíci bojovníky. Cimiskés, který chtěl, aby Bulharsko bylo hrobem Rusů, pokrýl svým loďstvem Dunaj, by jim odřízl

všechnen ústup, neboť Dorystolon bylo na pravém břehu tohoto veletoku, který slul tehdy ještě Ister⁽¹⁾. Toto loďstvo bylo obludou pro Rusy, a stačil skoro jen pohled na ně, by se ocitli v zoufalství. Cesta spásy a svobody přes Dunaj byla nyní nadobro těmto barbarům přeříznuta. Proto také jejich zděšení, zdá se, bylo bez mezí. Věděli, že útroby těchto lodí skrývají tekutý oheň, postrach jejich národa. „Od svého dětství, praví Leon Diakon, ve svých vzdálených chatrčích všichni zachvívali se hrůzou, slyšíce své otce vypravovati, jak médský plamen zničil na Pontu Euxinu nesmírné množství lodic Igorových, otce jejich knížete.“

Ani jednoho ruského příbytku, který by nebyl býval ztratil tehdy někoho ze svých spálením nebo utopením, a večer na prástkách v zemi Skythii, na vysokých vrších Kyjevských nebo na nízkých březích zvučných porogů sta-

(1) Leon Diakon nás vážně poučuje, že to byla jedna z řek, které vytékaly z Ráje pozemského, „ta, která měla jméno Physon.“ Vycházejíc z Edenu k straně Východní, ponořovala se záhy pod zemi, a tekouc tam nějakou dobu, vystupovala pěnivě na povrch u hor keltických, od nichž valila své vlny Evropou, by se vrhla pěti ústími do Pontu Euxinu. Takový byl koncem třetí čtvrti X. století stav zeměpisných vědomostí byzantského kněze, nejučenějšího, nejsečtějšího své doby.

rého Dněpru, starci líčili mladým lidem předěšeným strašlivé spáleniny, způsobené ďábelskou chytrostí připraveným ohněm, jehož nikdo neuměl zhasiti, jehož vlhký plamen běhal po povrchu vod jako po nahém těle bojovníků. Pochopíse, jaké asi bylo vzrušení Svjatoslavových vojáků. Svolavše na chvat své loďky rozptýlené, jež pokrývaly tok řeky, své prosté bárky, každou vyhloubenou do jediné klády stromu, tak lehké, že je přenášeli na ramenou podél peřejí, tyto věrné monoksyly, jimiž byli přinešeni z tak daleka, pouštějíce se na nich po proudu svých národních řek, a shromáždili je nejspíše po suchu pode zdi města, tam, kde Dunaj tekl u paty hradeb. Scimbuří metalí ustavičně na řeku šípy a kamení, doufajíce tak zabrániti loděm byzantským, by se nepřiblížily a nespálily těchto kocábek, jež zůstávaly přese vše jejich jedinou nadějí.

Tak Dorystolón skýtal o onoho jara 972. strašné a zajímavé divadlo těchto dvou armád, těchto dvou loďstev tak sobě nepodobných, pohromadě pod jeho zdi. Jest málo velikých vojenských výjevů, jež by více mysl poutaly. Uprostřed Silistrie se svými vysokými hradbami, zježenými věžemi, na nichž hustě stálo obhájců, se svými ulicemi, svými náměstími, pokrytými obrovskými válečníky mluvy chrupavé a zvučné, bojovníci zvláštní z ledů Skythie, odstrašující hovada v krzdech z drátěných kroužků; kolem nich Pečenězové, Uhři, zajatí Bulhaři, „všichni národové Hordy“, odění v kůže zvířecí. Jižně šířý tábor vojska byzantského, hemžícího se tisíci vojáky tolika plemen, dlouhé třeptění zázračné oné zdi štítův a kopí,

zabodaných do země, pohyby jezdcův obrněných, pochody sborů pěších, zakončujících obklíčení, skvostná oděná basileova a vůdcův, oslňující pluk nesmrtelný. Na severu chmurný Dunaj, valící své vlny zvolna ve svém širokém údolí, loďky ruské po stech, snad po tisících, stlačené na břehu jako stádo: dále v prostranném polokruhu ohňonosné řecké loďstvo se svými hedvábnými stany, barevnými plachtami, kroji tisíců lodníků, svírající těsně nepřátelské kocábky, pozorující je bez oddechu, by jim zavřeli jakýkoliv ústup. A dále za nimi nekonečná step, nahá a chmurná, až k mlhám Skythie, a snad v dálce nějaká bludná tlupa uherských jezdců, kteří přiklusali na plen, přivábeni byvše jako supi zápachem krveprolití, patřící s úžasem se svých hubených soumarů na toto nevídané divadlo.⁽¹⁾

Toto nové obležení trvalo více než tři měsíce. Událo se zde mnoho bojů homerických, peripetií velice nebezpečných. Jednoho dne bylo nezbytno, aby megalomartyr svatý Theodor Stratilates, jeden z dvou vojenských svatých toho jména, přezděných Kalliniků, při-

(1) Ačkoliv povoláním pamfletář, jak se tvrdí, měl bych málo úcty sám k sobě, kdybych odepřel podivu této skvostné stránce, která se mi zdá docela prvního řádu. Moji čtenáři vědí, že nepřísluším nikomu, a že nemohu býti nikterak sluhou, zjednaným k potlesku Gustava Schlumbergra, jehož všechna mínění dalek jsem sdíletí a od něhož ničeho nečekám.

spěl osobně na pomoc, by dobyl vítězství Byzantincům, neboť jest zřejmo, že orthodoxní směli spoléhati na pomoc z Ráje v krajní potřebě, což by jistotně nebylo možno křesťanům Západu, kteří poslouchali Papeže.

Nezbývalo barbarům, než vzdáti se, zanechat jakékoliv vypínavosti, považovati se šťastnými, že nebyli povražděni do poslední a s námahou vrátiti se, s almužnou chleba, darovaného basileem, a s několika tisíci raněných, do vzdáleného ústí Dněpru, kdež Pečeněgové, vykusovatelé vší, je dobili. Tak se skončila tato krutá válka, k veliké slávě Cimiskově, jenž skvěle triumfoval do Cařihradu.

Rusko, právě rodící se, šlo za svým osudem, bralo totiž, jak se zdálo, vše od Řeků, nejen rány, ale i své zákony, mravy, stavitelství, autokracii, ba i písmo, zvláště však své náboženství zaschlé, jímž zmírá po tisíc let. Víme, že r. 989 kněžna Anna, dcera Romana II. a sestra obou panujících basileův, byla provdána politicky za hrozného Vladimíra, bratrovražedného levobočka s osmi sty souložnic, a že právě takto Rusko se pokřestanilo ošklivým křesťanstvím, v němž dosud vězí.

Běda! historie o ubohých kněžnách, obětovaných státnímu důvodu, jsou za všech dob, ale jest jich mnoho, jichž osud jeví se žalostnější? Jaký rozdíl tragický, nekonečný, mezi skvělým a sladkým životem cařihradským a životem Porfyrogenetky od nynějška!... Odcházela, by se stala chotí sveřepého a zhýralého vůdce, zbožňovatele odstrašujících model, jenž zajisté neobrátil se leč ústy k Evangelii pokoje. Šla panovat nikoliv národu rytířů, občanů, umělců a řemeslníků a kněží, nýbrž divokým kmenům mravů prudkých, násilnických, s vášněmi jedině válečnými, shloučenými v chatrčích nešvarných, chlubně ozdobených jménem měst. Šla k těm hrozným barbarům, „nejšpinavějším lidem, jež Bůh stvořil“, jak se podívuje Ibn Fozlan, který jich navštívil roku 922.

Byli titíž 1814. Nepohnuli se od té doby, a jaké bláznovství doufati, že tiito Skythové, držení deset století v nejsprostším otroctví, budou-li osvobozeni, budou si sami moudře vládnouti, líbající ruce a nohy nějakého ústavního samovládce!

**Válka proti Rusům byla delší a nesnadnější než jak myslil Cimiskés, pro soudobou a nepředvídanou vzpouru Bardasa Foky, synovce nebožtíka basílea Nikéfora. Tato vzpou-
ra, hbitě potlačená, byla počátkem onoho divoucího křížkování falešných císařů, bijících se se střídavým štěstím, jež trvalo skoro dvacet**

let, jež zpustošilo Říši a jež jest čímśi jedinečným v historii. Bardas Fokas, válečník nesmírně strašný, jakých X. století byzantské tolik zplodilo, byl velkým pánem v Kapadocii, rozsáhlém thematu hornatém a ústředním, odkudž všichni Fokové brali původ. Spoléhal na nesmírné nesnáze války ruské, a situace ukázala se tak vážnou v Posvátném Paláci, že odchod basileův a armády na sever byl odložen. Zpožděním tím bylo možno vše ztratiti a stav věcí byl dvakrát tragický.

Cimiskés na štěstí měl koho postaviti proti tomuto vzbouřenci, a to protivníka stejně mocného, jiného Bardasa, který právě porazil Rusy v první půtce předních stráží. Sečné rány meče Bardasa Skléra byly by v úžas přivedly i Richarda Lví Srdce, kdyby tento roztíratel hor Ptolemeje nebo Jaffy mohl toho býti svědkem. Souboj byl krátký, ale vůlí císařovou mnohem více politický než krvavý. V málo dnech Bardasovi Sklérovi, pověřenému plnou mocí, opatřenému císařskými listy se zlatou bullou a brevy bíle zapečetěnými, jmenujícími na hodnosti stratigův, patriciův atd., podařilo se odvésti hlavní přívržence od uchvatitele moci. Tento opuštěn skoro ode všech, obrátil se na útěk a vzdal se

brzy potom. Cimiskés pouze milosrdně rozkázal, by byl vyobcován na ostrov Chios se svou rodinou. Trest velice mírný, jemuž jest se diviti u knížete Byzancia.

Zanechav severní hranici Bulharska stráží divokých, sem schválně přestěhovaných hereetiků Pauliciánů, jimž se náš historik s krajní dobrotou podivuje, Cimiskés mohl posléze přenést všechny své myšlenky, všecku svou válečnou energii k onomu Východu sara-censkému, povždy těhotnícímu hrozbami, koněm končinám Vysoké Syrie, severní Fenicie a Kilikie, jež právě byly znovu dobyty Nikéforem na ustavičném nepříteli muslimanském. Tento, hluboce pokořen, nesnil leč o pomstě, v Egyptě, v Arabii, v Persii a v celé jižní Syrii. I na Antiochii bylo udeřeno. Římské vojsko které si bylo právě potřeno pode zdmi Amidy, kteráž jest Diâr Bekir, a její vůdcové, počtem čtyřicet, posláni jako zajatci do Bagdadu, kdež pomřeli. Bylo na čase, aby nevěřící pocítili znova na své šíji těžkou pěst basilea Roumského.

Dědičný nepřítel právě v této chvíli nabyl nové nesmírné síly založením říše Fatimity Muizza, zbudované na troskách panovnického domu Ikšiditův. Egyptská vojska, jichž se sotva

dbalo pod nejbližšími basileji, stala se náhle postrachem; mohla teď den ze dne nastoupiti výbojsvaté války, schopná zápasiti s úspěchem s nejlepšími císařskými sbory... Již také vtrhli do Damašku. Nebylo možno bez nekonečného nebezpečí dopustiti, by takto vzrůstala a přibližovala se k hranicím Říše tato nová moc... Bylo dlužno těžiti z přítomné anarchie Kalifátu Bagdadského, by se předešlo a zabránilo v tomto městě, jakož i v Alepu, jakémukoliv znovuzbudování moci silně soustředěné... Ať tak nebo tak, bylo třeba těžiti z této chvíle, zřejmě k tomu, by se dokonalo dílo tak udatně počaté Nikéforem, by se vyvrátil nadobro zmírající Kalifát východní, a pokusiti se z celé Asie muslimanské učiniti zemi říšskou nebo aspoň zemi vasalskou. Jan. Cimiskés ve svých bojových bděních Posvátného Paláce nemyslí na nic menšího, a dlužno říci, že tato odvážná a neprodlená výbojná politika byla mu jaksi uložena okolnostmi. Nebylo myšlenky, ani idee náboženské, tak mocné v Byzancii, nevyjímajíc, jež by ho k tomu s krajní silou nepudila. Jerusaleém, Město svaté, cíl vroucí tužby tolika milionů zbožných duší, tehdy již střed horlivých poutí, město jedinečné, k němuž všechny pohledy křesťanstva byly obráceny, úpělo pod krutým jhem vojevůdců Fatimitových. Zdálo se nezbytno, by basileus plný zbožnosti, císař „filochrist“, jak se říkalo v Byzantsku, přispěchal, by osvobodil z jeho pout Město Spasitelovo. Takoví byli zbožní a slavní záměrové, jež přemítal ve své hlavě rekovný Arméňan korunovaný, vítěz nad Rusy, pokořitel Bul-

harův. Již neméně hrdinný Nikéfor Fokas živil před ním tyto záměry... „Úmysl Jana Cimiska, praví Lebeau, vznikl více než sto let před Křižáckými Výpravami.“

Dříve než popojdeme dále, slyšme skoro ustavičný Schlumbergrův nářek o přílišné vyprahlosti historických pramenů pro panování Cimiskovo a zvláště pro panování Basila II., který po něm nastoupil. „Toť, praví, perioda naprosté chudoby pramenů, mezer bez konce, temnot. Žádným výrazem neposkytlo by se nám pravého ponětí o podobném nedostatku památek... Zpřevracel jsem sta svazkův a pamětí, bych tam našel často poučení třířádkové, nejčastěji ničeho nenaleznuv. Tato podrobná práce mosaiková způsobila mi nekonečné zlo, tisíce a tisíce hodin práce“.

Jisto jest, že události nesmírné byly úplně, nepravím ztraceny, ale *skryty*, což jest více nebo méně zarmucující. To závisí na tom, co Bůh vložil do srdce, a na ponětí, jaké si kdo činí o historii. Ví se přece něco. Není ani jedné poněkud delší periody, z níž by se nevědělo aspoň několik faktů, což jest, chcete-li, jaksi zázrakem v takovém pohlcení. A což když bychom z celého století naprosto nic

nevěděli? Co mysliti třeba o historii Francie, která by se zastavila náhle, neúprosně u Malplaquetu, by se nezachytila znovu až při návratu prachu Napoleonova, a jež by nezůstavila ani možnosti hypotézy, by se osvětlila podobná propast? Nuže, tím by se nezměnilo nic v Životě božském, který jest jedinou historií, a o nic více nebyla by tím změněna ta nedotknutelná jistota, že jsouce „obrazy“ Božími, jsme povoláni všechno poznati. *Všechno*, co se událo na zemi, bude před našima očima, až toho bude třeba, před našima pravýma očima neviditelnýma a nehynoucíma, i bude vám oslněním Ráje, až posléze zvíte, proč jisté věci nebyly nám ukázány. Jest pravdě podobno, že den jak den chodíme vedle Stromu Vědění dobrého a zlého, aniž ho vidíme, a dobrodiní toho jistě nelze oceniti. Přece však Bůh, který má soucit s našimi vzácnými dušemi, dovoluje, aby několik plodů, se tří čtvrtek rozhlodaných červy, bylo sebráno v jeho stínu netrpělivci takovými jako Schlumberger, kteří nemají odvahy očekávati blaženého vidění; a jen tak mohl tento historik napsati náramné svazky, stejně zajímavé i krásné heroické básně o Nikéforovi, Cimiskovi a Basilovi II.

Byly dvě veliké výpravy Cimiskovy do Asie. Ví se málo o první, leda že vedl napřed své vojáky do Armenie, kde vešel ve spolek s králem Pagraidským, Aschodem III., Milosrdným. Vypravování Matouše Edesského není příliš jasno, a přiznávám se, že jsem nemohl nikdy, ani s pomocí Schlumbergrovou rozluštit, jak vlastně tomu jest s těmito hrozně složitými styky králův nebo knížat arménských a georgických, jež velice basileje zabavovaly. Tento veliký národ, snadně heroický, ale povždy rozdělený a nezvládný, podobá se hodně Polsku, jehož krutý osud i jej stihl, byv ukořistěn na konec Rusy a Turky, bez naděje vzkříšení. Lépe jsem porozuměl krásným rytinám, četným reprodukcím fotografií zřícenin Ani, hlavního kdysi slavného města krále králů Armenie, jež svědomitý historik *Epopeje* zbožně navštívil.

Cimiskés, uspořádav věci Arménské, nevím příliš jak, „podoben ohni žhoucímu“, praví Matouš Edesský, vtrhl do Mesopotamie.

Byla to jako vždycky příšerná zhouba na tyto nešťastné krajiny, strašné zpustošení. Jen neuvěřitelným bohatstvím těchto zemí poženaných, zaplavených sluncem, vysvětluje se, že po tolika vyhlazovacích válkách tyto kra-

jiný mohlý ještě každého roku živiti své obyvatele. Zničil do základů tři sta měst a pevností až do končin Bagdadských. Znova stav se dobyvatelem Mesopotamie severní, napřed ji úplně popleniv a na ráz podrobiv, chtěl i on pokusiti se o velkolepé dobrodružství, jež před ním svádělo již mnoho jiných basileův, mnoho jiných vůdců byzantských. Rozhodl se, prameny aspoň jako by to naznačovaly, táhnouti na onen bohatý a tajemný Bagdad, hlavní město východního Kalifátu, střed světa muslimanského v Asii, město oslňující, „nikdy ještě nevydrancované“, v němž hromadily se více než dvě století, co bylo založeno Kalifem Abou Džafar Almansurem, všechny poklady Východu. Ohnivý Basileus jasně chápal, jakou hroznou ránu by zasadil moci Mahomedově, kdyby se mu podařilo zmocniti se ho.

Neměl, zdá se, leč vztáhnouti ruku. Proč toho neučinil? Mlčení a temnoty.

Jan Cimiskés, nechav dle všeho své armády v jejich táborech v Tarsu a v Antiochii, slavil do Cařihradu vítězný vjezd. Kromě množství slávy basileus vracel se s nesmírnou kořistí. Nesli před ním „tři sta myriád“, totiž tři miliony zlatých a stříbrných mincí, „tři sta tisíc liber zlata a stříbra“, praví Leon Diakon. Byl to druhý triumf za této vlády, ač byla teprve v červancích, triumf skvělý za jásotu a potlesku nesčetného obyvatelstva. Průvod saracenských zajatců, drahé kovy, látky protkané zlatem,

voňavky, koření, východní zbraně, vše v hojnosti nevidané. Více ničeho již nevíme.

Byli bychom snad ještě hůře poučení o druhé výpravě bez nedávného nálezu neocenitelného dokumentu, dlouhého autentického listu Jana Cimiska, jež psal svému spojenci, Pagratidskému panovníku z Arménie. „Tento císařský list, překypující nevidanými věcmi nejživějšího zájmu, jest jakousi úřední zprávou, stejně pravdivou jako podrobnou o výpravě z r. 975 do Syrie a o skvělých vítězstvích, jichž dobyl basileus a jeho věrná vojska nad Musulmany, zprávou podepsanou přímo tímto velikým jménem“. Dlužno ji čísti celou. Jest to jako zázračné okno do pozemského Ráje historikův, totiž do převelice temných dob, do nichž nikdo nemůže vniknouti.

Schlumberger dle tohoto blaženého dokumentu vynasnažil se, aby popsal správně cestu císařské armády v Syrii a v Palestině. Srovnáním této pravdivé zvěsti s některými nahodilými zprávami, zachovanými kronikáři, možno sledovati skoro krok za krokem dobyvatele, od Membdž, starobylé Hierapole na Eufratě, jak táhne bohatou Apamejí, Emesejí, vlastní Heliogabalovou, Balbekem v obrov-

ských zříceninách, až po zářivý Damašek, perlu Východu, jehož nemohl dobytí za sto sedmdesát let král francouzský se svým spojencem císařem německým, jehož klíče však, před jakýmkoliv bojem, vydal emír nezdolnému basileovi. „Drahý čas žádný byzantský císař nešlapal kopyty svého válečného oře zelených plání a niv této královny měst syrských, měkce ležící za horami, mezi velkými zahradami. Ani Nikéfor nemohl vniknouti tak daleko“. Proč se nešlo až k Jerusalemu? Táž otázka jako při Bagdadu a táž odpověď. I odpověď Cimiskova jest příliš nedostatečná. Hle, co psal králi armenskému:

Z Damašku zamířili jsme k jezeru Tiberiadskému, tam, kde Náš Pán Ježíš Kristus dvěma rybami a pěti chleby ječnými učinil svůj zázrak. Rozhodli jsme se oblehnouti město, ale obyvatelé přišli nám oznámit své podrobení... Tedy ušetřili jsme jich jha služebnosti a zdrželi jsme se a nezničili jejich města a jejich území. Nedopustili jsme plenění, protože to byla vlast svatých Apoštolů. Totéž stalo se s Nazaretem, kde Matka Boží, svatá Panna Maria, uslyšela z úst andělových *Blahou Zvěst*.

Přišedše na horu Tábor, vystoupili jsme na místo, kde Kristus, náš Bůh, se proměnil. Zatím co jsme odpočívali, přišli k nám lidé z Ramleh a z Jerusalema naklonit si Naší Krá-

lovské Svrchovanosti a prosit Nás o milost. Žádali, bychom jim dali hlavu, přiznali se našimi poplatníky a svolili přijmouti naše panství; udělili jsme jim, čeho si přáli. Bylo naší tužbou vyprostiti svatý Hrob Kristův z urážek Musulmanů. Ustanovili jsme vojenské velitele ve všech thémách, jež jsme podrobili a pod plat přivedli, v Bethsanu, jinak jmenovaném Dekapolis, v Genezarethu a v Akru, zvaném zároveň Ptolemais. Obyvatelé zavázali se písemně platiti nám rok jak rok ustavičnou daň a žíti pod naší vrchností. Odtud táhli jsme k Cesareji ležící na březích moře Oceanského; i ta byla podmaněna; a kdyby proklatí Afrikáni, kteří si zde založili sídlo, neutekli se do přímořských pevností, byli bychom přišli s pomocí Boží do Svatého Města Jerusalema, a bylo by nám bývalo možno modliti se na těchto ctných Místech.

A tot vše. Armáda, vítězná tak nadarmo, zdá se, stoupá k Severu, a vražedník Cimiskés, zapuzený Ježíšem Kristem, běží po svém osudu. Bolestné a nevysvětlitelné obměny, jimiž se historie hemží. Víme, že Bůh jest vždycky hoden klanění, kterak však Ho proniknouti? Proč tyto prudké přervy, tato náhlá zmetání? Sláva třeba takového Cimiska nebo takového svatého Ludvíka jako by odpovídala pokorně Slávě božské a tu, hle, Bůh všechno sráží v prach. Tot jáma, v níž se ztrácí rozum člověkův. Cimiskés byl odsouzen od

věků. Zemřel otráven, tot neskonale pravdě podobno, a travičem byl jeho bývalý spoluvinník, parakimomenés Basil, tento démon činnosti a lstivosti, který mu tolik pomohl k císařství. Takové jest tragické vypravování Leona Diakona.

Když armáda, procházejíc Kilikií, táhla v okolí Anazarbu a Podandosu, císař byl oslněn skvělým vzhledem těchto úrodných krajín, pokrytých stády, bohatých všemi plodinami přírodními, kdysi majetku koruny, na jejichž nedávné dobytí tolik krve císařských vojsk vyteklo a jim tolik trampot způsobilo. Jak se ptal na jména nynějších majetníků těchto zemí, odpovídali mu neproměnně, že náleží jen a jen parakimomenovi. *Proedros* Basil byl, jako skoro všichni státníci byzantští z tehdejška, veliký lichvář s národními statky, jež si přivlastňoval pod všemi záminkami se sveřepou lakotností. Nevíme ostatně, kterým uchvácením podařilo se pověstnému ministru, nenáviděnému lidem pro jeho tvrdost, sáhnouti na tak krásná panství, aniž Jan měl o tom potuchy.

Alespoň pravda jest, že statečný válečník, který neměl již někdejších citů k všemocnému kleštěnci a který snad již pomýšlel na to, jak se zbaviti jeho služeb, netrpěl v zprvu, když slyšel v té chvíli pořád zaznívati jeho jméno, posléze rozhořčen nemohl se zdržeti, aby nezvolal: „Běda! Proto tedy nejušlechtilejší krev našich vojáků byla prolévána dvacetkráté, proto Ni-

kéfor Fokas a já s nejstatečnějšími vojevůdci Říše svedli jsme tolik slavných bitev, by ovocem tolika únav, tolika béd, trmácení a vysilování všeho lidu bylo zbohatnutí mrzkého kleštěnce? Pro takového člověka tedy národové Říše se hubí válečnými daněmi, pro něho tedy bojují armády císařské, pro něho sami císařové táhnou do boje a maří své dny za hranicemi! Vidíte tyto údivné kraje. Jedny byly dobyty slavným Nikéforem, jiné mnou, jiné ještě výbornými vůdci, a teď třeba, aby všechny jen Basilovi náležely? Z tolika strastí prospěch měl jedině tento bídný kleštěnec! Z tolika výbojů Státu se nic neuchovalo jen skrze něho!“

Osudná slova, jež připraví o život tohoto šlechtetného císaře. Hrozný kleštěnec, jemuž zvědači ku podivu sloužili, rozhořčen a boje se nemilosti, rozhodl se s navyklou hbitostí, předem vše potřebné zaříditi... Pozvolný, ale jistý jed byl nalit Cimiskovi. Hned nazítří schvácen nesmírnou malátností, byl jako ochromen. Ztuhlí údové odpírali jakoukoliv službu. Vnitřní žár ztravoval nešťastníka. Muky jeho byly ukrutné. Na nic náhle zeslábl. Šerednými neštovicemi, hlízami a dýmějemi osypaly se mu plece. Krev se mu crčky z očí vylévala. Všechny léky byly marny. Cítě, že smrt se blíží, nešťastník vypravil na chvat rozkaz, by byl dokončen rychle jeho hrob. Tragický vjezd do Cařihradu. Místo skvělého přijetí, připravovaného s tolikerou láskou, divadlo všeobecného smutku a zoufalství, děsná agonie v plném triumfu. Posléze, všechno rozdav, pln křesťanské pokory a zkroušenosti, vypustil duši 9. ledna 976 ve

věku jednapadesátí let, po šesti letech a třiceti dnech panování. Tak vzal za své v květu života nejskvělejší, nejjudatnější, snad nejlepší z byzantských basileův.

Schlumberger, který se kdysi připravoval na historickou kritiku svědomitým studiem věd lékařských, považuje tento „pozvolný jed“ za jakousi nesmyslnou legendu. Klonil by se spíše k hlavniče, ale sám si to nebéře na zodpovědnost. „Ponechávám péči čtenářově, ať si po svém rozřeší tuto temnou a nesnadnou otázku“, praví na konec. Tímhle mne trochu potěšil ze smrti heroovy. Jestli Schlumberger člověkem, jenž se rád zasměje, jako všichni členové Institutu.

Ale když krásný Arménec jednou byl pohřben ve své milé modlitebně chalcejské, zasvěcené Christu Euergetu, v níž si dal zbudovati nádhernou hrobku, nebyl všemu konec s parakimomenem. Tomuto kleštěnci zachtělo se, by sám a sám panoval celé říši, zůstáváje všemocným ministrem a poručníkem mladých císařů Basila II. a Konstantina VIII. Vskutku podařilo se mu přiskobiti se ještě na desetlet, totiž až dodne, kdy Bulharobijci dorostly drápy, a kdy tento zhasil ho jedním fouknutím.

A teď nastupuje vypravování úžasné historie obou Bardasů. Roku 971, v plném vpádu Rusův, první vzpoura Bardasa Foky, hbitě utlumená Bardasem Sklérem, podvůdcem a svačkem Cimiskovým. R. 976, hned po žalostné smrti tohoto císaře, první vzpoura, strašná vzpoura Bardasa Skléra, rozhořčeného nespravedlností a špatnými způsoby parakimomenovými. „Dlouhý život autokratoru Bardasu Sklérovi, Bohu milému!“ volá celá Asie po tři léta, od Eufratu až k Bosporu. Vše zdá se ztraceno. Parakimomenes vyčerpал vše možné; i smyslílo se mu svěřiti potlačení tohoto vzbouřence přímo tomu, jehož Skléroš tak rychle odzbrojil a z purpuru vysvlekl pět let před tím, Bardasu Fokovi, od té doby zajatému a hryzajícímu si srdce na ostrově Chiu.

Volba ministrova byla výborná. Bardas Fokas byl velice hoden toho, by byl postaven proti Sklérovi. Jaký zvláštní obrat a jak tyto události, běda! tak suše, tak stručně vypravované kronikáři, ilustrují zajímavě tuto historii Byzantskou, tak plodnou překvapujícími změnami štěstí! Hrou osudu nijak vzácného v této době, tyto dvě znamenité osobnosti za sedm let úplně změnily úlohy. Roku 971 Bardas Fokas byl zbouřencem, usilujícím o Říši,

a Sklérovi bylo uloženo jménem Basileovým, by ho pokořil. R. 978 bylo tomu právě naopak.

Fokas hrozně poražen dvakrát Sklérem, posléze po třetí sám ho porazil přispěním mocného Kuropalata Iberského, který mu zaopatřil kontingent výborných tlup.

Bylo to asi v době, když císař Otto II. Německý pustošil Francii „s takovým vojskem, že žádný člověk oné doby takového před tím neviděl, aniž potom kdy podobného spatřil“, zpíval na Montmartru svými šedesáti tisíci válečníky gigantské alleluja a zabodl svoje kopí jakožto výzvu do brány hlavního města krále Lothara.

Bardas Skléros, byv poražen na hlavu u Pankalie, v západním thematu Anatolejců, divým, zmateným úprkem utíká Malou Asií, a dále Sangariem, a dále přes Halys, přes Eufrat, na konec do Bagdadu, kde jest sedm let zajatcem Kalifovým. „Indikce osmá jde od 1. září 979 do 31. srpna 980; doba ta odpovídá první části zajetí Bardasa Skléra v Bagdadě, dle dat zaznamenaných Elmacinem. Rozvrat, způsobený hroznou vzpourou Bardasa Skléra trval tedy dobrá čtyři léta, od jara r. 976 až do léta 980. Po tuto dlou-

hou dobu nešťastné témy asijské byly skoro ustavičně sužovány nejhroznější anarchií“.

Lhostejnost těchto velmožů X. století k ne-
skonálním bédám, jež působili svým vrstev-
níkům, jejich naprostý nedostatek toho, co
nazýváme vlastenectvím, nelze pochopiti li-
dem, zrozeným v XIX. století, před automo-
bily. Jest jisto, že baživci takoví, jako tito psi
Bardasi nepomýšleli nikdy na životy lidské,
bez počtu obětované jejich svrablavým chtí-
čům všemocnosti. Jediným zlem bylo nebyti
císařem. V jisté soudobé básni bratrovra-
žedná válka obou Bardasů přirovnává se zá-
pasu obrů. Tím vyjádřena všechna hrůza,
všechna děs, jež vzbuzují. Ani jeden, ani
druhý ostatně nepřišel na trůn, a tyto střídavé
vzpourey, jež vraždily Říši a měly na pomoc
všechny demony, netrvaly méně osmnácti let!

Uvedme zde jiné zaúpění Schlumbergrovo:

Prameny původu jak byzantského tak arab-
ského, jež nám poskytují údajů poměrně dosti
četných o první vzpouře Bardasa Skléra, za
čtyř prvních let Basila II. a Konstantina VIII.,
chudnou věru k zbláznění pro léta přímo ná-
sledující, od konce 980 až do jara 986, doby
první veliké výpravy proti Bulharům. O tom,
co se dělo za této doby skoro šesti let v hlav-
ním městě a v témách jak Západu tak Východu.

chodu, o způsobu, jak žili mladí Basileové, jejich ministr parakimomenes a jejich národové, o velkých nebo malých událostech, jež následovaly, nevíme nic nebo skoro nic!... Dějiny říše Roumské jsou ještě mnohem chudší prameny než dějiny západních monarchií evropských pro onu tak macešsky vybytou, dosud tak neznámou dobu z konce X. století...

Bardas Skléros, puštěný na svobodu r. 987, nic neměl, rozumí se, pilnějšího, než využití nedávné pohromy císařské armády od Bulharů v soutěskách brány Trajanovy, by se dal prohlásiti znova Basilejem, a taková byla jeho druhá vzpoura, možno-li říci, že přestal kdy býti vzbouřencem. To se událo v Malatyji, na nejzazší hranici Mesopotamie. Sotva za několik měsíců týž výjev v Charsianu, nedaleko Cesareje Kappadocké, kde oddanost Fokům byla dědičná. A tak byli nyní dva Basileové v Asii a dva jiní v Posvátném Paláci⁽¹⁾. I Bardas Fokas, znovu odpoutaný proti Bardasu Sklérovi zděšením Cařihradu, dal

(1) Krátce před tím, na začátku července v krásné kathedrále Noyonské, arcibiskup Adalberon Remešský vstavil na čelo Huga Kapeta, vévody Francouzského, onu královskou korunu, jež vypadávala z rukou hynoucího rodu Karla Velikého, a již jeho potomkové budou si postupovati po tolik věků. Poslední král francký z rodu Karlovců Ludvík V., zemřel v Senlisu 21. května 987.

se podruhé prohlásiti vůdci vojsk asijských. A to v opovržení nejstrašnějšími přísahami na nejslavnější ostatky. Hned jak Skléros chopil se zbraní, jistě již skládal tytéž přísahy, svolávaje na sebe nejstrašnější tresty pekelné, kdyby křivě přísahal. Náš historik se táže, „čemu třeba nejvíce se diviti: ustavičné dvojakosti všech, horoucí baživosti těchto vojevůdců, pachtících se jen a jen po nejvyšší moci, nebo naivitě doby, jež prisuzovala ještě nějakou cenu těmto přísahám ob den stále obnovovaným, vždy znovu rušeným“⁽¹⁾.

Kterak Skléros, jenž byl již dosti starým plavňákem, dal se lapiti do neskonale hrubé pasti svého nepřítele, jenž mu nabídl spojití se s ním a bojovati společně proti mladým císařům, slíbujíc mu, když by dobyli vítězství, pustiti mu celou Asii, zatím co sám by si zachoval Cařihrad a thémy evropské? Fokas,

(1) Způsob této samorady mi prozrazuje, že autor nevěří ani za mák moci Ostatků. Nemoha jinak než v ni věřiti, protože jsem křesťan, prohlašuji *naivně*, že považuju vskutku strašlivými přísahy, o nichž se zde mluví. Strašnými osobě, beze vztahu na rušitele. Jest třeba nesmírného oslabení rozumu, přivozeného kacířstvím, by se stalo dnes tak nesnadným rozeznávání *náhodného* od *podstatného*!... Kdyby Gustav Schlumberger mohl se vzdáti pro lásku k historii jistých návyků ducha, byl by snad našel na tomto místě vysvětlení tajemné smrti Bardasa Foky.

který, zdá se, byl mnohem výše v lstivosti, dal ho chytiti, odvésti a zamknouti do dědičné pevnosti své rodiny, kde sám — zvláštní převrat štěstí! — obležen r. 971, byl dohnán vzdáti se témuž Sklérovi, jenž zase dnes upadl do jeho pazourů nejohavnější zradou.

Rozuzlení jest blízké. Bůh, jakkoliv věčný, jako by toho měl dosti, tak jako lidé. Fokas věrolomník, jist jsa vítězstvím, táhne k Bosporu a za ním silné vojsko. „Celá Asie, praví Leon Diakon, všechna města pomořská a přístavy byly v rukou Fokových, vyjma Abydos. Shromáždil množství galér, zabral jimi přechod přes Hellespont, zahrazuje cestu lodím, vezoucím zrní k zásobení hlavního města“.

Stav makedonské dynastie jevil se skoro zoufalým. V Asii Bardas Fokas byl opravdu všemohoucí. Jeho vojska, nespokojující se tím, že zavřela cařihradská předměstí, svírala těsně poslední město, jež zůstalo v rukou císařských, na jižním břehu průlivu, vyhladovující tak nesmírné město. V Evropě Bulhaři, plně vítězi po pohromě minulého roku, zabírali velkou část témat a ohrožovali všechny ostatní. Z obou těchto nebezpečí Bardas Fokas byl jistotně nejnaléhavější ...

Mladý basileus Basil, budoucí Bulharobijce, zachránil Byzancii svou rozhodností

a svou divoucí hbitostí. Uměl zavčas povolati a přivésti Cařihradu první válečníky světa, najav na žold nejlepší tlupy Veleknížete ruského, Vladimíra, divokého syna Sviatoslavova. Pomoc koupená více nebo méně dobrovolnou obětí ubohé kněžny Anny, sestry Basileův, vdavší se za hrozného Vladimíra, v manželství neskonale truchlé, z něhož vzešlo žalostné obrácení Rusů na schisma Řeků.

Neslýchaná událost v pláni Abydské z části učinila zbytečnou tuto zbrojnou pomoc, tak draze zaplacenou. Obě vojska stála několik dní proti sobě. Uchvacovatel trůnu, rozhořčený již první jakousi pohromou, spatřiv Basila, jak tryskem se žene před frontou svých vojsk, povzbuzuje jich k bitvě, byl zachvácen zuřivostí, již se podobal posedlému. „Domnívaje se, praví kronikář, že snadno zmůže ty, kteří následovali císaře, zdaří-li se mu tohoto zabíti, přednost dáváje ostatně slavné smrti před hanbou porážky“, tento člověk v návalu vzteku, šílený a otrávený svými svatokrádežnými přísahami, rozhodl se učiniti tomu konec jednou pro vždy nebo zemříti. Velká prostora prázdná je oddělovala. Zběsilým tryskem, jež jako by nic nebylo schopno zastaviti, „podoben letu mračen, šlehaných

bouřlivým větrem“, vrhl se k císaři. Již již ho dostihoval, když náhle, k nevýslovnému úžasu všech, zatočiv se obrátkou jako v závrati i s koněm vzad, kvapem vyletěl na jakousi vyvýšeninu, potom sestoupil na zemi a položiv se na trávník, v okamžení vypustil ducha. Zonaras tvrdí, že nenašli na jeho těle žádné stopy zranění, což zavedlo podnět k nespočetným domněnkám.

Občanská válka byla by bývala rázem se skončila bez věčného Skléra, propuštěného na svobodu vdovou po Fokovi, by pomstil jejího manžela.

Tento neúnavný stařec, skupiv kolem sebe ještě velmi postrašné zbytky rozptýlené armády svého soupeře, chopil se jakožto zkušený vůdce nové taktiky, k zoufání.

Uminěně nesváděje bitvy, tak vypravuje Psellus, varuje se s krajní péčí jakéhokoliv střetu s jádrem sil císařských, bez ustání najímaje partisány, rozmnožuje tak své tlupy, válčil s Basilem a jeho podveliteli partisánsky, niče všechen obchod v Anatolii, zabraňuje zásobování Cařihradu, zastavuje lodě, na nichž naloženo bylo obilí, přetínaje průkopy a jinými překážkami všechny cesty, vedoucí k hlavnímu městu, zachycuje všechny zásobovací přepravy odeslané na rozkaz Basileův v dobytku, jak přepravy pravidelné, tak přepravy zvláštní.

A Skléros začav tuto válku v létě 987, tuto válku tak únavnou a tak pustošivou, ne aby ji přerušoval po nějaké době, nýbrž válčil po léta. Takový byl neobyčejný vliv, jímž působil na svoje, že k němu vášnivě lnuli, jak dlouho tyto krvavé převraty trvaly. Nikdy neměl mezi nimi zběhů, přes to, že stěží bychom se domyslili, čím to vlastně zmohl, tolik uměl je ku podivu k sobě připoutati svou drsnou a činnou dobrotou, udržeti jich svými štědrostmi, zachovávat je všechny v dokonalé shodě, žije s nimi jako druh, jídaje s nimi, pije s nimi z téže sklenice, uměje každého zavolati jeho jménem, nehovoře s nimi jinak leč dobrotivě.

Tíseň dynastie makedonské, na niž útočili Bulhaři, kteří právě dobyli Berrhoey, předměstí Soluňského, a na severu Vladimír, který se právě zmocnil Chersonu, odvetou za odklady se svým sňatkem, byla nevýslovná. Stůj co stůj bylo třeba skončiti se Sklérem. „Ustaň prolévati krev křesťanskou“, vzkazoval císař někdejšímu svému vůdci ústy každého svého vyslance, „vrať se k rozumu, přijmi mne za svého pána a vladaře určeného Všemohoucím“. Přišla hodina, v níž nápadník sklíčen, znepokojen budoucností, cítě, jak stáří ho zmáhá, přestal odporovati těmto poselstvím. I byla mu dána úplná milost, jemu i jeho stoupencům. Vzdav se vý-

slovně titulu basilea, dostal od císaře náhradou tehdy neskonale ceněnou důstojnost Kuropalata. Shledání bylo slavnostní a dramatické, ač vhodno-li zde slovo shledání. Starý Skléros náhle oslepl.

Basileus s výše císařského trůnu patřil, jak přichází k němu pozvolna tento muž neobyčejný, ohnutý věkem, převysoký, přetlustý, těžkým krokem, neduživý, jenž tolik let klátil jako nějaký zemětřas Cařihradem a celou říší. „Tohle jest tedy ten, pravil, jehož jsem se tolik strachoval! Přichází ke mně prose a vedou ho za ruku“. Povstav před starcem, který líbal zemi, podal mu ruku a pohovořil s ním. Skléros, praví Psellus, omlouval svoji dlouhou vzpouru, vysvětluje její pohnutky, a proč také se podrobil. Basileus vyslechl ho s jakousi uctivostí, přičítaje božské vůli tento dlouhý řetěz událostí a pohrom.

Basileus ptal se svého rozpravěče, co by on, veliký vojevůdce, myslil o nejlepším způsobu osobní vlády, zvláště pak na to, jak se vyvarovati do budoucna nových vzpour velikých manů jako vzpoury, pro něž tak dlouho právě byly v krvi témy asijské. „Odpověď Sklérova, praví Psellus, byla nikoliv odpo-

vědí vůdce, jenž velel vojskům císařským, ale odpovědí *Panurga*. Poradil Basileovi, aby nikterak netrpěl příliš mocných úředníků v říši, aby nedovolil nikomu z předních vůdců vojenských míti velká bohatství, aby je všechny bez ustání stíhal nejlibovolejšími platy... by se tak nestali mocnými a nebezpečnými; aby netrpěl žádného ženského vlivu v Posvátném Paláci, aby se neprojevoval dobrým knížetem ať před kýmkoliv, zvláště pak aby se nesvěřoval se svými úmysly leč počtu nejmenšímu.“ Všechna následující politika Basila II. dokazuje, že těchto mínění, pochybné morality, ale velikého prospěchu praktického, nebylo zapomenuto.

Bardas Skléros zemřel brzy po tomto smíru. Taková jest jakž takž shrnuta historie obou Bardasů, kteréž byste podobné, mi se zdá, nenašli od té doby, co lidé hledají — plačíce a rdousíce své bratry — cesty k Ztracenému Ráji.

Vlastní vláda Basila II. počala se před čtyřmi lety. Jeho prvním činem císařské energie, činem náhlým, naprosto nečekaným bylo to, že se zbavil parakimoména.

Jakmile Jan Cimiskés zemřel, Basil přes své krásné dary přirozené, svou inteligenci tak

živou, svou duší činnou, energickou a statečnou, nebyl ještě, zdá se, dle Skylicesa, Cedrena a Zonarasa leč jinochem podivínským, vrtošivým a svéhlavým, vášnivě oddán zábavám, bez uzdy jako bez morálky, jedině zaměstnán zločinnými nebo nezřízenými zábavami svého věku. Nic ještě z velikého pozdějšího Basilea se neprojevovalo. Nejvyšší komoří, ten ctižádostivec bez rozpaků, stále podle kronikářů, těžil prý z tohoto truchlého stavu věcí, by ho učinil horším, a by lichvařil dlouho ještě se všemožností... By uhasil žízeň po moci, která ho šířala, nebyl by se rozpakoval, jak tvrdí tito historikové, nadobro zkaziti Basila, „spoutati, jak praví naivně Lebeau, tohoto mladého lva rozkoší“, zakořeniti v něm návyky všech prostopášností. Až později, když strhla se veliká válka bulharská, Basíl II. jako náhle osvícen o svých panovnických povinnostech, projevil se náhle, shodiv přes palubu prvního ministra, rozrušeného tímto náhlým probuzením.

V okamžení mladý panovník přetvořen rozhodl se zbaviti pověstného komořího, tak mocného za čtyř císařů, jakéhokoliv způsobu vrchnostenství. I učinil to bez jakýchkoliv rozpaků, bez sebemenšího ostychu, krutě, s brutální prostotou, k úžasu všech. Místo aby ho požádal, by se vzdal úřadu, vyhnal ho z Paláce, uvězniv ho v jeho příbytku, výslovně zapověděl, by z něho nevycházel.

Skoro ihned násilím ho vysadil na loď a zavezl do vyhnanství, vzav mu jeho nesmírné statky, slzy to a krev milionu chudých, zaplaviv ho všemožnou hanbou. Neschopen potěšiti se z takového pádu, zoufalý komoří za krátko podlehl⁽¹⁾.

Novému pánu bylo asi osmadvacet let. Od jeho prvního císařského činu Byzancie počtyřicetlet nebude znáti leč absolutní samovládu, vykonávanou nepodajnou, neohnutelnou vůlí muže, ze všech mužů nejúplnějšího. Rozsáhlost řecké Říše v oné době jest nesmírné nesnadnosti pro historika. Přitížen-li temnotám, již dosti hustým nuzotou

(1) Sem Schlumberger, jenž jaksi se zálibou zastavuje se u soudobého Německa, vsouvá do vypravování, arcí střízlivě, velice nešťastné přirovnání. „Udalo se, praví, mezi těmito dvěma muži, co jsme viděli za našich dnů, na nemilost *jinak* znamenité“. JINAK!? A poněkud dále. „... Tato palácová tragedie, která připomíná tak z blízka jinou tragedii zcela nedávnou, v níž státník, dlouho všemohoucí, byl tak hladce sesazen a zlomen mladým a prudkým císařem, nedočkavým, až sám bude panovati“. *Durus est hic sermo*, jest řečeno v Evangelii svatého Jana. Když byste nedali již jinak, přijal bych Bismarcka do podobenství s kleštěncem komořím Basilem, ač mám málo obdivu pro tohoto Prušáka, jehož hovadské dílo jest již mrtvo a shnilo. Ale Vilém II. Komediant, přirovnán k Bulharobijci, lícousy tohoto zřídlného pitomce, zahlédnuté v záblesku z ohnivého okruhu tohoto Hannibala sedmdesátníka a nepřemoženého. To aby se bečelo nebo řvalo, podle toho, jaké kdo hovádko.

dokumentů, ještě vnitřní zatemnělostí toho, jenž by byl povinen je rozptýliti, nevidíme již valně dobře, kudy z toho. Tak tomu jest na neštěstí se Schlumbergem, když mluví o nejzazším byzantském Západu, totiž o ubohých témách longobardských a kalabrijských, vždy obětovaných, vždy vysazovaných nejhroznějším násilnostem Němců nebo Saracenů, schystaných dobrodruhům normanským, ustavičně dovolávaným těmi i oněmi. Tu není vyhnutí, i mluví o Papežích, jejichž úřad nadpřirozený a suprahistorický jest mu neuvěřitelně skryt. To má, běda! společné se všemi skoro moderními historiky. Tím se spokojují instituty a universitní pedanti, ale neuspokojuje to duši hlubokých.

Uznávám, že jest nesnadno vyjasniti, byt to nebylo než poněkud, všechny ty hrozné události Guelfy a Gibeliny, právě se počínající, jež trvaly staletí, a rovněž uznávám, že Schlumberger se nechlubí, jako by je rozplétal. Ale přece jeho neznalost nebo jeho neuznávání nepopěrného a ustavičně zázračného Primátu Vikáře Ježíše Krista činí ho příliš nezpůsobilým. Až na některé epizody, o nichž lze myslet, že jsou ryze řecké, jako romantické zachránění německého císaře Ottona II.,

po pohromě u Stilo; nebo sňatek tohoto nástupce Karla Velikého s porfyrogenetkou Theofanou, dcerou oslňující a prostituované basilisy; nebo ještě lépe obojživelná historie svatého Nila, poloorthodoksního a pololatinského; — skoro možno se domnívati, že tento milovník Byzancie má něco proti soupeřskému Domu Saskému, a že tři Ottonové jej matou, nadobro mu zakalují zrak. Nemožno však přece jich opomenouti. A tu, Guelf a Gibelin zároveň, nebo spíše ani ten ani onen, jako pravý byzantinec, pouští se do Papežů, jimž takto uloženo jest platiti za Východ i Západ, jak se sluší Náměstkům Spasitelovým.

Kapitoly o Itálii zklamou milovníky historické úzkostlivosti, obyčejně pěstované Gustavem Schlumbergrem, a zvláště ty, mnohem vzácnější, kteří znají neskonale, oekumenické stařešinství Papežů, v polostínech nebo v jasu. Slyšte třebaš toto:

S nešťastným Ottonem II., jenž zemřel, aniž se mohl pomstíti nad Saraceny Africkými, zemdlela navždy sláva domu Saského, nejmocnějšího domu světa tehdejší doby. Žezlo císařů padlo do rukou dítěte, malého Otty III., jeho jediného syna. Byzantinci triumfovali. Kdyby mladí basileové byli bývali hmotně schopni využití chvíle velikého vítězství Islamu u Stila

a smrti Ottonovy, říši Východní bylo by se snad podařilo, jak to tuze dobře praví Gregorovius, znova uvést v úřad na dlouhou dobu své eksarchy v Raveně, a v Římě *Papeže své volby*.

Schlumberger tolik četl, až věří, že papežové se *volí*. Tolik tomu věří, až se odvažuje psát, že „Papežové netěšili se ani v nejmenším svobodné vůli pod železnou rukou císařů zaalpských“. Ba praví se na str. 204 o Benediktu VI., že byl *zvolen ze strachu*. „Prostí, praví, vždycky milovali nadpřirozeno“. Tolik péče věnoval tomu, by je vymýtil, že osoby rozumné dobře učiní, když se vzdají pokusu odhaliti v tomto historikovi nejprchavější podobnost s evangelickými holubicemi. Rosano samo uniklo pohromám Kalabrie *díky* pevnosti *zdí spíše než ochraně* Panagie“. Obvykle jmenuje *odpadlíkem* mahomedána, jenž se stal křesťanem, což v jeho myšlení znamená nejsoucnost Pravdy. Toť bylo mínění Pilátovo, jenž *Jí* viděl tvář v tvář. Myslí, že Arabové jeví více snášenlivosti než křesťané. Zajisté, protože byli bludem. Pravda *nemůže* býti snášenliva. Jenže bylo by dlužno věřiti, že jest v těle a v kostech, a že možno ji ukřižovati. Nebylo by to mukonce, kdybych uváděl vše. Život svatého Nila, v němž čer-

pal potřebné údaje a ježž skoro celý vypravuje, jest zajímavý, psán člověkem, nevěřícím v nadpřirozeno. S nejlepší vůlí, domnívaje se, že ho chválí, ukazuje ho často hodným nenávisti. Promluví aspoň o episdě, jistotně apokrytické, s jeho žákem svatým Štěpánem, jemuž spílal a jehož bíl od rána do večera, až do smrti. Stůžž zde zvláště zmínka opodivném úsudku tohoto domnělého světce, jenž nechtěl, by se vykupovali zajatci: „Kdyby Bůh neviděl dobro hříšníků v souženích těchto zajatců, nestrpěl by ho. Tedy netřeba snažiti se tomu brániti“.

Seč jsem doporučuju četbu *Epopeje* těm, kteří chtějí poznati Byzantsko X. století, ale stou velice výslovnou výjimkou, že se předem zřeknete jakékoliv naděje nabýti světla o věcech náboženských. Ve smyslu tom Schlumberger jako by úzkostlivě vykonával, co by bylo možno nazvati *odborným tajemstvím historiků*.

Po Cimiskovi a neslýchaném nepořádku, tropeném dvacet let oběma Bardasy, co Basil II., zákonný dědic domu Makedonského, jenž dospěl v muže celého, chopil se silně nejvyšší moci, by ji uchoval v dlani své ruky po dvě pokolení, aniž se o ni s kým sdílel, — máme dojem prostranné římské cesty, dokonale přímé a lemované hrobkami, táhnoucí se až na kraj světa jako za Trajana.

Zajisté, nebylo nikdy knížete, které by si bylo tolik ztvárnilo dobu, v níž žilo, k své podobě, ani které by bylo zajalo své vrstevníky do srdce velkolepějšího. Nebylo vládce, jenž by byl shromáždil tolik a *na tak dlouho* vše, ať co chtělo nebo nechtělo, kolem sebe, by zpodkládal svůj hrozný trůn. Příliš vystavované podobnosti s Augustem nebo Ludvíkem XIV. nemají zde žádné ceny. Tito proslulí a tak prostřední žebráci žili toliko z almužen, nemajíce, co by nabídli svým dobrodincům, velikým mužům, kteří jim byli světlem, leda mocnářský nevděk. Basil II. byl *sám* a chtěl býti sám až do smrti. Jeho mizerný bratr Konstantin VIII., sedící vedle něho na témže sloňovém stolci se zlatým pozadím, ale pouze zaměstnán svými zábavami, nebyl ničím ani

jediný den. Ve smyslu řeckém Basil byl *mni-chem* všemocností. Neměl ani ženy, ani dítek; aspoň nebylo možno mu jich objeviti. A chtěl povždy totéž, což jest největší silou na světě, silou, která nejvíce člověka připodobňuje Bohu. Intelektuální kultuře nepřál; naopak pohrdal jí, zastrašoval ji, vysmíval se jí, jak by to byl snad dělal Napoleon. Ano, Napoleon. A jest pozoruhodno, že nenávisť Basilova k literatuře byla potrestána právě mlčením. Vyjma pověstného Psella, polygrafa, jemuž přezdělí Voltaire XI. století, jenž neznal tohoto strašného a anticipovaného znásobněnce Karla XII., a jenž nemohl o něm mluvit než z druhé nebo třetí ruky, jest příliš jisto, že dějepisců nebo básníků neskonale se nedostávalo Bulharobijci, a že děvět desetin jeho zázračných válek nebude nám viditelné až ve Světle Božím. Jmenoval jsem nadlidského Napoleona, a přece bylo by třeba ještě něčeho více. Stůjž zde, bychom ospravedlnili smělé srovnání, velice neobyčejná stránka od Psella:

Bylo jednou ze zvláštností Basilových, že nedbal pranic zvyku ustáleného z dřívějška, by jen v jistých příznivých ročních dobách vypravoval se do boje. Zhrdaje obyčejem odchá-

zeti do války jen na jaře, by zase dostihl zimních táborů koncem léta, jak to činili ustavičně všichni basileové, jeho předchůdci, *zdolával počasí k požadavkům účelu, k němuž ve svých výpravách směřoval*. Trpíval, aniž si stěžoval, nejkrutější zimu jako nejžhavější vedra. Opravdu, byl to muž železný. Nikdy, ani když žízni umíral, neviděli ho, že by se lačně vrhl k žádoucímu prameni. Vždy se uměl přemoci. *Do základů znal všechnu vědu vojenskou, jsa nejen dokonale vyučen ve všem, co bylo pro vojevodu důležité, ale stejně dobře seznámen s povinnostmi a funkcemi poddůstojníkovými, ano i prostého vojína*. Uměl ku podivu postavit každého na místo, jež mu slušelo, využití schopností každého. Tato tak dokonalá znalost umění válečného byla ovocem jeho nesmírné sečtělosti a jistého způsobu vědy vrozené, která ho podporovala, by za nic neochaboval. *Rád bojoval v bitvě seřazené*. S odporem necháváje zvůli náhodě, dbaje toho, aby se zajistil proti rozmarům štěstěny, brával ochotně útočiště ke lstím, k zálohám, léčkám, a ke všem úskokům válečným. Jeho oblíbenou taktickou zásadou bylo, že se nesměl *nikdy porušiti pořádek bitevní*. Pro něho bylo to tajemstvím vítězství, svrchovaným předpisem, jímž staly se jeho legie navždy nepřemožitelnými, pro nějž nebylo možno obrátiti je v zmatený útěk. Jak jednou každý voják, každá kohorta, každý pluk dostali své bitevní rozkazy, nedovoľoval ať komukoliv od nich se odchýliti, byť to bylo proto, by se vrhli na nepřítele, leda v naprostém nezbytí, i trestal s krajní přísností, vyháněje z armády místo od-

měny smělce, kteří, nečekajíce daného povelu, byli by se vrhli z vlastní vůle na nepřítele a zahnali ho na útěk. Když tato kázeň tak neoblomně přísná vyvolávala reptání jeho vojáků, mívával v obyčeji říkati jim usmívaje se v největším klidu, že *nevidí, jak jinak to pro ně i pro sebe zaříditi, aby již nebyl povinen válčiti*. Měl jakoby dvojí přirozenost, která ho uzpůsobovala jak k pracím zbrojným, tak k zaměstnáním v míru. Lépe řečeno, *byl důmyslnějším ve válce, císařštějším v míru*. Jakmile některý z jeho podřízených dopustil se za války vážné chyby, uměl ku podivu zatajiti hněv, přikryti jej ve svém srdci jako pod popelem, by mohl lépe, jen co se vrátí do Posvátného Paláce, potrestati vinníka s krajní strohostí. Ač byl obyčejně velice tvrdý, nepřístupný soucitu, uměl dle potřeby zmírniti a odpustiti chyby, jejichž polehčující okolnosti bylo mu možno uznati. Jak jednou se pro něco rozhodl, k čemuž se často velmi zvolna připravoval, žádná lidská síla nebyla by změnila jeho úmyslu. Nikdy jeho chování nepřizpůsobovalo se těm, jimž chtěl dobro, ač nestalo-li se tak jejich chybou. Vždycky se rozhodoval sám od sebe, jako *puzen vyšší silou*. (1)

(1) „Bojíte se války za mých dnů? Právě tak za doby spiknutí chtěli mne zastrašiti Georgesem: byl mi všude v patách; tento ubožák měl po mně střílet. Nuže! na nejvýš by byl zastřelil mého pobočníka: ale mne zabiti, mne, to bylo nemožno! Což jsem již naplnil vůli sudby? Cítím se *puzen k cíli*, jehož neznám: až ho dostihnu, atom stačí, by mne porazil. Dotud všechna lidská úsilí nezmohou ničeho proti mně.“ SÉGUR, Napoleon r. 1812. Kniha II., kap. II.

Jsme v 989, roku děsném. Výčet Schlumbergrův: Válka proti Bardasu Fokovi, válka proti Bardasu Sklérovi, válka proti Rusům, kteří zabírají Chersones, válka proti Bulhárům, kteří zabírají Berrhoeu, válka proti Iberům, vzpoury v Antiochii. K tolika bédám připojují se pohromy nebeské. Zima byla krutá. Led pokrýval všechny řeky, jezera, ba i moře. Zemětřesení 25. října bylo jedním z nejstrašnějších, jehož památku byzantští letopisové uchovali.

První válečná výprava do Bulharska, již velel císař osobně, ztroskotala. Pod trestem smrti pro celou Říši bylo dlužno zdolati tento sveřepý národ. „Když Bulhaři, vypravuje jistý anonym, pozdvihli se proti lidu římskému, zpusťovali celou Thesalii a kraje Dolopův, i nadělali basileovi Ausonův — totiž Basilovi — neskonalých starostí. Nebylo již možno převézt do hlavního města plodinových dávek a daní. Žádný Řek nemohl se projíti nebo vydati se na nějakou cestu, by se neocítl v nebezpečí, že bude zabit nebo zaveden do otroctví. Basilej tedy, po hrozném útěku od Brány Trajanovy a po jiných nehodách, uznáv se neschopným dále se hájiti lidskými zbraněmi na dosah své ruky, vyhledal jiné pomoci, věru

nejlepší, nejsvrchovanější. Spočívala v modlitbách k svatým, kteří vyvyšují a posilují ramenou.“

A hned nastávají temnoty.

Zde trapného přiznání, praví náš úpějící autor, bude nezbytno. Z celé této druhé výpravy do Bulharska, která jistě byla hrozně krutá a krvavá, která trvala, jak víme od nedávna, díky *Kronice Jahiově*, čtyři celé roky, v nichž, zdá se, basileus skoro neopustil Bulharska; z těchto čtyř let zápasů zběsilých, nepřetržitých, nevíme nic nebo skoro nic, sotva nějaký čin válečný, nějaký útok nebo obranu, sotva jméno bitvy nebo dobytí města. Byzantinci Skylices, Cedrenus, Zonaras, možno-li ještě němější než jejich předchůdcové, buď prostě nebo skoro potlačili tato čtyři léta války.

Trochu trpělivosti, milý historiku, za několik let všeho se dovíte a žasnete — schopni jste ještě úžasu, — že jste neuměl přečísti tohoto palimpsestu sotva přepsaného, kterýž byl ve vás, neboť jsme v pravdě *podobami* Boha a vše, co se událo ve staletích, zanechalo v nás svůj otisk. Poslední vzdech každého člověka jest prudkým větrem, jenž otvírá onu knihu, v níž vše jest napsáno.⁽¹⁾

(1) Tento nářek jest ostatně přehnaný a odhaluje pravou žádostivost historikovu, druhou žádostivost, pravil

Málo zvědav od přirozenosti a dočasně nesnaže se, bych něco zvěděl z těchto čtyř tajemných let, v nichž Basil a jeho vojska, zdá se, neopustila Bulharska, spěchám, abych přišel k výpravě Syrské, mnohem lépe známé. Basilovi dostalo se vážných zpráv, jimiž povzbuzen rozletěl se na druhý konec své Říše. Jedno z jeho vojsk bylo poraženo, skoro potřeno na brodech Oronta, 15. září 994. Alepa právě bylo dobýváno, Antiochia ohrožena. „Přijď, Basileji“, psal panovníku Roumskému emir Alepský, „pospěš si. Nikterak tě nežádáme, bys válčil s Bangoutekinem a s tlupami egyptskými. Prosíme tě jen, bys je postrašil, postupuje nám na pomoc. Pomni, že padne-li naše město, skoro ihned padne i Antiochia. A když ta by byla vyvrácena, Cařihrad bude u velikém nebezpečí“.

Basil, dokonalý vojevůdce, uvědomil si tak dobře krajní vážnost situace, že rozhodnutím, které, zdá se, bylo skoro v okamžení, smyslně přes to, že byl skoro nezbytný v Bulharsku, přes špatné počasí, počínající, jež bylo oné doby skoro nepřekonatelnou překážkou pochodu

svatý Jan. „Přináším zase o svazek více, 600 stran, v němž jsem nenapsal ani sto řádků věci vedlejších.“ Tak mluví Gustav Schlumberger v Úvodě *Bulharobijce*. Není to ku podivu a nad čím se pak odvažuje rmoutiti?

čet, pustiti se neprodleně osobně k Alepu, v čele pomocné armády. Jistotně vyslanec emírův vyložil mu, že nesmí ani dne ztratiti, a že hlad od hodiny k hodině dohání Alepo, by se vzdalo vojákům Bangoutekinovým.

Tedy svěřiv na tu chvíli svým podvelitelům zápas s Bulhary, Basil, shromáždív ode všad své síly s hbitostí zázračnou, „podoběn lvu ve skoku“, odtáhl k jihu v prostřed zimy s mocnou armádou. Bylo to na dobu tu podnikem naprosto neslýchaným, přeletěti takto jedním dechem v čele sil velice četných, za špatného počasí, rozlohy tak širé, jaké oddělují Cařihrad od Vysoké Syrie, neboť nejspíše Basil přitrl z Bulharska do Cařihradu a vlastně až z tohoto města výprava se začala... Ano, byl to podnik věru zázračný, a zdá se dle vzácných podrobností, jichž nám poskytli kronikáři, že Basil ji přivedl k šťastnému konci s obratností, bujarostí, mistrovstvím, rozhodností, slušícími největším vojevůdcům. Kdybychom byli poněkud méně bídně poučení, jest pravdě podobno, že zběsilý let císaře Basila celou Malou Asii, od břehů Marmary k břehům Oronta, v zimě 994 a 995, by přispěchal na pomoc emírovi Alepskému, svému vasalovi, snesl by přirovnání s nejslavnějšími vojenskými výpravami jak starověku tak dob moderních.

... Záleželo tolik na tom, pospíšiti si, nechtělo-li se přijíti příliš pozdě, že výprava se za krátko přeměnila v rychlý poklus kavalérie, jako jeden z těch obrovských nájezdů, jimž jsme zvykli nově ve válkách amerických mezi vojskem federálův a konfederantův... Čtyřicet

tisíc mužů pěších bylo by potřebovalo více než tři měsíce na přechod těmito rozlohami. Basil zdolal nesnáz tu neužívaným opatřením, jež, zdá se, učinilo na ducha vrstevníků hluboký dojem. *Vysadil celou armádu na koně...* A takto přešel Malou Asii v šestnácti dnech. Tato fantastická jízda dodělala se své odměny. Basil přitřhl z čista jasna k Antiochii, aniž se kdo nadál jeho příchodu! Pravda, že ze čtyřiceti tisíc jezdcův improvisovaných, kteří s ním táhli na počátku, neměl již s sebou než sedmnáct tisíc, ale mnoho z nich zůstavších v zadu připojovalo se k němu ustavičně. „Tento pokus, volá arabský kronikář, jest čímśi dosud nevidaným.“

Postrašná zpráva o příchodu Basileově byla hromem na vůdce egyptského. Tento veliký Basil Roumský, který přecválal celou svou říši před svou armádou a který byl na několik hodin, když myslel, že jest ještě někde daleko v Bulharsku, poděsil ho a přiměl ho k neprodlenému útěku. Basila jistě velice mrzelo, když viděl, jak mu africká armáda unikla. Ale ať tak nebo tak, účelu výpravy bylo plně dosaženo.

Taková byla skvělá první syrská výprava Basila II., zakalená za tři léta pohromou Apamejskou, krutou to odvetou Egyptanů nad podvůdcem Basileovým Damiánem Dalassem. Aboulfaradž mluví o deseti tisících hlavách křesťanů, poslaných Kalifovi. Zajatci, nešťastnější a v počtu snad stejném, byli odvedeni do Kaira, prodáni dražbou,

a žili deset let, až do míru, ohavným životem otroků...

Když čteme historii at kteréhokoliv národa, křesťanská obraznost se děsí, pomýšlejí na muky skoro neskonale, na onu všeobecnou záplavu muk, jichž bylo třeba stům milionům lidí trpěti, po dlouhé věky, by se doplnilo, „čeho se nedostává na Utrpení Ježíše Krista“, dle hrozně tajemného slova svatého Pavla ke Kolossenským!

Rána ta byla jistě trpce pocítována Basilejem, i určil brzy svou druhou výpravu do Asie, o níž známo ostatně málo co; ale od jeho návratu do Alepa válka proti Bulharům jest jaksi úsilnější, též šťastnější, a to do té míry, že bylo možno, zdá se, předvídati již krajní pokoření tohoto dědičného nepřítel. Král Samuel byl právě odpůrcem, jakého bylo třeba Bulharobijci. Válka mezi těmito dvěma hlavami nemožno aby byla jinakou leč bez milosti. „Bulharský vladař, praví Skylices, měl klid v opovržení.“ A toť vše; ostatního dlužno se dohadnouti. Možno však aspoň oceniti nepřekonatelnou umíněnost muže, který mohl vzdorovati tak dlouho všem silám takové říše a válečnému geniu takového císaře.

Schlumberger, který zvláště na tuto historii patří po básnicku, — z pudu nebo volby dobrovolné, jimiž jeho pronikavost kritika nabývá často zvětšujících skel — snil o *po-výšenosti* tohoto barbara.

Zajisté, praví, byl to muž prvního řádu, když uměl tak hbitě rozšířiti svou moc na útraty svého obrovského souseda, až i jeho bytí uváděl v nebezpečí; když uměl tak rychle utvořiti ze svých tlup nezkázněných sedlákův a horalů vojsko pravidelné, schopné úspěšného zápasu s nejlepšími sbory tehdejšího světa a přemáhati je v bitvě spořádané... Byl to výtečný válečník, muž železný, dokonale statečnosti, neúnavný, nepřístupný strachu nebo malomyslnosti, neskonale plodný na vynálezy, jenž si vždy uměl pomoci, i na úskoky v této válce z nesnadných nejnesnadnější, taktik velezkušený, na rovni s vůdci nejzpůsobilejšími.

Nuže! nesouhlasím. Tento Samuel byl dle mého prostě hrabivým a odvážným hovadem, nemajícím skoro nic ztratiti a mohoucím všeho nabyti, velícím s pekelnou svrchovaností, propůjčenou demony Středověku, jiným hovadům stejně hrabivým a ne méně vzteklým. Celou jeho politikou a celou jeho strategií bylo to, že měl oči ustavičně otevřené na svět řecký, by těžil pokaždé, jak

jen se naskytne, z tísně nebo chyb, jako hladoví vlci vrhají se na pocestného, jenž padá. Bylo to nesmírným nebezpečím pro říši, banaléhavějším než nebezpečí saracenské, a myslím, že Basil by nezasluhoval úplně svého strašného jména, kdyby byl neusoudil z tohoto nebezpečí na *vyhlazení ÚPLNÉ*, na nezhojitelné vylidnění.

Zcela jiné bylo postavení císaře Byzancia, jenž byl povinen zpytovat zároveň všechny obzory, rozdělovat stejně svoje síly jako svou pozornost, čímž jevil se vzdánlivé a někdy nebezpečné inferioritě. Samuelovi nebylo třeba leč vytrvalosti, Basil potřeboval vytrvalosti i genia. Za takových okolností bylo třeba zápasu dlouhého a střídavě nestejného. Ale čím se jeví podnes, po tolika stoletích, tak skličujícím, tot *sousedství*. Říši řeckou v celé její části západní možno přirovnati k obru, jemuž sedí pardál za krkem a jemuž zároveň jest čeliti několika lvům.

R. 996 bulharská záplava zatopila Řecko. Jeden armádní sbor nebyl by stačil, by ochránil kurýra Basileova, pádícího k Lakedemonii.

Car bulharský v čele svých tlup provlekl se úzkým průsmykem, tak krásným a tak básnickým, tak smavým a tak divokým zároveň,

údolím Tempé v Thessalii, mezi oběma obrovskými spoustami Olympu a Ossy, překročil majestátní řečiště Penea s tichým a pozvolným tokem, a teď probíhal všemi směry pále, pleně a vraždě nikoliv jenom tuto krásnou provincii, ale i Boiotii, i Attiku, vnikaje znova až k branám Peloponesu, převlakou Korintskou. Všechny tyto nešťastné země řecké zakoušely znova, jako již tolikrát, nejhroznějšího pustošení tohoto nemilosrdného nepřitele. Byla to pohroma bezejmenná. Jen pohlédnouti na mapu, by se vidělo, jaké nesmírné rozlohy znovu pokryla krvavá vlna vpádu bulharského.

Posádka soluňská, vlákaná do léčky, byla většinou povražděna. Basil na štěstí měl k ruce dobrého vůdce, Nikéfora Urana, velikého služebníka Západu, ustrojeného pro umění válečné vzpomínkou na dlouhé a kruté zajetí. Tento měl zkřesáno na Bulhara. Dostal rozkaz udeřiti přímo na nájezdnou armádu, a zajisté nebylo třeba ho k tomu povzbuzovati. Šel jí tedy po stopě jako nějaký hafan velmi jistý, a posléze udeřil na ni v údolí Sperchios, poněkud dále než Farsál, dále než divoký řetěz Othrysu, v úžlabinách jižní Thessalie. Vracela se z Peloponesu a Attiky po úplném zpusťování, napraná loupežemi, nacpaná až k ohryzku, nadmutá, smrdutá a morová jako jatečná moucha hovědice. Byla to jedna z krás-

ných řeží věku, v němž řeže se dály pro nic za nic. Bulhaři, nevědouce o sousedství nepřítelově nebo spíše domnívající se chráněni rozvodněnou řekou, příliš nebděli. Řekové našli brod a vrhli se v čiré noci na třicet nebo čtyřicet tisíc spáčů, jež s rozkoší povraždili. „Za dvacet let, když Basileus Basil táhl těmito krajinami, putuje na pouť do Athen, by poděkoval Přesvaté Panně za vítězství, jichž mu dopřála, pohlížel s údivem na kosti poražených, nastlané všude na smuteční pláni, na níž se bělely jejich nesmírné spousty.“

Nikéfor Uranos a jeho vítězné vojsko, oloupivše své nesčetné mrtvé nepřátele, osvobodivše „římské“ zajatce, jež Samuel vlekl za sebou, a popleniv tábor nepřátelský, v němž našel ohromnou kořist, odnášenou z Attiky a Peloponesu, nastoupili s veselím cestu k Soluni. Jahia vypravuje, že magistros vrátil se do Cařihradu (nejspíše aby přijal pocty triumfu) veda s sebou dvanáct tisíc bulharských zajatých vojáků. Přinášel také příšerné břemeno tisíce hlav přemožených, nejspíše hlav pohlavárův a důstojníků. Jistotně dvanáct tisíc barbarských zajatců v postrojích ze zvířecích kůží vlekl se pěšky, zaprášených a zemdlených, za triumfálním průvodem generalissima.

Tato strašná porážka na úpatí starodávných Thermopyl léta Páně 996 znamená v pravdě obrat štěstí neohroženého Samuele. Řeklo

se, že toto vítězství Uranovo, jež osvobodilo definitivně Řecko vlastní a Pelopones od neustávající pohrůžky bulharské, jest jednou z nejznamenítejších událostí historie národa řeckého, a že chrabrého vůdce Basila II. možno dobře považovati za spasitele Hellenismu.

Na neštěstí oběma nejkrásnějším kusům, caru a jeho synu Romanovi, ač vážně raněným, podařilo se uniknouti. Příšerná ta válka bude trvati ještě dvacet let.

Podrobnosti jsou tak málo známy, že dlužno přejíti hned k místům nejzajímavějším. Nebudeme se znova probíratí methodickou prací Schlumbergrovou, veledílem trpělivé rekonstituce. Jen čtenáři na povzbuzenou uvedeme zde přehroznou událost čtrnácti tisíc oslepených. To se stalo ihned po jakémisi jiném velikém vítězství. Ponechme slovo našemu historikovi.

Basil se rozhodl k děsnému činu, by zstrašil své zarputilé protivníky a by urychlil tak konec odporu. Při dobytí průsmyků Cimbalongusských více než čtrnáct tisíc bojovníků bulharských upadlo za živa do rukou jeho vojáků. Byzantští kronikáři tvrdí, že dal vypíchat oči všem těmto zajatcům a odeslal je takto zmrzačené krajanům jejich, by jim byli výstrahou. Neslýchanou raffinovaností na každé sto slepců ponechán jeden *jednooký*, jemuž

uloženo, aby provodil své druhy. Potom basileus vypravil caru Samuelovi tuto děsnou theorii. Kolik těchto ubožáků podlešlo cestou? Kolik jich přišlo do Piiljepu? Žádný kronikář se nepřičinil, by nám to pověděl. Jedině Skylices a Cedrenus vypravují, že Samuel, již vážně nemocen, přemožen fysicky pohromou své vlasti, nemohl snést pohledu na tyto řady nešťastníků, úpějících a vrávorajících za každým krokem. Příliš krutě dojat zachvácen byl mrtvicí, puklo mu srdce nebo nějaká céva. Nešťastný car padl na zem bezdých, umíraje. Jakási energická léčba přivolala ho zase k životu na nějakou chvíli. Žádal napítí se ledové vody a hned znova upadl do mdloby, z níž se již neprobral. Vydechl za dva dni. Věru bolest nad pohromami vlasti, hrůza při pohledu na jeho zmrzačené poddané, s krvácejícími očními důlky, přemohly tohoto muže železného, nejušlechtilější zosobnění zápasu za národní nezávislost, jaké viděly tyto chmurné dni X. věku ⁽¹⁾. Jeho smrtí, jež se udála 24. září onoho roku 1014, určena jest hodina smrtelného zápasu jeho národa.

Stěží si vyvoláme na mysl tak hrozné okolnosti, tento úděsný výjev mučení, ty ubohé

(1) Jest prospěšno prohlásiti zase znova, že jsem neskonale vzdálen sdíleti tento podiv (!) Schlumbergrův pro toto mrzké hovado, pro tohoto špinavého lupiče, hodného všech muk, který byl by zničil celé Řecko s tím, co chovalo drahocenného pro lidské pokolení, kdyby Bůh nebyl stvořil Basila právě proto, by mu v tom zabránil. Za to nejživější přízní nakloněn jsem tomuto císaři a nezakouším žádné sentimentální potřeby toho zatajovati.

bulharské vojáky, jak přicházejí spoutáni po tisících, by vytrpěli toto ohavné zmrzačení, tu bouři vytí bolestí, potom ty řady slepců plačících krví, podávajících si ruce, vrávorajících a vrážejících do sebe za každým krokem, potom onu poslední konfrontaci krále zmírajícího s těmito nešťastníky, jeho tragickou smrt při pohledu na všechny tyto mrzáky, jež znal před několika dny jako bojovníky plné statečnosti, z nichž dnes jsou bídní neduživci, odsouzení k tomu, by prováleli nečinně ostatní truchlé dny svého života.

Po tomto, zdá se mi, povaha tohoto velika jest dostatečně ukázána. Války vyhlazují, jež naší citlivosti kleštěnců tak zvaných stanských jeví se dnes nepřípustnými, jež v X. věku přísně ve svém rámci a ve se zamlouvaly. Byzantsko medové, bez vypíchaných nebo vyloupaných, bez nanášení na kůl, bez dření kůže za živa, bez rouchaných vnitřností a beze spalování, utatých údův a bez rozsekávání na kusy, hojném pokyďání výkaly od davu; toto Byzantsko bylo by nudné a nechutné, ať už víme více. Když jsme na správném stanovisku, historie čtrnácti tisíc slepců jeví se šelvestvím. Co jiných ukázek i za Basila II.! Vzbuzen zkušeností, posléze dal vypíchat všem bulharským zajatcům.

Na jeho první výpravě syrské armáda byla ustavičně drážděna nesčetnými tlupami Beduinův, hřešících na to, že řeckým jezdčům, hruběji ozbrojeným, nebude možno jich dostihnouti. Basil rozjitřen dal přepadnutím schytati čtyřicet těchto afrických kozáků; i vrátil je obě ruce osekány. Beduini zastrašení již se neukázali.

Byl ještě trest obecnější a snad obávanější, politické přestěhování, jehož jednu z nesčetných ukázek tuto podávám. Bulharsko, skoro povalené, bylo právě na konci oné čtyřicetileté války.

Věren svému stálému způsobu, Basil, by znemožnil jakoukoliv novou vzpouru, dal převést všechen zdravý lid Moglenů, schopných zbraně, do Asie, na druhý konec Říše „na hranici Persie“, do nových držav Asprakanie, dnešního Vaspurasanu. Jaký to strašný eksodus pro tyto svobodné děti hor Rhodopských, tak něžně lnoucích k svým rodným údolím! Nepatrný zbytek těchto nešťastníků byl na rozkaz bezcitného Basilea obrán o všechno Jistotně zde jako všude Basil nahradil vyvedené obyvatelstvo novými osadníky, příchozími z Asie, nejspíš armenskými nebo georginskými. Tato nesmírná honění národů křížem křížem pokrývala bez ustání císařské cesty dlouhými průvody nešťastných pocestných. Vysvětlují z části přepestrou směs plemen na Východě.

Basil přece však byl někým více než válečníkem. Nenávist tohoto císaře k velikým statkářům jest rajským občerstvením. Na svých cestách po Říši slyšel nekonečné a tožné nářky, z nichž bylo patrné, že statky chudých byly ustavičně zabírány nebo ničeny mocnými, dle vznešené ideje, společné všem boháčům tohoto světa, že držení těchto nakradených statků zůstane jim zajištěno, dokud se jim nepodaří lstí, dary nebo násilím zabrániti vyvlastněním, by žalovali pravidelným způsobem před dobou předepsanou. Basil pohlížel na tuto oligarchii zlodějů více nebo méně znamenitých jako na druhé Bulharsko, jež bylo dlužno poraziti. Schlumberger uvádí některé ukázky jeho císařské a velepřísné vůle, chrániti účinně nejchudších nebo aspoň jich pomstíti potrestáním uchvatitelů. Rozhodl, aby „žádný důchod, plynoucí z promlčení, byť to bylo čtyřicet let neb i více, neměl síly pro držení, ani v přítomnosti, ani v budoucnosti, statků, nabytých zjevně nespravedlivě. Naopak zase, majitelé původní, rolníci, kteří z nich byli vypuzeni kdysi těmito majetníky *latifundií*, byli v právu požadovati svého opětného, neprodleného dosazení, aniž byli povinni nahraditi kupní

cenu nebo platiti nějakou odškodnou za vykonané ameliorace.

Patrno, že tento Basilej těžil z naučení starého Skléra. Právě tuto protrhává hráze všechno věkovité záští makedonské dynastie proti těmto velikým šlechtickým klanům anatolským, původcům tolika strašných vzpour stěží přemáhaných. Některým jako Fokům nebo Maleinům podařilo se držeti více než století území tak prostranná jako provincie, v nichž co parcella, to nespravedlnost.

Vizte nejproslulejší z těchto eksekucí velikých pánů:

Při návratu ze šťastné výpravy do Iberie, již Říše silně vzrostla, když císař a vojsko táhli Kappadocií, letopiscové byzantinští vypravují, že autokrator přijal v okolí opevněného místa Charsianonu skvělé pohostinství na panstvích magistra Eustathia Maleina, z veliké rodiny kappadocké toho jména, spřízněné s rodinou Foků, od téhož Eustathia Maleina, který r. 987 propůjčil svůj příbytek jiným vůdcům jiného vojska, shromážděným, by prohlásili císařem Bardasa Foku. — Tento velezámožný a hrdý archont, dávno přijatý na milost, nespokojiv se, že pohostil svého knížete, zásobil hojně potravinami celé vojsko. Basil pod záminkou, by mu dosvědčil svou vděčnost za tak skvělé přijetí a by se mu odměnil, odvedl do Cařihradu velikého zemana. Potom držel ho tam celý jeho

život a nedovolil mu nikdy vrátiti se domů, střeže ho jako zvířete v kleci, platě za něho štědře všechny útraty, by ho utěšil za ztracenou svobodu a rodnou zemi. Předchůdce Fouquetův a tolika jiných, tento nešťastník Maleinos vzbudil okázalostí své nádhery a své venkovské velkoleposti žárlivost, zvláště však obavy svého mocnáře. Zajisté bylo povinností císařovou nedůvěřovati těmto velikým venkovským pánům asijským... By zatail nadobro jakémukoliv novému vzbouření, podobné vzpouře takového Bardasa Skléra nebo takového Bardasa Foky, Basil se rozhodl dáti výstrahu, a Maleinos, dosti bohat, by živil celou armádu, byl takto odměněn za skvělé přijetí, jehož poskytl svému panovníkovi, z loyalismu nebo z marnivosti..... Basilej ostatně potřeboval peněz pro své armády. Nespokojil se tím, že zadržel Maleina. Po jeho smrti dal uchvátiti všechny jeho statky ve prospěch koruny. To právě Jan Cimiskés zamýšlel již s parakimomenem Basilem, který vida se ohrožen, nadběhl, dať otrávit svého panovníka. A to činíval i později basilej Basil v podobných okolnostech, nestrpěv nikdy na svých cestách říši, aby některý z těchto velkých pánů venkovských stal se pomocí bohatství nebezpečným Státu.

V téže osnově ideí nebylo nic tak důležitého jako Basillovo zařízení daňové, pojmenované *Allélengyon*, jinak řečené *vzájemné ručení*. Toto veledílo zdaňovací bylo vymyšleno na počátku IX. století Nikéforem La-

komcem, úžasné památky, který nevěděl nic lepšího na dokonalého císaře než bráti na skřípec všechny své poddané, dokud bylo možno z nich poslední peníze vyžmouti. — Tento „Rovný Apoštolům“, který zabýval se jediné hromaděním zlata, jak činí američtí miliardáři, obdivovaní špindířským davem, který zcepeněl ohavně na svém bohatství jako na svých penězích zcepení nynější miliardáři: tento vznešený výkal, tento hnis panovník, jasnovidce lakotou, rozeznal velice správně dobrý způsob, jak zatočiti s domácími pány.

„Tímto fiskálním zařízením, praví Skylicés, bylo předně poručeno, aby všichni, kdož by nemohli zaplatiti daně z hlavy, stávali se vojáky, potom by každý z těchto nedobrovolných vojáků měl ručitely své zdaněné „mocné“ sousedy, kteří byli přidržováni k tomu, by nejen opatrovali každému z řečených poddaných chudých říše potřebných zbraní k jejich vojenské službě, nad to aby každému z nich vyplátili osobní premii osmnácti zlatých římských dukátů; ale ještě svou osobou plně kryli placení v jejich místě a v jejich jméně všech daní běžných, jichž tito nuzní nemohli by zaplatiti.“ Jedním slovem v každém okrese nejbohatší občané násilím byli doháněni k zodpovědnému ručení za nejchudší, kteří nebyli s to, by svých taks zaplatili!

Nevím, proč Schlumberger mluví s rozhořčením o tomto spravedlivém zákoně, o tomto fiskálním opatření, jež prohlašuje ohavným, zcela však přiznává, že Basil byl dohnán utéci se k němu, by se posilnil ve strašném zápase, na němž závisel osud říše. „Byl hrozným útlakem bohatcům“, praví. Ale všichni žáci Ducha Svatého, jenž jest Všechna Láska a Všechna Spravedlnost, jsou při něm u vytržení! *Omnis dives, aut iniquus, aut heres iniqui*, pravil svatý Jeroným.

Tento zákon, strašně týravý, jehož doslovné znění se nám na neštěstí nedochovalo, přivodil jistě, jak neodvratně tak prudce toto dvojí: zkázu boháčův a krajní nepřátelství mezi těmito a třídou chudých. Jinak třeba správně říci, že basileus nejen si opatřil takto zdrojů peněz a lidí dostačujících k vykonání svých velikých úmyslů, ale zajistil si ještě, na újmu jistého počtu velikých statkářů, neslýchanou oblibu u nesmírného davu chudých a hladomřivců, kteří až dosud byli mu spíše velice nepřátelští pro neoblomnou tvrdost jeho vlády a nesnesitelných daní, požadovaných ustavičným stavem válečným. Jest pravda, že rázem uvalil na sebe záští mocných, ale toto snáze strpěl. Jeho politika byla velmi проста. Jakmile se tito kyselili a vzpírali se platiti *Allélengyon*, bylo mu jen pokynouti prstem, by vzbouřil proti nim nespočetné zástupy chudých, kteří vždy

byli ve výhodě při zachovávání tohoto drakon-
ského zákona.

Možno se tázati, co činila Italie za oné doby. Právě to činila, co činil Sennacherib tatíka Huga: — Král Sennacherib činí to, že leží mrtev. — Italie byla mrtva, a hemžili se v ní červi jako ve veliké mrtvole, taková, jak ji vidíme ještě a zvláště dnes. Tolik mrtva, že i ti z papežů, kteří byli světci — a bylo jich mnohem více než myslí Schlumberger — nemohli jí vzkřísiti.

Řím Boha Jediného, Řím Chudých, Apoštolův a Mučedníkův jako by byl udeřen na smrt při vyjití z Katakomb. Così neskonale drahocenného, čeho nic nenahradiło, zmizelo tehdy, a velicí doktoři, kteří přišli později, neposkytli tolik světla, jako živé pochodně, zapálené v zahradách Neronových, *ut cum defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur*, dí Tacitus, který věru nevěděl, co praví. Slavný Dům Saský, květ Svaté Říše, zjevil se v pravou chvíli, by amalga-moval tento shnilý národ. Ve skutečnosti tři Ottonové věřili, že zapustí do jeho bláta kořeny své všemoci. Poslední z těchto rozmí-
lých císařů Západu, Otto III., chystal se právě oženiti s porfyrogenetou Zoe, neteří Basi-

lovou a rodnou svou sestřenkou, „filia ultra omnes virgines splendidissima“, jako jeho otec pojal za ženu porfyrogenetku Theofanó. Nevěsta na cestě k svému budoucímu choti právě vystoupila z lodi na břeh v Bari, přinášejíc nejbohatší a nejvzácnější dary, když dostala netušenou, ohromující zprávu o smrti Ottonově...

S tímto zbožným a rytířským císařem vzal za své největší ze všech snův: obnovení na Západě nikoliv říše Karla Velikého, ale čiré říše římské, obklopené veškerou nádherou byzantskou. — Chtěl učiniti z Říma hlavní město světa, znovu zbudovati v Královně Měst všechnu její bývalou skvělost, kdy byla opravdu *Domina mundi*. Do jeho pečeti vryto bylo vyobrazení Říma, vyzbrojeného heslem: „Renovatio Imperii Romani“. Papež Sylvestr II., osvícený Auverňan Gerbert, povzbuzoval ho v tomto usilování. Zpráva o jeho smrti ve dvaadvaceti letech sotva, zároveň co hořem naplnila jeho nevěstu, otřásla světem, pohnula všemi srdci. Tušily se hrozné bratrovražedné zápasy, k nimž byl právě dán signál touto smrtí pro říši Západu celou celičkou, zvláště pak pro Itálii, jejíž historie, již stejně nemožno se naučiti jako ji vypravovati, před-

vádí po celý Středověk, trvající tisíc let, nepořádek přímo pekelný.

Tělo korunovaného reka bylo dle jeho poslední žádosti zbožně nešeno pozdvíženou Itálií, přičemž jeho stateční tevtonští bojovníci činili jeho rakvi hradbu svými těly, přes ledové Alpy až k císařskému městu, až do Aix-la-Chapelle, do staré země Německé, kde ho pohřbili o Božím Hodě Velikonočním, v neděli 5. dubna. Jeho tělesná schránka nespočinula jako ostatky jeho otce v této Itálii tak tvrdé, tak zhoubné Ottonidům. Papež Sylvestr šel záhy do hrobu za svým milovaným císařem. Pozoruje se ještě dnes ve vznešených podzemích „Jeskyní Vatikánských“, fantastickém asylu tolika velikých vzpomínek, nápis s jeho hrobu, jediný zbytek tohoto zmizelého památníku.

Normani nebyli již tuze daleko. — Ještě dvě pokolení, a bude konec řeckému panství v Itálii. Byzantské historii bude tolikéž ulehčeno. Na konec svého dlouhého panování, sedmdesátník Basil, rozdrtiv Bulharsko a vše zdeptav na Východě, pustil se posléze do záměru tak starého jako celý jeho rod: podrobiti Itálii střední, znovu dobýti Sicílie, události, jež by byly změnily tvář světa. Ale zdá se, že Bůh měl dosti všech záměrů lidských, a skoro náhlý skon tohoto Bijce „odzvonił umíráčkem byzantské moci na poloostrově.“

Ostatně i Benátky od pádu Ravenny vzrůstaly k pokoření Cařihradu, ale vzrůstaly v přetvářce úcty velice hroživé.

Bylo, praví Rambaud, obyčejem dožat X. století, že posílali své syny na cestu do Byzancia; při svém návratu, obohaceni dary císařovými, ozdobeni protospathariatem, jako by měli větší právo nastoupiti po svých otcích; jako by byli vzpružili svou zákonnost ponořením do věčné zákonnosti císařské. Ba cesta do Byzancia byla jakýmsi právem stařešinským mezi syny dožecími; nebýval prvorozený přidružen k svému otci, ale ten, který první spatřil Byzanc.

Křižáci, dobyvatelé Cařihradu r. 1204 byli přivezeni z Benátek k Zlatému Rohu na koráběch benátských slavným Dandolem. Tomuto nenahraditelnému dožeti, bez něhož by podnik byl jistotně zmetal, bylo devadesát let. Jako tolik jiných před ním, i on jistě, běda! *viděl Byzantium*. Na jednom místě Schlumberger prohlašuje, že rozdrobení říše řecké při Čtvrté Křižové Výpravě bylo jedním z velkých zločinů historie ⁽¹⁾ — tvrzení strašně

(1) To arci jen tehdy, když se postavíme na *pouhé* stanovisko křesťanské politiky, nemluvíce o zničení děl uměleckých Křižáky, jež bylo z nejúplnějších a *nejnenapravitelnějších*, ať se vystoupí k Visigothům Alarichovým, ať se sestoupí až k Hugenotům Colignyho, jejichž desetiletému

ověřené Mahomedem o dvě století a půl později, k hanbě a neštěstí celého Západu.

Takové bylo dílo Benátek. Smutní císařové latinští, od nich navedení, kteří se neudrželi ani šedesát let, zanechali Paleologům Byzancii fantastickou, skoro bez území, omezenou na její staré orthodoxní zdi, jichž nechránil žádný Bůh a jež Ottomani bez nesnází strhli k zemi pro věčnost.

Nebylo by slušno propustiti strašidlo Bulharobijce a neřící ničeho o jeho poslední výpravě do Armenie a do Georgie, krátce před smrtí, by potrestal svého vasala, krále Georgijského, Jiřího nebo Keorkiho I., Pagraťského panovníka Afkasů, který zadržoval nespravedlivě část jeho území. Tento Kéorki měl hroznou armádu, a výpravu bylo drazé zaplatiti. Řekové, častokráte u velikém nebezpečí, již již zmírali zimou v Kavkazu. Ale duše Basilova byla nekonečná. Dokumenty skoro žádné nám dovolují pouze zhlédnouti císařskou armádu na ústupu, špatně se hájící uprostřed sněhů proti útokům sveřepých a

lupičství nevyrovná se nic v minulosti ani v budoucnosti. Bylo spravedливо — možno to říci mimochodem — aby ženevští a anglikánští milionáři, přirozeně obdivovatelé tohoto hovada, ušetřili nám jeho sochu, ironicky vztýčenou na subskripci v sousedství musea Louvru.

loupeživých nárádkův, zběsile jich stíhajících. Myslíme na rok 1812. Běželo o to při obou výpravách, zakončiti již jednou s dobyteli světa. Šťastnější než Napoleon starý autokrator mohl se vrátiti se svými veterány a slaviti triumf, posledně, do Cařihradu. Arciť i na této nejzazší výpravě jako na všech ostatních příšerně překypuje. Ještě jednou nechme mluvit našeho historika.

Byzantinští vojíní na rozkaz císaře, který doufal takto zdolat svého zarytého odpůrce, jali se soustavně ničiti všechna území krále Afkhasie, jež zabrali. Rozdělení v oddíly, probíhají všemi směry tyto nešťastné krajiny, s přísným rozkazem všechno povraždit, „nešetřit ani starce, ani jinocha, ani dítě, ani muže, ani ženy, naprosto žádného lidského tvora, ať věku jakéhokoliv“. Vše, co by uniklo smrti, aspoň ať se odvěče do zajetí. Celý kraj ať jest zpustošen, vypálen. Takový byl strašný obyčej v těchto válkách východních. Byzantská armáda zničila takto úplně dvanáct okresů dle Arisdagésa, čtyřadvacet dle Samuela z Ani, jedním slovem celou část království Afkhasijského, položeného jižně od Kuru, totiž celou Georgii, „vyjma díl nad nepřestupnou řekou“, Kurem totiž. Tato zhouba bez slitování rozšířila hrůzu mezi těmito rolnickými národy, kteří po mnoho let těžili se pokoji poměrně hlubokému. Arisdagés nám zanechal tohoto přílišného řádění surového vojska takovouto

uchvacující malbu, přes její zřejmě přebarvenosti.⁽¹⁾ „Byzantinci, volá, vypíchali oči neskonálemu počtu osob (*dvěma stům tisícům!* nebojí se říci Jahia). Urozené paní vyvlečeny byly na veřejná náměstí, závoje s hlav jim byly strhány, v zahanbující nahotě vystaveny byly tváři sluneční. Ty, které před tím mohly sotva sebrati dosti sil, by navštívily pěšky nemocné nebo svatá poutní místa, dnes s obnaženou hlavou a bosýma nohama kráčely před svými nestoudnými vítězi, zbaveny okras, zneuctěny, tisícovým způsobem uráženy. Malé děti byly všude vražděny. Každý den tento strašlivý císař pozdvihoval znova ruky, by přidal nových trýzní k těm, jež pršely na tyto nešťastné obyvatele. Tyto krajiny, někdy kvetoucí, takto vylidněny, zůstaly zničeny a pusty!“ Kronikář připojuje tu podrobnost, málo podivu v nás vzbuzující, že ruští vojáci císařské armády jevíli při tomto plenění neobyčejnou krutost. Bylo tomu tak i se všemi ostatními cizími žoldnéři. Sempad, řečený Connétable, praví, že toto methodické puštění nešťastné Georgie trvalo celé tři měsíce!

Byly také „hromady, haldy lidských hlav podél cesty, by naháněly strachu těm, kteří by je viděli“, praví kronikář arménský. Ale není-liž stále totéž od Pentateuchu?

Nikdy od věkův, od veliké epochy Justinianovy, od slavných dob Herakliových, říše Vý-

(1) Stačilo by pravděpodobné.

**chodní nebyla tak mocna, tak úplně vítězna. Basileus panoval bez odporu od Dunaje až k nejposlednějším výběžkům Peloponesu. V Asii od vzdálené Kolchidy, od pomezí Armenie až po Vysokou Syrii, všichni národové byli poslušni ochotně jeho podvelitelův. Ba i v Itálii věci aspoň na pohled se lepšily, díky energii „katepánů“. Loďstvo císařské bylo prvním loďstvem světa v oné době, majíc nejlepší velení, nej-
obratnější řízení a mužstvo. Armáda byla ku podivu a ukázala po tuto dlouhou vládu, čeho energický vůdce smí od ní požadovati, kterak mohl po své vůli vrhnouti ji obrátkou na břehy Dunaje, na hory Albanie, do údolí Kavkazských, na žhavé písky Mesopotamie nebo na zářivé břehy Fénikie.**

Nuže pravil jsem to, Bůh nechtěl již tohoto krvavého mimu. Bylo mu třeba jiných, rovněž zalitých krví, ale nesvádějících k oslnění, by se připravilo krajní snížení a zkáza této říše, která tolik byla neposlušna Náměstka Ježíše Krista! Basil se náhle roznemohl a zemřel 15. prosince roku 1025. Bylo mu osmašedesát let. Panoval sám, „autokraticky“, dle vyjádření Jahiova, skoro padesát let. Jeho vláda jest nejdelší v celé říši Východní, z nejdelších v historii. Patriarcha mu přinesl k poslední hodině přesvatou Hlavu Předchůdce, chovanou zbožně v ko-

stele Svatého Jana Křtitele Hebdomonského, slavnou relikvii, přenešenou po r. 1204 do kathedrály Amienské, kde zůstala až do Revoluce. Co teď se s ní děje? Byla by tím duše ubohého starého Bijce potěšena? Bůh ví, ale na sotnách chtěl, dříve než umře, vstavití vlastníma třesoucima se rukama císařskou korunu na hlavu svého bratra Konstantina VIII., již císaře a již také starce. Horší volba nebyla možná.

„Mám zvykem“, psal Psellus, „přisuzovati všechny události tohoto světa božské Moudrosti.“

Právě proto jistojistě jsou nepochopitelné. Bez jakéhokoliv pochybování Moudrost lidská jest zvláště rozrušována příznačnou, zjevnou, podstatnou a kapitulární nemohoucností většiny velikánů, založiti at cokoliv, co by trvalo déle než jeden den.

Pravda, že byli vzácní Svatí zakladatelé Řádů, kteří ještě si vymáhají poslušnost, více nebo méně několik století po své smrti. Ostatní lvové sestárnuvše, mají sotva dovolení zemřít v pokoji pod nohamá oslů.

Možno uvést též některé kacíře proslulé, jimž se podařilo ďábelskou výsadou a přízní nezcepeněti úplně. Jest jisto, že Vilém, jenž

není lvem ani synem lvím, ba sotva zmetkem šakalovým, poslouchá den jak den velice pěkně Luthera, pohřbeného r. 1546, a že jeho dobrý bratr Mikuláš měl by strach vzpouzeti se před zpráchnivělými kostmi onoho padoucha Cerularia, zapomenutého Svatými Anděly od devíti set let.

Ale jistým obecným způsobem možno říci, že Historie jest *na pohled* ustavičným opakováním zmetání. Od Hannibala do Napoleona žádnému velikánu nic se úhrnkem nezdařilo, a nejvýmluvnější z básní, X. satira Juvenalova, stavši se též sama obecným rčením, nemá jiné látky. Jen buržoům podaří se prodloužiti se poněkud po jejich umíněných palicích, a ještě i to se končívá galejní káznicí nebo podvodným bankrotem v druhém nebo třetím koleně.

Bychom se vrátili k „božské Moudrosti“ Psellově, jest bezpochyby nezbytno jíti dále než tento rhetor a přiznati jakousi ekumenickou předvědoucnost, o níž, zdá se, neměl nejmenšího ponětí. Jest dokázáno, že Bůh nepotřebuje zítřku ničícího a že jeho věčné *dnes* ho ukojuje. Není méně žádáno Malosti než Velikosti v dílně zázrakův. Posloupností nesrovnalé nebo k zoufalství zvrhlé dějí se

nevýslovně ve světě tajemném a klanění hodným, vůči nevyjadřitelným kompensacím a opětným zotavením. Nuže, jest zcela prosto, že řada císařů prostředních nebo zvrhlých následovala, by zničila dílo osobnosti takové jako veliký Basil. Třicet let po jeho smrti r. 1055 jeho říše byla zničena navždy.

Najde se mezi těmi, kdož čísti budou tyto řádky s větší nebo menší přízní, jednotlivec, jenž by byl schopen pocítiti zvláštní nesnadnost pro svědomitého historika, učiniti směle *tabula rasa budoucnosti prošlé* před sty lety, domysleti se couváním ducha nejsoucnosti převelikých historických událostí, takových jako Křížácké Výpravy, bez nichž, zdá se, nemohli bychom ani mysliti? Kterak pochopiti nějakou dobu nebo spíše kterak postaviti se na místo lidí nějaké doby, v níž by nebylo bývalo ještě Křížáckých Výprav?

Historie, zjev nebo illuse, — ze všech nejnepochopitelnější, — jest rozvinování útku věčnosti před očima časnými a pomíjejícími. Domníváme se viděti nesmírné prostory, nevidíme na tři kroky. Přítel, bratr zatačí se za roh ulice. Nevidím ho již leč ve své paměti, která jest tak pohyblivá a tak hluboká jako moře. Jsem od něho tak odloučen jako

smrtí. Jest povždy, dobře vím, pod okem Božím, ale pro mne zapadl do propasti. Tento roh ulice, toť at kterákoliv zatačka Historie.

Jest též takováto úzkost srdcí ušlechtilých. Synové Adamovi jsme, i jest souručenství naše nekonečné. Jako všichni zhřešili jsme v prvním Neposlušníkovi, i dále hřešíme *bez omluvy* ve všech pokračovatelích Zpro-
nevěry. Takže v tomto zaměstnání podivně všeobecném není jedné nespravedlnosti, v níž bychom nebyli jak věřiteli, tak dlužníky. *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris...*

Všechny sveřeposti lidské od počátku, jakož i skutky nejsvětější jsou spravedlivě prisuzovány tomuto novorozenci, jenž pláče dřímaje ve své kolébce. Potomstvo deseti věků tak málo jako nesmírnost prostorů nedovedly by ustaviti alibi pro nesmrtelné a syny Boží.

Historie jest pro mne jaksi troskou, v níž jako bych býval žil životem nejintenzivnějším, dokud ještě nestala se troskou. Bolestný a rajský dojem, že jsem vložil své srdce do věcí pradávných, které jako by již netrvaly.

Navštěvuju Byzantium, jako Schlumberger navštěvoval zříceniny Anijské, staro-

bylého hlavního města králů Armenských,
podpíraje svýma slabýma rukama nad tou-
to velikou stopou své duše celou hvězdnou
oblohu.

PORFYROGENETY ZOE A THEODORA

A teď úprkem přeletíme třicet let k chlěvu Byzantska v Úpadku. Řekl jsem to, počínaje tuto práci, hned po Bulgaroktonu. Epopeja Byzantská jest uzavřena, a historie Úpadkového Byzantska stává se příšerou. Od Basila II. k prvnímu Komnenovi strkanice, vřava, zmatek, křik, hluk osmi císařův nebo císařoven a dvou tyranův nebo, jak se říkalo, *apostatův*, totiž dvou vzbouřencův obutých v purpur a s dosti četným průvodem, by se třásl Autokrator; úžasná zběsilost zamilovanosti staré Porfyrogenety Zoe; ne- skonalé pohoršení povýšením na trůn obou Michalův, a jejich hrozné konce; půl tuetu mimořádných vraždění, z nichž každé vydalo snadno až padesát tisíc mrtvých, bez újmy všedních rdoušení, jimiž Byzanc jest ustavičně okrašlována po deset věkův; mory, hlady, pustošení, zemětřesení, neslýchané zimy, průtrže mračen, nákazy a schisma, obojí smrtelné. Nikdy nebylo doby kletější.

Nemožno mluvití o „Epopeji“ aniž o Heroismu, leč jednotlivě a psovsky odměňova-

ném, jak se sluší. Všemu jest konec. Byzanc umírá, Byzanc jest mrtva. Řeklo by se, že tato ubohá stará říše nemůže se zotaviti z nástupce svého posledního velikána.

„Konstantin VIII., praví Zonaras, měl opravdovou zálibu ve vypichování a vylupování očí. Užíval bez ustání po celou svou vládu této děsné muky, by zničil množství lidí výtečných“. Když barbaři nebo Saracéni pustošili některou krajinu, což se dalo velmi zhusta hned po smrti Basilově, honem dával oslepiti toho neb onoho vůdce, podezříváného, že by byl schopen obhájeti ji a *tím* dychtiti po trůně. Tento pitomý stařec, jehož celý život byl pouze masopustní zábavou, „zemřel“, praví zase Psellus, „když po všechen čas své vlády hrál o svou říši denně v kostky“, v mezidobích mučení. Tři léta této hanby byla tím nezhojitelnější, že zbaven mužských dědicův, chtěl před svou smrtí opatřiti si aspoň zetě, který by se mu podobal.

Způsob, jakým to udělal, jest vzácný, skvoštný, jenže, pravda, ale jen pánům světa možno si jím posloužiti. Měl dvě staré dcery, Zoe a Theodoru, poslední větve dubu Make-donského. Patricij Román Argyr byl vyvolen, by se oženil s roztomilou Zoe, která měla jen

padesát let a budoucnost ještě jedné z nejznamenitějších hereček, o nichž historie činí zmínku.

Román byl prý ženat, miloval svou ženu. Jenže dávno tomu, co hrdinství se srovnávalo se stavem občana Byzancia a zvláště přítele basileova. Jakmile dal na jevo rozpaky, pravil mu krutý neduživce na sotnách: „Máš na vybranou, buď ztratíš oči nebo vezmeš si mou dceru a říši.“ Ovšem že Argyr byl císařem.

Tento nový pán trval pět a půl roku. Nebylo třeba více tomuto jinému rozmazlenci, by urychlil způsobem rozhodným hnilobu. Nevychytá se mu ukrutnost, což jest podivno, ale marnivost Xerxova a hrabivost prokonsulská. Uvěřil, že jest určen, by dokončil dobytí Syrie, vychloubaje se vyšší strategií než měli Nikéfor a Cimiskés.

Dal hrozně povraždití skvělou armádu, jíž velel osobně, a jen oddanosti své varjacké osobní stráže měl děkovati, že zachránil svou mizernou kůži.

Vrátiv se žalostně do Cařihradu, kde, jak se domýšlíme, neodvážil se slaviti triumfu, vzdal se rozhodně slávy zbraní a obrátil snahu svou na to, by se stal dokonalým byzantským finančníkem a budovatelem.

„Veliký basilej Justinian zjednal si nesmrtelnou slávu vystavěv chrám Boží Moudrosti. Podle toho i Román III. rozhodl se postavit podivuhodný kostel, zasvěcený Matce Boží. Byl to proslulý kostel, zvaný Peribleptský, jehož dnes již není, ale který býval asi šest století mezi nejskvělejšími klenoty byzantské architektury. Práce obrovské. „Celá hora byla vykuchána“, volá Psellus se zanícením, „by byl opatřen potřebný kámen na zdi. Umění lamačské bylo náhle povznešeno na výši jakéhosi odvětví Filosofie, a dělníci, užívaní k této práci, byli rádi srovnáváni s dělníky Feidiovy, Polygnotovými nebo Zeuxisovými!“ Tato stavba stala se velikou, skoro jedinou záležitostí Basileovou. Všichni, kdož se neukazovali fanatiky této zbožné stavby, byli ihned zařazeni mezi nepřátele Basileovy. Všichni, kdož z pochlebnictví mluvili o ní s podivem, ihned přecházeli do řady přátel prvního stupně. Nic se nezdálo dosti krásným, dosti nádherným pro milovanou budovu. Císařský poklad byl do dna vyčerpán. Veliký proud zlata vyléval se jediné tímto směrem.

K této žravé budově Román připojil mužský klášter nevídaného přepychu, pověstný klášter, v němž císařové mívali obyčej slaviti význačný svátek Obětování.

Na neštěstí pro Romána žádný z jeho byzantských poddaných nebyl tak krutě zdaněn jako nádhery milovná císařovna, již byl za-

kázán přístup k císařskému pokladu a již bylo se spokojiti ročním důchodem přísně odměřeným. A to byl vznik smrti tohoto basilea. Stará basilissa, ostatně zběsilá po přepychu a odstavená svým impotentním manželem, vášnivě se zamilovala do překrásného mladíka z Paflagonie — *Flos Asiae*, jak říkal Juvenal, — zaměstnáním penězokaza a bratra kleštěnce Joannésa, velkého komořího, až i veřejně ho milovala a takřka až i před očima císaře nijak se nehoršícího. „Slyšel jsem tvrditi, praví Psellus, že basilej Román tvářil se až do konce, jako by nevěděl o svazku basilissině s Michalem, ale že ve skutečnosti byl dokonale zpraven o této bláznivé vášni. Jenže znal dobře povahu basilissinu, i líčí rozhodně, jako by nic neviděl, jsa rád, že Zoe neměla než jednoho milence, přeje si zvláště, by jeho staré manželce bylo možno oddávati se ve vší pokojnosti svým nezákonným láskám.“

Rozuzlení bylo takovéto. Tento ústupný manžel náhle silně onemocněl, nejspíš otráven, ale neumíraje dosti rychle, byl utopen ve své lázni, a milenec, od nynějška manžel a císař, jal se panovati pod jménem Michal IV. Paflagonec. Tento návrat jména Michal

za takových okolností, sto šedesát sedm let po smrti Michala III., zavražděného Basilem prvním, zakladatelem Domu Makedonského, jistě zvonil v uších mnohých jako umíráček této dynastie.

Vypravování o intronisaci Michala IV. jest úctyhodné prostoty. Záleželo na tom, jednati s krajní hbitostí. Běželo o život dvou milencův a mnoha jiných. Kleštěnec Joannés, veliký pletichář, neztratil ani mžiku.

Patriarcha, povolán bez prodlení, našel Michala, an ho očekává v rouchu zlatem protkávaném, sedě se svou císařskou nevěstou na trůně basileův. Sama svýma rukama již vstavila na čelo svého milence diadem nástupců Konstantinových, dříve než usedla mu po bok v nepohyblivé a hieratické póse věky posvěcené. V téže době úředníci Paláce, určení k pohřebním obřadům, zmocnili se mrtvoly nešťastného Romána, by ho ustrojili do posledního smutku.

Zoe, obracejíc se k starému patriarchovi poděšenému, ukazujíc mu na svého nového pána, tohoto jinocha s růžovými tvářemi, poručila mu, aby je na místě spojil. On hrozně rozrušen, třesa se strachem, zdráhaje se přece před nesmírností zločinu, vykřikl několik nerosumitelných slov. Psellus praví, že se mu nepodařilo pronést ani zvuku. Ale eunuch Joannés znal ku podivu lidí. Na jeho radu Zoe

podala ihned svými rukama úzkostlivému prelátovi ohromnou sumu padesáti liber zlata, nad to stejnou sumu pro jeho kněžstvo. „Tato štědlost, praví výborný Lebeau, usadila nejistotu prelátovu“. Stařec, takto přesvědčen, přišel jaksi k sobě. Učinil ihned vše, čeho se na něm žádalo, sezdal oba vražedníky, postavením a věkem tak divoce od sebe rozdílné, svoláváje na ně boží požehnání, a posléze korunoval dobrodruha z Paflagonie, bývalého vyrabitele falešných peněz, bratra kleštěncova. Učinil z tohoto nicotného člověka basilea Římanů, povýšil ho na nejvyšší důstojenství světa v oné době s papežem a císařem germánským. Pouze Cařihrad mohl viděti tuto věc neobyčejnou: mladík jakýsi, temného původu, včera ještě neznámý, posazen na věkovitý trůn basileů, nástupců Konstantinových, představitel Boha na zemi, jenž se stal naprostým pánem polovice známého světa nesmyslným vrtochem své staré milenky, dědičky znamenité dynastie makedonské!

Neprodleně po tom vysocí hodnostářové, staří generálové nebo úředníci přišli se poklonit korunovanému výrostku, který snad několik měsíců před tím podával jim talíře nebo jim myl nohy. Město bylo lhostejno.

Tento nový basilej jest jednou z nejrušivějších historických postav. Padoucník již a brzy raněn vodnatelností, přestal fungovati jako milenec a stal se asketou, dobrým

císařem, ba i *heroem* (1). Přes jeho bratra kleštěnce Joannésa, jenž byl nepředstižný lotr, přihodilo se, že tento dobrodruh, tak zveličený, chtěl se státi také dobrodějem a zachtělo se mu toho tolik, že šel, pravil jsem to, až k hrdinství.

Nedovedeme si představití nic, co by více překvapovalo a bolestněji pronikalo než toto panování sedmi let a osmi měsíců. „Michal“, praví Psellus v čemsi na způsob pohřební řeči, „vykonal a zamýšlel veliké věci za svého vladaření. Zřídka kdy se mu přihodilo, by ztroskotal ve svých záměrech. Abych byl zcela nestranný, dlužno přisvědčiti, že úhrn jeho úspěchů předčil velice úhrn jeho neúspěchů, a věřím, že tento muž měl opravdu konec spravedlivce.“

Ah! kdyby byl mohl hoditi své bratry přes palubu a kdyby byl méně ustavičně, méně smrtelně nemocen, byl by snad přivedl Říši na vrchol velikosti posledních let Bulgaroktona! Ale jaké síly by nebylo bývalo třeba.

(1) Při tomto asketismu Schlumberger vyndává na str. 176. úsudky a ohodnocování zarmucujícího protestantismu, zabíhaje až tam, že proti tomu, co jmenuje „monomanií náboženskou“, zakládá si na své domnělé hodnosti „dítka dvacátého věku“, kterémuž by mohl býti otcem zrovna jako já. Nemístná koketnost u člena Institutu.

Všechno šlo špatně, jako by pán vlastní, kleštěnec Joannés, jakási obluda, úžasně nazvaná „Orfanotrofem“ — ochráncem sirotků, pojmenování pochodící z první služební povinnosti jeho úřadu — byl opravdu démonem⁽¹⁾.

Ubohý basilej marně se kál ze svých zločinův a ukládal si nejtěžší pokání, odříkaje se jakékoliv pozemské útěchy, jeho neblahý bratr páchal jeho rukama bez jeho vědomí

(1) Zbožný Skylicés, jenž vypravuje o úspěchu padouštev kleštěncových, nemůže si zabrániti, aby nepřipojil těchto slov: „Události přece svědčily, že vše to nelíbilo se Bohu, neboť o jedenácté hodině svaté a veliké neděle Velikonoční 14. dubna, dva dny sotva po tom dramatu — prudká bouře, provázená strašným krupobitím, zničila stromy, vinice a žeň. Domy, ba i kostely byly sbořeny prudkostí bouře. Zkáza žní byla taková, že onen rok 1034 byl skoro jalový. A v neděli následující, 21. dubna, ke třetí hodině noční jakási hvězda, planoucí meteor zjevil se na nebi, vyzářuje tak ostré světlo, že pohasínaly silou jeho paprsků všechny ostatní hvězdy, ba mnozí mysleli, že slunce vychází! A pořád nešťastný Basileus byl trápen svou nemocí tak hrozně bolestnou. Ani lidské, ani božské pomoci nepodařilo se vytrhnouti ho z jeho děsných trýzní.“ — „Za hvězdou“, praví Abulfaradž, „padající s hbitostí blesku, přišel mor, jenž zabíjí sedmdesát tisíc lidí v Bagdadě.“ — Skylicés ještě vypravuje, že roku následujícího kobylky, rodící se z písku břehů Hellespontských, poplenily znova themu Thráckou. Navštívivše takto svou zhoubou ve třech letech všechny břehy okolní tohoto thematu, odletěly do Pergamu, kdež vyhynuly.

Rád bych vyjádřil svou něžnou lásku k těmto žurnalistům XI. století.

nejhorší nespravedlnosti. Jen takto Maniakés, první válečník oné doby, vítěz nad Syrakusami, byl uvězněn v plném triumfu, již již znovu dobýváje celé Sicilie, přiveden do Cařihradu a vržen hanebně do okovů, že se znelíbil jakési potvoře, která byla drahá mocnému ministru. Událost ostatně krajně všední v dějinách Byzantska. Co jiných nespravedlností!

Ke všemu časové byli krutí nad jakékoliv pomyšlení. Stalo se jednoho dne, že saracenští piráti, kteří pustošili Kyklady a západní themy Asijské, byvše zchytáni v převelikém počtu, byli naráženi na koly v nevelikých vzdálenostech podél břehu jimi popleněném, od Adramyttionu až k Strobilosu — nebo Termeronu Karijskému, — asi na vzdálenost Lesbu od Rhodu, což není příliš od sta mil.

Jest také pro milovníky anekdot roztočilý originál povídky *Ali Baba a čtyřicet loupežníků*. To zasluhuje býti uvedeno.

Město Edessa bylo by bývalo dobyto Saraceny ve zvláštním přepadnutí, o němž vypravuje Skylicés a Čamčian a jež tento poslední spisovatel klade do roku 1038. Dvanáct z jejich vůdců vyhledalo jednoho dne císařského velitele; provázeni byli pěti sty jezdci a tolikéž velbloudy, z nichž na každém dvě veliké bedny, celkem tedy tisíc beden. Byly to, pravili, dary,

jež národ jejich, jehož posly jen jsou, posílá basileovi, by mu vzdali čest a by si dobyli jeho přízně. Místodržitel města Edessy přijal tyto pocestné cizince co nejprívětivěji. Pozval vůdce k hostině, ale nedovolil zatím vstoupiti jejich jezdcům, ani velbloudům. Zatím co tito divocí pozvaní hodovali na útraty basileovy, jakýsi arménský pobuda, jenž rozuměl arabsky, šel žebrot do tábora saracenského. Toulaje se mezi stany z velbloudí srsti, byl překvapen slyše, jak jedna bedna hovoří se svou sousední a jak hlas vychází a ptá se: „Kde jsme?“ S chvatem přiběhl se svým objevem ke gubernátorovi, který zanechav svých spoluhoďovníkův za stolem, pádil do tábora nepřátelského s vybraným oddílem vojska. Jezdce nevěřících právě odjeli kamsi na plen dále od stanů. Vůdce byzantský dal ihned otevřít bedny. Nalezli v každé vojáka úplně ozbrojeného. Skylicés praví, že v každé bylo po dvou. Bylo jim určeno za noci zmocniti se města. Bedny teď zotvírali, muže pozabíjeli, z beden je vytahavše. Zároveň i jezdci rozptýlení jak se do tábora vrátili, byli porubáni ostrým mečů byzantských. Potom velitel města odebral se k pohlavárům, jež zastal pořád hoduující a již opilé. Dal i tyto povraždit, ušetřiv jen jednoho, jehož poslal, odkud přišel, osekav mu ruce, uřezav nos a uši, by vydal počet svým krajanům o úspěchu jejich vyslanectva.

Možno se též zmíniti o nevinném čtvěráctví mladého kalifa Egyptského, Al-Zahira, jenž shromáždil do kteréśi mešity 2660 dívek

a tam je zazdí. Zhynuly tam hladem a po šest měsíců jejich těla zůstala bez pohřbení. Nikdy, zdá se, tolik se netančilo a nezpívalo jako za vlády tohoto kalifa. Nebralo by to konce. Ale zdá se mi, že tyto historky nejsou ničím vedle této:

V Armenii jistý emír, dlouho vězeň císařských a posléze osvobozen vítěznými Seldžukidy, by se pomstil za utrpení svého zajetí, dal vykopati jámu s výši člověka. Dal ji naplnit krví zajatců, jež kázal povraždit. Potom do jámy sstoupil a koupal se v ní, „by utopil šíravý vztek svého srdce“.

A nade vše to, by nahrazoval Tvář Boží, pramlaďounek papež Benedikt IX., hanba převyšující jakoukoliv hanbu, „nejodstrašivější představitel této odstrašující doby“.

R. 1040 žalostný Paflagoňan Michal IV., pětapadesátý císař od Konstantina Velikého, blížil se konci svého bědného života.

...Všecko jeho myšlení se soustřeďovalo na to, jak vlastními silami vzbuditi nějaký soucit u svého zamilovaného patrona, svatého Demetria, velikého vojenského světce, ochránce Soluně. Také obyčejně dlel v tomto městě, ba i v kostele megalomartyrově, dnes Kassimyjev Džami, kde se vypínal a vypíná dosud hrob

jeho, ustavičný cíl nesmírné a věkovité pobožnosti... Ubožák neopouštěl skoro hrobu světce, slavného Kallinika, jak ho Byzantinci rádi nazývali na památku nesčetných vítězství, dobývaných tolik věků císařskými zbraněmi na jeho přimluvu. Léha je podél proslaveného hrobu ve vlhkém stínu starého kostela, tento zvláštní basilej trval zde dlouhé noci na vroucích modlitbách, na modlitbách ustavičných, hledaje marně spánku, který od něho prchal, prose hlasitě světce, by mu seslal uzdravení.

Jaké drama! Před několika lety navštívil jsem Soluň. Vstoupil jsem do této ctihodné mešity Kassimyjev, kamž tolerance muslimská dovoluje ještě orthodoxním věřícím chodit se modlit k hrobu velikého svatého Demetria, jehož skvělý a slavný chrám zde stál, dnes v troskách, by tam shromáždili balzámu, který se vypocuje ze svatého těla, pohřbeného před tolika věky. Jak jsem procházel pochmurným kostelem, zdálo se mi, že znova vidím u tohoto nevzhledného hrobu, teď obraného o skvělé okrasy, císařského kajicníka, brzy tomu bude devět století, Paflagonce vyjeveného, třesoucího se horečkou, znetvořeného strašným neduhem, ležícího v bídných hadrech nějakého askety, doprošujícího se přepokorným hlasem soucitu svatého bojovníka, doprošujícího se zvláště odpuštění svého zločinu, i říkal jsem si ohromen, že tento žalostný prosebník takto roztažený jest basilej Východu, nástupce Konstantinův, všemocný pán poloviny světa, basilej Michal, korunovaný Bohem, s Bohem na zemi rovnocenný.

Kleštěnec ovšem těžil z této nemohoucnosti. „Nebylo žádného zlého skutku, jehož by byl nespáchal, by trápil a sužoval poddané říše“, praví kronikáři. Vizte konec, který jest neslýchaný.

Neznám nic tak neobyčejného jako výpravu proti Bulharům a potlačení hrozné vzpoury Bulharů tímto dokonávajícím.

Při první zprávě o tomto nebezpečném povstání, vypravují Psellus i Zonaras, Michal prohlásil, že děj se co děj, potáhne v čele svých vojsk. „Bylo by nespravedливо, opakoval, aby ten, jenž nepřinesl dosud žádného zvětšení říši, naopak co nevidět pozbyl jedné její části.“ Marně ho prosili, aby se vzdal svého úmyslu. Toto bolestné zmitání rozmnožilo ještě jeho nemoc. Nesmírně otekl. Pomáhaje své fysické slabosti mravním úsilím, učinil sám poslední přípravy. V čele vybraných bojovníků, jimž velela elita důstojníkův, opustil Soluň neuvěřitelným úsilím vůle a kráčel přímo na Bulhary.

... Bulharsko znovu bylo zpokojněno, rozdrceno. V tomto létě 1041, nevíme kterého dne vlastně, dav cařihradský oslavoval v Městě Bohem střeženém triumfální vjezd tohoto vítězného basilea umírajícího, který chtěl zemřítí stoje. Michal Paflagoňan přiváděl za svým bílým ořem množství bulharských zajatců, nejznamenitějších bolidů.

Psellus vypravuje, že na vlastní oči viděl tento neobyčejný vjezd. Viděl, jak mimo jede

nešťastné kníže na svém koni. Zdál se mrtvolou. Jeho ruce, nadmíru oteklé, sotva držely otěže. Jeho rysy byly již tak znetvořeny opuchnutím, že byl v nich k nepoznání. „Ukázal takto Římanům, volá rhetor, že láska k vlasti může vzkřísiti mrtvé, a že horlivost velikých činů může přemoci nejkrajnější sešlost fysickou.“ Do paláce donesli ubohého panovníka v mdlobách.

10. prosince 1041, jenž bude jeho posledním dnem, opustiv své příbytky Posvátného Paláce, Michal dal se přenést do svého milého kláštera Svatých Anargyrů, jež založil, a žádal, by zemřel v pokoji, klášterního roucha... Obyčej a poslední útočiště byzantských císařů nebo velikých zločinců po tisíc let. Brzy, poněvadž byl čas, by nový řeholník šel se modlit a zpívat do kaple klášterní smnichy svými bratry, ubožák pozdvihl se tiše se svého lože, žádaje si obouti hrubé sandály svého nového stavu, ale tyto nebyly ještě hotovy. Zarmoucen tímto zpožděním, spíše než by vzal rudé „kampadže“ nebo purpurové boty, znak toho, čím byl na zemi, náš neofyta odebral se bos do kostela. Šlo se mu trapně, podpíral se s obou stran pod pažím, sotva oddychuje, skoro již zápase se smrtí. Když mu došly síly, na chvat bylo mu vrátiti se na lože; ztratil hlas i dech. Zůstal nějaký čas bez vlády a mlčenliv, potom vypustil duši.

Přejdeme k Michalovi V., řečenému Kalafatu nebo Kalfatu (ucpavač lodí), od jeho bývalého zaměstnání. Žádné potěchy nedou-

fejte od tohoto. Celou dobu, co trvala jeho čtyřměsíční vláda, země se třásla, vypravuje Skylicés. Jeho povýšení bylo eskamotáží. Zoe, nyní již šedesátnice a vdova podruhé, nepomýšlela již na třetí sňatek. Eunuch, rozhodnut držeti moc, vida blížící se smrt Michalovu, navedl basilissu, zákonnou dědičku Domu Makedonského, by adoptovala ohavného chlapa z nejnižší třídy, vlastního synovce eunucha, jenž o něm soudil, že bude neschopen samostatnosti. Bylo mu na obrátku zapláceno za jeho prohlédavost a dobrodiní. Jedním z prvních činů nového panovníka bylo hanebné svržení a vyhnání Orfanotrofa. Nikdo neoplakával tohoto ministra, proklínaného celou Říší pro jeho vydřidušství. Pudová nenávist daně, všední klíč všech dějin revolučních.

Zlo až dosud nebylo veliké, a kalfat byl by se snad uchytil. Lid Byzantský, zvyklý již na císaře podloudnické, byl by snesl tuto ostudu. Bylo by se mu odpustilo i to, že dal vyklestiti skoro všechny, kdož s ním byli spojení svazky krevními. „Mnozí z nich byli muži ženatí, s vousatými bradami, ba již otcové ctihodných rodin!“ K svému neštěstí však chtěl se zbaviti také své adoptivní matky, staré

basilissy, a tím píchl do vosího hnízda: rozpoutal jednu z největších bouří národních, jaké svět dosud neviděl. Máme věrné zprávy o této události, již veliký historik Psellus byl očitým svědkem. Jest také málo tak tragických.

Všechn lid hlavního města vrhl se na palác, by zardousil basilea a jeho strýce Konstantina, nobilissima, který marně se snažil, by dodal odvahy tomuto zmetkovi, připomínaje mu slavné slovo Dionysia Tyrana, „že vládce, jenž by sestoupil s trůnu, nemá leč čekati, jak ho budou tahati za nohy.“ Marně oba mužové v zoufalství ukazovali lidu starou Zoe, na chvat přivedenou. Bylo příliš pozdě. Byli již vyhledat v klášteře její sestru Theodoru, druhou Porfyrogenetu, rovněž dědičku koruny velikého Basila, a prohlásili velikým křikem ji. Neboť běsnění legitimity hýbalo tímto davem.

Po vzteklém zápase padesátihodinném nebo šedesátihodinném, který prý připravil o život tři tisíce občanů, vzbouřenci zvítězili. Basilej a nobilissimus vyvlečení ze svatyně, v níž se nadáli útočiště, podlehlí svému osudu. Theodora dala rozkaz vypíchat jim oči. Takové bylo rozuzlení této ohavné vlády.

Oběti byly přivedeny na náměstí Sigma; i dán pokyn k nabroušení želízek. „Když strýc a synovec uzřeli, že není již naděje, praví Psellus, že část obecenstva proti nim nebude vyrušována ostatními, myslilo se, že vypustí strachem duši, trvající bez hlesu. Senator, jenž byl při tom, usiloval dobrými slovy, by jim dodal trochu statečnosti.“ Psellus, který šel za hlučným průvodem, byl tam až do konce dramatu. Basileus se choval neskonale žalostně, úpěje, nařikaje, dovolává se všech, kdož se mu přiblížili, modle se pokorně k Bohu s rukama sepjatýma, vztahuje je ke všem kostelům, ke každému, koho spatřil. Skylicés praví, že prosil zbaběle, aby oslepili napřed jeho strýce, dle něho jedině vinníka. Nobilissimus naopak, projeviv zprvu také nějakou malomyslnost, vzpamatoval a vzchopil se úplně. Jsa duše jinak mužné než jeho synovec, jako by se byl udatně spřátelil s osudem, který ho čekal. Když katani se přiblížili, sám se jim nabídl. Poněvadž dav, lačný patřiti na jeho mučení, skoro jej dusil, necháváje žádného prostoru volného, obrátil se na velícího důstojníka a hlasem pevným pravil mu: „Přičiň se, ať couvnou tito lidé, a uvidíš, že dovedu vytrpěti svůj osud statečně.“ Potom, když se mu jali svazovati ruce, ohradil se proti tomu, řka katovi: „Hnu-li se, pak mne přivaž ke kůlu.“ Potom roztáhl se sám na půdu, aniž zbledl, bez křiku, bez zaúpění, bez pohnutí, jako mrtvý. Vyloupali mu obě oči, zatím co Michal, sotva dechu popadáje, úzkostí supaje, mával a rozháněl rukama ve vzduchu, rozdíraje si obličej, nařikaje hlasitě, naplňuje

vzduch svými výkřiky. — Když děsné zmrzačení bylo dokončeno, nobilissimus, vstává bez jakékoliv pomoci, ukazuje všem své prázdné oční důlky, z nichž se řinula krev, podpírán několika věrnými, hovořil s nimi v klidu tak překvapujícím, v statečnosti tolik nadlidské, že se jevil lhostejným. — Potom došlo na Basilea. Tento ukazoval takovou zoufalost, vysílal k nebi prosby tak vášnivé, že kat, boje se, aby se nevzpíral a sebou netloukl, uznal za dobré silně ho svázati. Tehdy vše bylo dokonáno!

A teď věru již nemám síly psátí dále. Konstantin IX. Monomach jest příliš odporný. Nevím ani, nedal-li bych přednost uličníkovi, o němž byla právě zmínka. — Svou elegancí tento veliký pán byzantský jako by ve mně vzbuzoval ještě větší hnus.

Byly Zoe a Theodora, dvě stařeny, které se nenáviděly na témže trůně. To bylo brzy nesnesitelné. Žádali si císaře. Theodora zamítala tvrdošijně jakoukoliv myšlenku na manželství, pozbyvši ostatně dávno schopnosti zasnubné, byť to bylo i s „černými slony“. Její sestra, ač letitější, měla ještě, zdá se, trochu půvabu. Psellus často se vrací k podobizně této ženy, jejíž krása byla pověstná. I když by se bylo nepřihlíželo, praví, leč k dokonalému souladu celé její osoby, ten, kdo

by byl neznal jejího pravého věku, byl by ji měl za mladou dívku. Její plet zachovávala všechnu svou pevnost; všechno u ní bylo pěkně plné a jemné; ani řásky, ani změněných rysů se nepozorovalo ...“ „Tato bledolící sultána s velikýma očima, s hrozebnými brvami, dodává p. Rambaud, disponovala Říší.“

Přes dvašedesát let dlužno věřiti, že nebyla ještě zcela vyhasla, neboť plála aspoň minutu ke krásnému Monomachovi, do něhož vznešené paní byzantské byly zamilovány. Ze života jejího prvního manžela se proslýchalo, že mnoho pozornosti věnuje této osobnosti, kterou hádali již nástupcem Romána III. Také při nastoupení Michala IV. byl pod záminkou srocení vypuzen na ostrov Lesbos, kde pobyl sedm let. Taková byla volba Zoe. Dějepisci nám ho svorně předvádějí jakožto rozkošníka bez charakteru, na výsost lehkovážného, který neviděl v zaměstnání císařském leč výtečnou záminku k hordům a veselí. Po dvanáct let byla to skoro nepřetržitá hýřenice; a sotva by zaslouhovala tato vláda, poměrně dlouhá, by se o ní hovořilo, kdyby bylo možno pominouti mlčením muže takového jako Maniakés již jmenovaný, a kdyby nebylo nesmírné katastrofy

Cerulariova Schismatu. — Co nám po uchvacující Sklereně, žroutce veřejného pokladu, Pompadource nebo Dubarry, tohoto předběžného Ludvíka XV.? Co nám po ochotnosti nebo snášenlivosti Zoe k této basilisse levého boku, po všech jejích milostivostech, placených nejvymyšlenějšími a nejbohatšími dary, jimiž ji tato oblíbenkyně zahrnovala? Zoe, uklidněna posléze léty, nezakoušela již žádné trýzně žárlivosti. A Theodora, již se neméně pochlebovalo, ta byla již mnohem vzdálenější hněvu proti svůdné bytosti.

Psellus jest zajímavý svými prameny o této staré Zoe, jejíž všechny činy možno shrnouti ve tři slova: Chlípnost, voňavky a zbožnost, což poskytuje skoro typus světské ženy, buržoy nebo vévodkyně ve dvacátém věku. Posléze přeměnila svou ložnici v laboratoř voňavkářskou, v níž pobíhaly kolem velkého ohně služebné a komorné, ustavičně zabývající se třením, tlučením nebo mísením všelijakých mastí, všelijakých balsámů... Vše, co takto vyráběla, všechny její nejdrahocennější recepty byly ostatně zasvěceny pouze potřebám bohoslužby v kostelích, neboť byla neskonale pobožná. Poněvadž se nezabývala ničím jiným než touto zbožnou výrobou, basileovi

bylo tak dopřáno s veškerou volností věnovati se svým milostným pletkám. *Nábožnost* basilissina pohnula Psella k několika pitomým řádkům, jež jest nevyhnutelno uvést. „Překonala, praví, ve své lásce k Bohu všechny ženy a všechny muže své doby. (To jistě nebylo nesnadno, zvláště v Byzanci.) Bůh ji za to odměnil, dopřáváje jí vzletů až do nejvznešenějších oblastí nejčistšího světla duchovního.“ Toto tvrzení nenaplní úžasem leč několik západních kostelníků. Vražda a cizoložstvo tak dobře připravily basilissu!

Netrpěliv již přicházím k Maniakésovi, vojákoví naprosto heroického osudu, který by se byl stal císařem, kdyby bylo zůstalo něco božího požehnání nad touto ohavnou Říší. Bychom nepřipomínali než jediný čin válečný: dobytí velikého města Edessy tímto vznešeným dobrodruhem v čele čtyřset mužů, po němž následovala jeho vítězná obhajba proti všem muslimanským silám Syrie a Mesopotamie, přesahuje obraznost. To se dalo za Romána Argyra, jenž byl tak dobrotiv, že mu nedal vypíchat oči. Za Michala IV. byl méně šťasten. Jeho skvělé úspěchy v Sicílii byly odplaceny nemilostí a vězením. Na svobodu puštěn jest Kalafatem, jenž ho

jmenoval magistrem a „katepanem“ them italských, — zuřivý blázen opravuje tak krutou nespravedlnost mudrcovu — ; upadá potom znova v nemilostu Monomacha, hanebně a *neopatrně* poškozují ho na jeho statcích, urážejí ho v osobě jeho ženy: i spatříme ho co nevidět, an postupuje jako bouře na Cařihrad. Dějepisci mluví o dokonale zázračné povaze tohoto žádostivce trůnu. Citujme ještě Psella, stálého svědka nejdůležitějších událostí této doby.

Viděl jsem z blízka tohoto muže, odvolaného z velení způsobem tak mrzkým, a byl jsem nad ním v údivu. Příroda uštědřila mu všech darů potřebných vojenskému vůdci. Byl vysoký deset stop. Bylo třeba pozdvihnouti oči, když jste mu chtěli popatřiti do tváře, tak byl vysoké postavy. Měl strašný výraz, pohled děsivý. Když mluvil, zdálo se, že hřmí. Jeho ruce byly stvořeny, by shazovaly s hradeb. Honosil se prudkostí lva. Všechno ostatní bylo přiměřeno. Pověst o něm předčila ještě skutečnost. Nebylo barbara, jenž by se byl netřásl při jméně tohoto muže, jedni proto, že ho viděli, ostatní proto, že o něm slyšeli...

Jeho sláva reka neskonalé udatnosti byla taková, že zástupy lidí všeho věku a ze všech stavů hrnuly se k němu, žádající si pod ním sloužiti. Šťastně přistav v Dyrrachiu s věr-

ným a četným vojskem, doufaje cestou ještě jiných sebratí, dal se na pochod divokou Makedonií k hlavnímu městu světa. To způsobilo v Říši nesmírné vzrušení. Všude již ho mněli basilejem. Nestal se jím, protože se neví, co Bůh chce, a že věci, které se zdají spravedlivy a žádoucny, nepřicházejí skoro nikdy. Slzy, které toto nepamětné zklamání vyloudilo, unesly by všechny koráby pozemské Naděje a Bolesti. — Tento Aleksander, šťastnější přece než onen starý, který zemřel v buržoasním loži v Babyloně, zhynul kopím v plné bitvě ve chvíli, kdy potřel poslední armádu Monomachovu. Heroj nebo polobůh, schopný znovu vzkřísiti říši Justiniánovu, mizející, aby ustoupil blátivému pitomci! Vykrvácená hlava tohoto velikána byla přibita na nejvyšší terassu Hippodromu.

Přece nebylo dovoleno truchlému sirovi dřepěti v pokoji. Tak aspoň cosi podobného spravedlnosti se dalo, zatím co se očekávalo té, která není odtud. Sotva po pěti letech vyvřela proslulá vzpoura Tornikiova. Ah! nebylo to tak krásné! A přece nikdy císař nebyl tak blízko své zkázy jako Monomach v té hodině. Nečistý kurevník byl i tentokrát a ještě nevysvětlitelněji chráněn. Byla chvíle,

v níž novému nápadníku, jehož kretinismus nebude nikdy překonán, bylo jen vstoupiti s vojskem do Cařihradu. Nesmírný strach mu otevřel brány a ještě téhož dne bylo by bývalo možno Monomacha na kůl naraziti. Čekal blbě, až pro něho přijdou, by ho uvedli do města v triumfu, zrovna jako by byl učinil některý Burbon minulého století. Vyloupali oči tomuto slepci, a stal se, neznámo čím.

Monomach si mohl oddechnouti a pečovat o svou pakostnici, rozjímaje s duší pokojnou o posledních hanebnostech svého panování. Hrozný vpád Rusů, zažehnaný ohněm řeckým, již byl též odbyt, a růženec mnoha tisíc jejich rukou zutínaných bylo viděti na hradbách Cařihradských. Bylo později, když se již již zapomínalo i na Maniakésa i na Tornikia, divadlo krásnější. Bylo to vyvrácení Erzerumu velikého, s osmi sty kostely, jichž Říše byla povinna chrániti. Turci tam pobili sto padesát tisíc křesťanů, zapálili město a odvedli více než sto tisíc zajatců. Bylo třeba deseti tisíc vozíků, by se odvezla kořist. Bychom skončili, sultán požádal císaře, padesát let sotva před první Křižáckou Výpravou, by byla zbudována mešita v Cařihradě, a bylo ho poslechnuto...

Co jiných povyražení? Nikdy žádné vladání nebylo zábavnější. Když nebylo vražděno v Armenii, na kusy se rozsekávalo na Dunaji. I kdyby člověk chtěl, nemožno se nuditi. Jednoho dne udála se ona báseň, jak patnáct tisíc barbarských jezdců přeplulo Bosphor. Možno pochopiti úchvat a plné kalhoty Monomachovy, když to viděl ze svého Paláce. Ale nejzajímavějším místem tohoto panování jest jistotně Schisma Kerulariovo. Tady žádám pokorně Schlumbergra, by mne ráčil osvítiti v tom, co tuto vytknu.

Pověděv jednou a znova opakuje na str. 458., že Michal Keroularios byl mužem „vysoké mravní hodnoty“, prohlásiv „známou šlechetnost jeho povahy“, vyčítá mu zřetelně, že jest dokonalým lotrem, obviňuje ho tu a tam z bezbožnosti, prohnanosti, falše, vraždy nebo ze strůjcovství vraždy, posléze a zvláště ze vzpoury. Tak dokonalý protiklad nezdá se mi vysvětlitelný leč jedním způsobem. Schlumberger propůjčuje své osobní mravní hodnoty Keroulariovi, a tento v oplátku častuje ho medem svého schismatu. Má se to tedy s tímto patriarchou jako s Lutherem, s Kalvínem, nebo at s kterýmkoliv jiným kacířem, jejichž mravní šerednost jest známa

všem vzdělaným lidem, ale kteří urvali Církvi miliony duší, by je vydali na pospas Démonu, čímž se jím smazují všechny hříchy. A pak, tento veledůstojný nástupce zastrašujícího Photia zvítězil! Jím generace národů před devíti stoletími byly odříznuty od apoštolského Obcování. Tot přece něco.

Některý basilej rozhodný, jakým by byl býval Maniakés, s nedostatkem pobožnosti, s vnitřným smyslem císařské působnosti, jehož se Monomachovi naprosto nedostávalo, byl by ho snadno odklidil, právě tak jako Karel Pátý byl by býval měl moc jako měl *povinnost*, sprážiti Luthera jako bleskem, kdyby se byl dal dosti záhy do toho. Ale bylo by bývalo třeba, aby ten i onen císař byli z těch dobrodějných despotů, kteří by zachránili svět a jichž nešťastní lidé stále očekávají, nevidouce jich nikdy přicházeti!

Možno říci, že bídný Konstantin IX., řečený Monomach, dokončil svou vládu dovolením Kerularia, který svou drzostí nikdy nestanou posléze stal se všemocným a který ho ráčil nechat zcípnouti z jeho starých hýřenic. Bůh mne chraň, bych se zdržoval při činech tak špinavě bolestných a tak vzdálených již Epopeje byzantské! Dynastie Ma-

kedonská jest ostatně u svého konce; Zoe zemřela ve své zbožnosti, ve svých sviňstvech a ve svých voňavkách. Staroletá Theodora panuje a umírá po ní, asi za dva roky po Monomachovi, přidruživši říši tupého starce, Michala VI., řečeného Stratiotika, ale zvaného obecně „Starým“, jehož skotáleli za dvanáct měsíců s trůnního schodiště velmi sladce, tiše, vypošťákovavše napřed stupně trůnu.

Poslední den měsíce srpna 1057. Izák, první Basileus slavné dynastie Komnénů, která bude vládnouti říši až do nejzazšího konce století následujícího, vjel do města střeženého Böhem, královny měst. Slavnostní thriamb provázel ho až do Paláce. Nazejtří 1. září o novém roku v Byzancii, byl slavnostně korunován patriarchou před ambonem ve Svaté Sofii, Veléchrámu. Přijal diadém a byl prohlášen Basilejem a Autokrátorem Římanů. Císařská koruna přecházela z evropské části na asijskou část říše. Byl to triumf živlu vojenského nad senátorskou aristokracií s občanskou byrokracií.

Slavná dynastie makedonská, stará skoro 200 let, ustoupila dynastii Komnénů, potom Angelů, až Křižáci frančí ji jednoho dne vyvrátí.

Poslední slovo, by mně byly odpuštěny moje nezpůsoby. Kde kdo jest z Institutu. Jenže Gustav Schlumberger jest autorem *Epo-peje Byzantské*.

OBSAH

EPOPEJA BYZANTSKÁ	Strana 1
NIKÉFOR FOKAS	7
JAN CIMISKÉS. OBA BARDASOVÉ. MLADÁ LÉTA BASILA II.	55
BASIL II. BULHAROBÍJCE	107
PORFYROGENETY ZOE A THEODORA	145